

MIESTNA AGENDA 21

UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ OBCÍ A MIKROREGIÓNOV NA SLOVENSKU

Autorský kolektív:

doc. RNDr. Mikuláš Huba, CSc., Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v Slovenskej republike

doc. RNDr. Mária Kozová, CSc., Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského

RNDr. Peter Mederly, Regioplán

Editor: RNDr. Peter Mederly

Recenzenti:

Ing. arch. Anna Kršáková, Slovenská agentúra životného prostredia

Mgr. Jana Mečiarová, Vidiecka organizácia pre komunitné aktivity

Jazyková úprava: doc. PhDr. Jozef Bartoš, CSc.

Fotografie a grafické podklady:

Grafické podklady poskytol Program obnovy dediny - Centrum územného rozvoja Slovenskej agentúry životného prostredia a Mgr. Pavol Košovič - Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského

Grafické spracovanie: Typoset, s.r.o.

Tlač: **XXX**

Publikácia bola zostavená v rámci projektu „Regióny 21 - Podpora trvalo udržateľného rozvoja na miestnej úrovni“, ktorý v rokoch 2002 – 2003 realizuje Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy - REC Slovensko, financuje Rozvojový program Organizácie spojených národov - UNDP a garantuje Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky.

Vydanie publikácie bolo možné aj vďaka láskavej podpore programu Britského veľvyslanectva – DFID v rámci projektu „Budovanie kapacít samospráv a samosprávnych krajov v oblasti trvalo udržateľného rozvoja“.

logo DFID, UNDP, MŽP SR, REC Slovensko

© Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy - REC Slovensko, Bratislava, 2002.

ISBN 80-968850-1-4

EAN 9788096885015

Vytlačené na recyklovanom papieri

Obsah

1. Úvod.....	3
2. Miestna Agenda 21 – zhrnutie.....	4

3. Medzinárodný rámec MA 21.....	5
4. Miestna Agenda 21 na Slovensku.....	5
5. Prípadové štúdie.....	5
1. Regionálna Agenda 21 v okresoch Levoča a Sabinov.....	5
2. Tvoj Spiš - Udržateľný rozvoj komunit na strednom Spiši.....	5
3. Podpora sociálneho a ekonomického rozvoja mikroregiónov na Slovensku.....	5
4. Program rozvoja mikroregiónu Severné Podpoľanie.....	5
5. Projekt "Zdravé mesto"- vybrané príklady.....	5
6. MA 21 a komunitné iniciatívy v obci Dunajská Lužná.....	5
7. Komunitný minigrantový program v mikroregióne Južné Sitno.....	5
8. Podpora rozvoja komunity novousadlíkov v Zaježovej.....	5
9. Miestna Agenda 21 v meste Kladno.....	5
10. Miestna Agenda 21 v obci Weaverham, Veľká Británia.....	5
6. Závery a odporúčania.....	5
7. Zoznam použitých skratiek.....	5
8. Použitá a odporúčaná literatúra.....	5
Príloha 1 – Charakteristika „Programu obnovy dediny“.....	5
Príloha 2 – Adresár grantových programov a organizácií podporujúcich MA 21 na Slovensku.....	5

1. Úvod

Žijeme v zložitom svete, navyše v období plnom zmien. Pred trinástimi rokmi padla železná opona, pred desiatimi rokmi vznikla Slovenská republika. Zmeny sú všade okolo nás – denne počúvame slová ako prosperita, spoločná Európa, globalizácia, ale aj terorizmus, vojny, násilie, ekologická katastrofa. Realitou všedných dní u nás sú politické šarvátky, konflikty na rôznych úrovniach, ekonomický úpadok niektorých regiónov, nezamestnanosť, znečistené životné prostredie, nezáujem, ľahostajnosť ľudí k verejným veciam, k miestu, kde žijú. Na druhej strane stále počúvame o reformách, nádejach spájaných s Európskou úniou a s možnosťami využívať európske fondy, o veľkých rozvojových príležitostiach, ale aj o novej zodpovednosti občanov.

Ťažko je v tom všetkom vyznať sa, ťažko hľadať svoju cestu vpred. Tým viac, ak nám často chýbajú informácie o možnostiach a príležitostiach, ktoré máme.

Účelom tejto publikácie je zoznámiť čitateľov (najmä z radov pracovníkov územnej samosprávy, starostov obcí, občianskych aktivistov, ale aj vnímavých občanov) s koncepciou trvalo udržateľného rozvoja a procesom miestnej Agendy 21, ktoré by mohli pomôcť nájsť správny smer ako zlepšiť kvalitu života a životného prostredia našich obyvateľov a ekonomickú prosperitu obcí, miest a regiónov s využitím ich vnútorného, najmä ľudského potenciálu. Publikácia stručne oboznamuje so základnými pojmami, kritériami a zásadami miestnej Agendy 21, medzinárodnými súvislosťami, poukazuje na pozitívne príklady, ktoré sa realizovali na Slovensku v uplynulých rokoch. Prípadové štúdie sú vybrané z rôznych regiónov Slovenska a na lepšie porovnanie je medzi ne zaradená aj MA 21 mesta Kladno z Českej republiky a MA 21 jednej obce z Veľkej Británie. Cieľom je ukázať čo

najširšie možnosti využitia programu MA 21. Ambíciou publikácie je poskytnúť základnú orientáciu a nasmerovať záujemcu na ďalšie zdroje informácií a aj možnosti financovania rozvojových aktivít na miestnej úrovni.

Pod'akovanie

Pod'akovanie patrí všetkým, ktorí prispeli k vzniku tejto publikácie. Jana Mečiarová, Jela Tvrdoňová, Peter Rusnák a Štefan Szabó sa s autormi podelili o skúsenosti s komunitnými iniciatívami a aktivitami na vidieku a prispeli k formulácii záverov. Za poskytnutie a spracovanie mapových podkladov ďakujeme Anne Kršákovej, Ivone Cimermanovej a Pavlovi Košovičovi. Naše pod'akovanie patrí aj Ingrid Huňavej, Viere Karovičovej a Gejzovi Legeňovi za informácie o programe Zdravé mesto a Jozefovi Durbákovi za prehľad o aktivitách mesta Poprad. Cennou súčasťou publikácie sú prípadové štúdie, ktoré pripravili Renáta Miklášová, Iveta Kavčáková, Lucia Skokanová, Janka Bačíková, Miroslav Kašiak, Michal Kravčík, Mária Kozová a Slávka Mačáková. Neoceniteľnú metodickú pomoc poskytli Rastislav Vrbenský, Vladimír Hudek a Pavel Toma. Prípravu publikácie koordinovali Richard Müller a Milan Chrenko.

2. Miestna Agenda 21 – zhrnutie

Miestna Agenda 21 (ďalej MA 21) je program **trvalo udržateľného rozvoja** (ďalej TUR, pozri rámček 1) pre 21. storočie, ktorý predstavuje súbor vzájomne sa podporujúcich komunitných aktivít pre obec alebo mikroregión. MA 21 sa prvýkrát spomína v kapitole 28 Agendy 21, dokumentu OSN, ktorý bol prijatý v júni 1992 v Rio de Janeiro na Konferencii o životnom prostredí a rozvoji za účasti 178 krajín sveta, vrátane Slovenska (bližšie v kap. 3).

Rámček 1 – Trvalo udržateľný rozvoj

Trvalo udržateľný rozvoj je zakotvený v právnom systéme Slovenskej republiky ako *“...taký rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov”* (§ 6 zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí). Koncepcia TUR (ktorá sa vo svete rozvíja približne 30 rokov) sa spočiatku chápala najmä v zmysle zachovania *kvalitného životného prostredia*. V súčasnosti sa však poníma oveľa komplexnejšie ako prienik sociálneho, ekonomického, environmentálneho a inštitucionálneho hľadiska rozvoja spoločnosti ¹.

Výzvou pre Slovensko, jeho predstaviteľov, dôležité skupiny spoločnosti a všetkých občanov je pochopiť a osvojiť si problematiku TUR ako celkový sociálny a kultúrny rozvoj, ekonomickú prosperitu v harmonickom vzťahu s prírodou a životným prostredím.

“Trvalo udržateľný rozvoj neznamena, že sme zdedili Zem od našich rodičov, ale znamena, že sme si ju požičali od našich detí.”

MA 21 predstavuje dlhodobý tvorivý proces, v ktorom samosprávy obcí, miest a mikroregiónov spolupracujú v partnerskom vzťahu s ostatnými hlavnými skupinami spoločnosti. Jedným z cieľov je vytvoriť akčný plán uplatňovania TUR na miestnej úrovni. MA 21 je efektívnym nástrojom na dosiahnutie TUR, pretože sa zakladá na reálnej práci a dobrej znalosti miestnych pomerov. Dlhodobým cieľom MA 21 by malo byť dosiahnutie TUR pre obec alebo mikroregión a pochopenie globálneho významu miestnych rozhodnutí. Pri uplatňovaní MA 21 sa vychádza zo zásad robiť viac,

¹ Viac o trvalo udržateľnom rozvoji sa môžete dozvedieť na internetovej stránke www.tur.sk.

avšak postupnými krokmi, používať viac zručnosti ako zdroje, byť menej náročný na spotrebu materiálu a pritom náročnejší na lepšie životné prostredie a kvalitu života.

Rámček 2 - Kritériá Medzinárodnej rady pre miestne environmentálne iniciatívy² (International Council for Local Environmental Initiatives - ICLEI) na určenie, či ide o program MA 21³

Program MA 21:

- zapája miestnych občanov,
- obsahuje víziu pre udržateľnú budúcnosť,
- spoločne rieši ekonomické, environmentálne a sociálne potreby miestnej komunity vo vzájomných súvislostiach,
- existuje multisektorálna skupina, alebo "Fórum občanov", ktoré riadia proces MA 21,
- pripravuje sa, alebo je pripravený akčný plán,
- existujú indikátory na monitorovanie úspešnosti implementácie MA 21,
- existujú mechanizmy na monitoring a podávanie správ o postupe implementácie MA 21.

Motivujúcim faktorom MA 21 je to, že sa v nej riešia také úlohy, ktoré občania vnímajú ako svoje vlastné problémy. Nie je pritom dôležité, ako sa proces volá, oveľa dôležitejšie je, do akej miery napĺňa požadované kritériá programu MA 21 (pozri rámček 2). Miestna samospráva sa k programu MA 21 môže prihlásiť prostredníctvom vyhlásenia v oficiálnom a záväznom dokumente a vypracovaním stratégie. Pre dosiahnutie TUR na miestnej úrovni je hybnou silou zmena spôsobu myslenia obyvateľov, ich väčšia participácia na verejných veciach, súdržná iniciatíva všetkých skupín spoločnosti pri posilňovaní prosperity obce, mesta, regiónu bez ohrozenia kvality života a životného prostredia.

Pri príprave dokumentov a postupov pre MA 21 konkrétnej obce alebo mikroregiónu sa vyžaduje veľmi dobrá znalosť miestnych pomerov, najmä inštitucionálnej kapacity, stupňa participácie verejnosti na procesoch riadenia, aktivít miestnych občianskych iniciatív a záujmových skupín a celková znalosť sily "ľudského kapitálu". Dôležité je vždy prihliadať na všetky špecifiká konkrétnej obce alebo mikroregiónu. Programy, ktoré sú efektívne pri príprave implementácie MA 21, napr. pre obce v ekonomicky rozvinutých regiónoch, nie je možné mechanicky preniesť na obce z ekonomicky zaostávajúcich regiónov.

Rámček 3 - Kľúčové prvky MA 21⁴

Medzi kľúčové prvky podporujúce dlhodobý, tvorivý a motivujúci proces MA 21 patrí:

- riadenie a zlepšovanie pôsobnosti miestnej samosprávy v oblasti TUR,
- integrovanie problematiky TUR do projektov, plánov, programov a každodennej činnosti miestnej samosprávy,
- zvyšovanie environmentálneho vedomia a vzdelávanie miestnych obyvateľov a predstaviteľov samosprávy,
- konzultovanie a zapojenie verejnosti,
- partnerská spolupráca a činnosť,
- tvorba stratégie a akčného plánu TUR,
- hodnotenie úspešnosti, monitoring, podávanie správ a aktualizácia.

² <http://www.iclei.org>

³ ICLEI, 2002: Second Local Agenda 21 Survey, Background Paper No. 15, UN Department of Economic and Social Affairs, 29 s.

⁴ Morrisová, J. a kol., 2000: Lokálna Agenda 21, príručka pre samosprávy, REC Slovensko, Švihlová, D., Miestna Agenda 21 - nástroj trvalo udržateľného rozvoja na miestnej úrovni, Miestna Agenda 21 v podmienkach Slovenskej republiky, Trenčianska Univerzita, 2001.

Na dosiahnutie dobrého prepojenia všetkých prvkov programu MA 21 (pozri rámček 3) sa odporúča tento postup krokov:

- založenie miestneho fóra, v ktorom spolupracujú všetky skupiny z miestnej komunity od predstaviteľov samosprávy, miestnych podnikateľov, expertov, mimovládnych organizácií, až po zástupcov miestnej štátnej správy a občanov (verejnosti),
- vytvorenie spoločnej vízie budúceho rozvoja,
- analýza súčasného stavu a zhodnotenie miestnych ekonomických, sociálnych a environmentálnych problémov expertmi a verejnosťou a identifikovanie priorít v rozvoji územia na princípoch trvalej udržateľnosti,
- tvorba miestnych akčných plánov na princípoch trvalej udržateľnosti v spolupráci so všetkými zainteresovanými skupinami a partnermi,
- vytvorenie mechanizmov na monitorovanie realizácie akčných plánov, prípravu správ o stave a vývoji celého procesu, na zabezpečenie spätnej väzby a systému upresnenia cieľov a činností a priebežné informovanie verejnosti o postupe.

Úloha samospráv v MA 21

Proces MA 21 predstavuje novú metódu riadenia na dosiahnutie miestnej udržateľnosti, v ktorej sa významná úloha prikladá miestnej samospráve. Demokraticky zvolená samospráva by mala zohrať kľúčovú úlohu pri sústredení názorov a návrhov od občanov, občianskych združení a záujmových organizácií pri definovaní priorít a cieľov rozvoja na miestnej úrovni. Miestna samospráva v spolupráci s ďalšími záujmovými skupinami by mala iniciovať formulovanie vízie resp. predstavy o žiadúcej budúcnosti územia aj komunity, vypracovanie stratégie TUR a akčných plánov pre jednotlivé oblasti (napr. dopravu, ekonomický rozvoj, bývanie, zdravie, energetiku, prírodné prostredie, územný rozvoj a pod.). Súčasne by mala zabezpečiť účinné mechanizmy zohľadňujúce špecifiká obce/mesta/mikroregiónu na realizáciu a kontrolu celého procesu.

Výhody, ktoré prináša MA 21 samosprávam

Uplatnenie MA 21 vnáša inovačné a participačné prvky do rozvoja všetkých obcí a mikroregiónov. Partnerská spolupráca samosprávy s tretím sektorom a ďalšími skupinami spoločnosti vytvára motivujúce podmienky na úspešné uplatňovanie strategických dokumentov. Čím je väčšia participácia verejnosti, tým je väčšia záruka kontinuity tvorivého procesu MA 21 bez ohľadu na personálne zmeny volenej samosprávy. Uplatňovanie MA 21 môže pomôcť:

- **zvýšiť kvalitu výkonu miestneho úradu**, napr. prostredníctvom vzdelávacích programov pre všetkých zamestnancov úradu, ako aj pre volených funkcionárov, zavedením systému environmentálneho riadenia, sledovaním nákladov a úspor z titulu zavedenia environmentálnych prístupov priamo v rozpočte a posúdením environmentálnych okolností v rozhodovacích procesoch vo všetkých oblastiach činnosti miestneho úradu,
- **zvýšiť kvalitu miestnych rozvojových programov a plánov** (územné plány, dopravná politika, program ekonomického rozvoja, program služieb obyvateľstvu, program rozvoja cestovného ruchu a pod.) miestnej samosprávy tým, že sa budú plne rešpektovať požiadavky kvality života a životného prostredia,
- **zvýšiť angažovanosť a uvedomelosť miestnych obyvateľov**, napr. založením miestneho fóra, podporovaním vzdelávacích iniciatív dobrovoľných organizácií, zlepšením spolupráce s médiami, vydávaním informácií o sociálnych, ekonomických a environmentálnych otázkach, podporovaním environmentálneho vzdelávania v miestnych školách, organizovaním ďalších akcií zameraných na zapájanie správania obyvateľov,
- **vytvárať partnerstvá medzi samosprávou, miestnou štátnou správou, tretím sektorom, podnikateľmi a verejnosťou** - túto oblasť je možné realizovať prostredníctvom usporiadania

stretnutí, konferencií, okrúhlych stolov, vytváraním konkrétnych partnerstiev zameraných na určité činnosti alebo riešenie problémov napr. s miestnymi podnikateľmi pri iniciatívach miestneho ekonomického rozvoja, pri riešení zabezpečenia sociálnej a zdravotnej starostlivosti, v oblasti mimoškolských aktivít detí a mládeže a pod.,

- **zvýšiť dôveru hlavných skupín spoločnosti a všetkých obyvateľov voči samospráve**, napr. pomocou dôsledného a transparentného prijímania rozhodnutí, vyhodnocovania akčných programov, vypracovaním priebežných správ o stave životného prostredia, zostavením a sledovaním miestnych indikátorov trvalo udržateľného rozvoja, dôsledným posudzovaním vplyvov všetkých navrhovaných činností na životné prostredie a pod.

Dobre riadeným procesom MA 21 sa môže v pomerne krátkom čase dosiahnuť väčšia spokojnosť obyvateľov. Vytvorenie spoločnej vízie, nájdenie skutočných problémov a spoločné hľadanie možností na ich odstránenie podporí skoncentrovanie tvorivých síl miestnej komunity, čím sa urýchli ich riešenie. Občania získajú lepší vzťah k prostrediu, kde žijú, otvorená diskusia prispeje k pochopeniu rôznych názorov a postojov. Vyššia participácia obyvateľov a transparentné rozhodovanie pomôžu v budúcnosti predchádzať konfliktom. Kvalitným riadením miestnej samosprávy a postupným zosúladením miestnych programov s požiadavkami TUR sa dosiahne zlepšenie kvality života a životného prostredia. To všetko prispeje k efektívnejšiemu vyhľadávaniu finančných a ďalších zdrojov pre rozvoj obce, mesta a mikroregiónu a k ich lepšiemu využívaniu.

3. Medzinárodný rámec MA 21

O tom, že trvalo udržateľný rozvoj nie je ani na miestnej úrovni mysliteľný bez medzinárodného kontextu, svedčí aj skutočnosť, že takmer všetky miestne iniciatívy zamerané na uplatňovanie princípov TUR v praxi, ktoré sme v ostatných rokoch zaregistrovali na Slovensku, boli buď iniciované v rámci širších medzinárodných projektov, programov či sietí, alebo sa aspoň dodatočne stali súčasťou takýchto medzinárodných aktivít.

Ako sme už vyššie uviedli, začiatok procesu tvorby a realizácie programov miestnej Agendy 21 je vo svete spojený s **Konferenciou OSN o životnom prostredí a rozvoji** (tzv. Summitom Zeme), ktorá sa uskutočnila v r. 1992 v brazílskom meste Rio de Janeiro. O úlohách miestnych samospráv pri presadzovaní TUR sa hovorí vo viacerých kapitolách Agendy 21, najobsiahlejšieho dokumentu, ktorý prijalo 178 krajín sveta zúčastnených na konferencii. Agenda 21⁵ predstavuje podrobný (aj keď nie vždy celkom konkrétny) návod na to, ako prakticky realizovať princípy TUR. Miestna samospráva sa pritom považuje za jednu z hlavných, či dôležitých skupín spoločnosti. Poslaniu samosprávnych orgánov miest a obcí v oblasti podpory TUR je v Agende 21 venovaná samostatná kapitola č. 28 (pozri rámček 4).

Rámček 4 - Agenda 21, kapitola 28: Iniciatívy samosprávnych orgánov zamerané na podporu Agendy 21

Kapitola je venovaná cieľom, činnostiam a úlohám samosprávnych orgánov miest a obcí na podporu TUR. Agenda 21 vytýčila ako jeden z cieľov, aby do roku 1996 väčšina miestnych orgánov vo všetkých krajinách začala konzultácie s obyvateľstvom a dosiahla konsenzus v rámci "miestnej Agendy 21".

V kapitole sa napr. konštatuje:

"...Účasť a spolupráca miestnych orgánov bude rozhodujúcim faktorom pri napĺňaní cieľov Agendy 21, pretože mnohé problémy a ich riešenia majú svoje korene práve v činnostiach na miestnej úrovni. ...Pretože miestne orgány sú najbližšie obyvateľom, zohrávajú dôležitú úlohu pri vzdelávaní verejnosti, pri jej mobilizovaní a reagovaní na jej požiadavky, čím podporujú trvalo udržateľný rozvoj...

...Všetky miestne orgány by mali vstúpiť do dialógu s občanmi, miestnymi organizáciami a súkromnými podnikateľmi a prijať "miestnu Agendu 21". Na základe konzultácií a vytváraní konsenzu by sa mali miestne orgány od miestnych, občianskych, komunálnych, obchodných a priemyselných organizácií učiť a získavať informácie, potrebné na prípravu najlepších stratégií. ...To by zároveň zvýšilo informovanosť jednotlivých domácností o trvalo udržateľnom rozvoji. Miestne programy, politiky, zákony a predpisy, zamerané na dosiahnutie cieľov Agendy 21, by sa mali vyhodnotiť a upraviť v súlade s prijatými miestnymi programami...

...Zástupcovia združení miestnych orgánov sa angažujú v procesoch, ktoré sa zameriavajú na zlepšenie výmeny informácií, skúseností a na vzájomnú technickú spoluprácu medzi jednotlivými miestnymi ustanovizňami..."

V r.1994 sa v anglickom Manchestri v nadväznosti na Rio 1992 konalo **Globálne fórum '94** s podtitulom "Miestna Agenda 21 - rámec pre environmentálnu akciu na miestnej úrovni". Cieľom podujatia bolo rozvinúť praktické prístupy k trvalej udržateľnosti v miestnych komunitách, podporiť proces uplatňovania MA 21, zdieľať skúsenosti a poznatky v rámci krajín i medzi nimi, podnietiť miestne samosprávy a i. Na podujatí sa prezentoval celý rad prípadových štúdií dokumentujúcich pokrok v realizácii MA 21 v rôznych mestách sveta.

Významnou akciou na podporu trvalo udržateľného rozvoja európskych miest bola **Európska konferencia o trvalo udržateľnom rozvoji**, ktorá sa konala v máji 1994 v dánskom Aalborgu. Účastníci konferencie prijali tzv. Aalborgskú chartu, ktorá pozostáva z troch hlavných častí (pozri rámček 5). Charta má viac ako 350 signatárov z 29 európskych krajín.

⁵ Preklad Agendy 21 bol na Slovensku publikovaný v r. 1996 (Klinda, J. (ed.), 1996: Agenda 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja. MŽP SR.)

Rámček 5 – Aalborgská charta

Charta pozostáva z troch hlavných častí:

- I. Deklarácia "Európske mestá za trvalo udržateľný rozvoj" – má nasledovných 14 bodov: úloha európskych miest v oblasti trvalo udržateľného rozvoja, pojmy a princípy trvalej udržateľnosti, miestne stratégie trvalo udržateľného rozvoja, tvorivý proces inovácie a rovnováhy na miestnej úrovni, vyjednávanie ako metóda riešenia problémov, mestská ekonomika smerujúca k trvalo udržateľnému rozvoju, sociálna spravodlivosť pre trvalo udržateľný rozvoj miest, dlhodobá vybavenosť územia, trvalo udržateľná mestská mobilita, zodpovednosť vzhľadom k svetovej zmene klímy, prevencia intoxikácie ekosystémov, samospráva na miestnej úrovni - nevyhnutná podmienka trvalo udržateľného rozvoja, občania ako protagonisti trvalo udržateľného života a účasť obce, nástroje riadenia mesta zamerané na trvalo udržateľný rozvoj,
- II. Kampaň za trvalo udržateľný rozvoj európskych miest – vyhlásenie kampane európskych miest a výzva k miestnym samosprávam, mestám a regiónom zapojiť sa do kampane, špecifikácia hlavných aktivít kampane,
- III. Účasť v procese miestnej Agendy 21: Miestne akčné plány pre trvalo udržateľný rozvoj – záväzok signatárov charty k procesu tvorby a uplatňovania miestnej Agendy 21.

Kampaň za európske udržateľné mestá⁶ priamo nadviazala na konferenciu v Aalborgu. Združuje európske siete miestnych samospráv a poskytuje priestor a mechanizmy na šírenie metodológie a informácií potrebných pre TUR. Kancelária kampane sídli v Bruseli a finančne ju podporuje Európska komisia, ako aj mestá Aalborg a Hannover. Účastníkmi kampane sú mestá, ktoré podpísali Aalborgskú chartu a prijali záväzky, ktoré z nej vyplývajú. V súčasnosti je takýchto signatárov už viac ako 800. Významným prínosom k rozšíreniu aktivít kampane smerom na východ a juh bola *Sofijská konferencia* v roku 1998. Jednou z aktivít kampane je aj udeľovanie ocenenia "Európske udržateľné mesto" a vyhodnocovanie "Spoločných európskych indikátorov" v európskych mestách.

Druhá európska konferencia o trvalo udržateľných mestách sa uskutočnila v októbri 1996 v Lisabone. Nadviazala na Aalborgskú chartu a bližšie špecifikovala proces realizácie miestnej Agendy 21 v európskych mestách v tzv. Lisabonskom akčnom pláne (pozri rámček 6).

Rámček 6 – Lisabonský akčný plán: od Charty k akcií

Akčný plán pozostáva zo 6 tematických okruhov a 12 bodov a týka sa procesu prípravy miestnej Agendy 21, stratégií pre zapojenie jednotlivých skupín komunity, plánovania a riadenia procesu, zvyšovania povedomia a vzdelávania a vytvárania partnerstiev a spolupráce medzi samosprávami. V jednotlivých bodoch sa uvádza:

- prijatie Aalborgskej charty je jedným z najlepších štartovacích bodov pre proces MA 21,
- miestne samosprávy by mali byť hlavným sprostredkovateľom procesu MA 21,
- proces MA 21 vyžaduje účasť všetkých zainteresovaných,
- dialóg a partnerstvá medzi rôznymi zložkami komunity by mali vytvoriť synergický efekt prostredníctvom spolupráce,
- spory a problémy by sa mali riešiť prostredníctvom vyjednávania,
- je potrebné zaviesť systematické akčné plánovanie na to, aby sme sa dostali od analýz k akcií,
- je potrebné integrovať environmentálne, sociálne a ekonomické aspekty rozvoja v záujme zlepšenia zdravia a kvality života našich občanov,
- je potrebné používať inteligentné nástroje trvalo udržateľného manažmentu,
- je potrebné vytvoriť programy na zvýšenie povedomia o otázkach TUR našich občanov, zainteresovaných skupín, ako aj politikov a miestnych úradníkov,
- je potrebné posilniť medzisektorové spojenectvá, siete a kampane,
- je potrebné budovať spojenectvá Sever-Juh a Západ-Východ na podporu TUR, pokračovať v kampani európskych trvalo udržateľných miest.

V júni 1996 sa v tureckom Istanbule konala **Konferencia OSN o ľudských sídlach (Habitat II)**. Na konferencii bol prijatý dokument s názvom "Agenda Habitat: Ciele a princípy, záväzky a globálny

⁶ <http://www.sustainable-cities.org>

akčný plán”. Aj tento dokument obsahuje záväzok zabezpečovať TUR ľudských sídel v urbanizujúcom sa svete rozvíjaním spoločenských, ktoré budú efektívne využívať zdroje v rámci únosnej kapacity ekosystémov, zohľadňovať princíp preventívneho prístupu a poskytovať rovnaké príležitosti všetkým ľuďom (najmä tým, ktorí patria k zraniteľným a znevýhodneným skupinám) pre zdravý, bezpečný a produktívny život v súlade s prírodou, kultúrnym dedičstvom, duchovnými a kultúrnymi hodnotami zaisťujúcimi hospodársky a spoločenský pokrok a ochranu životného prostredia. Navrhuje sa tiež decentralizácia a posilnenie miestnych orgánov, ich sietí a združení ako aj väčšia participácia verejnosti.

Tretia európska konferencia o trvalo udržateľných mestách sa konala vo februári 2000 v nemeckom Hannoveri. Prezentovalo sa na nej množstvo pozitívnych príkladov realizácie MA 21. Vytvoril sa celý rad nových bilaterálnych a multilaterálnych spoluprác a partnerstiev. Došlo na nej k pripojeniu sa ďalších miest k Aalborgskej charte a prijatá bola tzv. Hannoverská výzva (pozri rámček 7). Z konferencie vzišla aj iniciatíva na monitorovanie spoločných indikátorov v európskych mestách a samosprávach.

Rámček 7 – Hannoverská výzva predstaviteľov európskych samospráv na začiatku 21. storočia⁷

Účastníci Hannoverskej výzvy sa zaviazali ku konaniu na miestnej úrovni s vedomím globálnej zodpovednosti, k podpore európskej integrácie s cieľom dosiahnuť sociálnu a ekonomickú súdržnosť pri dodržaní uznaných spoločenských a environmentálnych noriem, zaväzujú sa ďalej zaviesť indikátory miestnej trvalej udržateľnosti, pričom súbor Spoločných európskych indikátorov⁸ môže byť nástrojom na porovnávanie zmien v Európe vo sfére pokroku v prospech trvalej udržateľnosti. Hannoverská výzva sa obracia na všetky kompetentné subjekty a vyzýva:

- *medzinárodné spoločenstvo a národné vlády* poskytovať silnejšiu podporu pre implementáciu dokumentu Agenda 21 a dokumentu Habitat Agenda v krajinách, ktoré sa ešte nezapojili do trvalo udržateľného rozvoja,
- *európske inštitúcie, najmä Európsky parlament, Radu Európy a Európsku Komisiu*, priradiť vyššiu prioritu TUR, ktorý je základom európskej spoločnosti,
- *národné vlády* podporovať národné kampane za TUR a MA 21, vyčleniť prostriedky na podporu pre miestne a regionálne samosprávy, najmä v oblasti mestského rozvoja a obnovy, ako aj dopravy, avšak len za podmienky, že spĺňajú kritériá TUR.

Hannoverská výzva obsahuje samostatnú prílohu "Naše úvahy", v ktorej sú uvedené možnosti, prekážky a výzvy súvisiace s európskou integráciou, zapojením environmentálnej problematiky do všetkých oblastí tvorby stratégií na európskej a národnej úrovni a ďalšími aktuálnymi témami s dôrazom na dôležitosť medzinárodnej spolupráce.

Okrem vyššie uvedených medzinárodných konferencií a prijatých dokumentov súvisí s procesom TUR na miestnej úrovni aj celý rad iných aktivít. V Európe ide napr. o projekty Zdravé mesto a Brundtlandské mesto.

Projekt **Zdravé mesto**⁹ začala a gesturuje ho Svetová zdravotnícka organizácia (WHO). Projekt bol iniciovaný v r. 1988 a za prvých 10 rokov sa doň zapojilo viac ako 1100 miest v 29 krajinách. Projekt slúži ako nástroj, umožňujúci praktické uplatnenie stratégie "Zdravie pre všetkých" na miestnej úrovni. Cieľom projektu je smerovať k naplneniu vízie "zdravého mesta", ktoré neustále hľadá možnosti zlepšenia zdravia a kvality života svojich obyvateľov. Gestormi procesu sú samosprávy zúčastnených miest, dôležitá je participácia ostatných skupín spoločnosti. Na národnej úrovni je spravidla vytvorená národná sieť zdravých miest (existuje aj v SR), vytvorená je aj celoeurópska sieť. Projekt by mal podnecovať medzirezortné aktivity, účasť verejnosti, prinášať inovácie a jeho výsledkom je politika verejného zdravia.

⁷ http://www.sustainable-cities.org/hancall_slovak.html

⁸ <http://www.sustainable-cities.org/indicators/>, slovenský preklad je na stránke www.rec.sk

⁹ <http://www.who.dk/healthy-cities>

Medzinárodný program **Brundtlandské mesto** na podporu konkrétnych projektov napomáhajúcich trvalo udržateľný miestny rozvoj sa stal známym na Slovensku vďaka mestu Rajec. Program sa nazýva podľa bývalej nórskej ministerskej predsedkyne G.H. Brundtlandovej, hlavnej zostavovateľky prelomovej Správy OSN o životnom prostredí a rozvoji z r. 1987 (známej pod názvom *Naša spoločná budúcnosť*).

K lepšiemu zabezpečeniu realizácie aktivít súvisiacich s MA 21 je nevyhnutné okrem inštitucionálneho riadenia jednotlivých projektov a aktivít aj zapojenie iných medzinárodných inštitúcií, ktoré celý proces podporujú odborne aj finančne. K najvýznamnejším rozhodne patrí **Rozvojový program OSN (UNDP)**¹⁰, ktorého známy program **Capacity 21** je priamo zameraný na podporu TUR v členských štátoch OSN – v súčasnosti sa realizuje vo viac ako 50 krajinách vrátane Slovenska. V rámci OSN pôsobí aj **Komisia pre udržateľný rozvoj (CSD)**¹¹, ktorej úlohou je okrem iného sledovať uplatňovanie dohôd z Ria aj na úrovni MA 21. Komisiu tvoria zástupcovia 53 krajín (spravidla na ministerskej úrovni) a viac ako 1000 mimovládnych organizácií.

Významnou inštitúciou je aj **Medzinárodná rada pre miestne environmentálne iniciatívy (ICLEI)**¹² so sídlom v nemeckom Freiburgu. Rada združuje samosprávy zamerané na ochranu životného prostredia a riešenie environmentálnych problémov prostredníctvom miestnych iniciatív a aktivít (združuje cca 350 miest, obcí, regiónov, ako aj ich združení z celého sveta).

Podľa záverov prieskumu realizovaného touto organizáciou v r. 2000-2001 sa do konca roku 2001 formálne zaviazalo a aktívne uplatňuje MA 21 viac ako 6400 samospráv v 113 krajinách sveta¹³. Prieskum sa uskutočnil s podporou sekretariátu OSN pre v tom období pripravovaný Svetový Summit v Johannesburgu (pozri nižšie) v spolupráci s UNDP. Zo záverov prieskumu ďalej vyplynulo, že najväčšou prekážkou uplatňovania MA 21 naďalej zostáva nedostatok politickej vôle a finančnej podpory zo strany vlád. Prieskum zároveň ukázal veľké rozdiely v pokroku implementácie MA 21 v krajinách sveta. Ako prelomový, keď sa uplatňovanie MA 21 výrazne zvýšilo, sa ukazuje rok 1997. K uplatňovaniu MA 21 významne prispeli aj národné kampane, ktoré sa konali v 18 krajinách. Najvyššie (takmer stopercentné) zapojenie obcí do procesov MA 21 je vo Švédsku, vysoké percento zapojenia je aj v ďalších škandinávskych štátoch. Úspešné uplatnenie MA 21 sa dosiahlo aj vo Veľkej Británii, kde sa podarilo do konca roku 2001 realizovať dokumenty MA 21 vo viac ako 90% obciach. Veľmi nízke počty MA 21 sú na druhej strane v krajinách Afriky a južnej Ameriky. Podľa spracovaného prehľadu¹⁴ sa MA 21 v Českej republike implementuje asi v 60 obciach a regiónoch, na Slovensku sa tento počet odhaduje tiež na niekoľko desiatok obcí a regiónov¹⁵.

¹⁰ <http://www.undp.org>

¹¹ <http://www.un.org/esa/sustdev/csd.htm>

¹² <http://www.iclei.org>

¹³ ICLEI, 2002: Second Local Agenda 21 Survey. Background Paper No.15, UN DESA.

¹⁴ Reitschmiedová, A., 2002: Implementing Local Agenda 21 in the Czech Republic, in: Třebický, V, Novák, J. (editors). Proceedings of the conference. "Transition from Centrally Planned Economy to Sustainable Society? Visegrad Agenda 21, April 4-6, 2002, Prague.

¹⁵ REC Slovensko, ústne podanie, 2002.

Rámček 8 – Výskumný projekt LASALA

V roku 2000 Európsky sekretariát ICLEI naštartoval výskumný projekt LASALA zameraný na spoločné posúdenie MA 21 zo strany samotných samospráv európskych miest a obcí. Zúčastnilo sa na ňom 200 miestnych samospráv z celej Európy. Účasť na projekte predstavovala veľkú príležitosť na sebahodnotenie zo strany samosprávnych orgánov, založené na medzinárodne prijatých princípoch, bola podnetom k navrhnutiu stratégií a akčných plánov TUR na miestnej úrovni a viedla k uvedomeniu si komplexnosti celého procesu MA 21¹⁶.

V r. 2002 ICLEI začala nový trojročný projekt DISCUS, ktorý je pokračovaním projektu LASALA. Cieľom projektu DISCUS je analyzovať a vyhodnocovať vo vybratých 40 mestách a obciach Európy podmienky, ktoré podporujú a skvalitňujú riadenie na miestnej úrovni, študovať vzťahy medzi miestnymi úradmi a verejnosťou, zhodnotiť efektívnosť zapájania verejnosti do rozhodovacích procesov a na základe týchto výsledkov vypracovať príručku pre efektívne fungovanie miestnych samospráv.

Jednou z najdôležitejších aktivít ICLEI je vzdelávanie samospráv pri príprave miestnej Agendy 21, spolupráca na vývoji a testovaní trvalo udržateľného plánovania na miestnej úrovni a pri implementácii špecifických pilotných projektov (pozri rámček 8). Len do prípravy akčných plánov MA 21 sa zapojili stovky miestnych samospráv z celého sveta.

Ďalšou inštitúciou pôsobiaceou v oblasti MA 21 je **Rada európskych samospráv a regiónov (CEMR)**¹⁷ so sídlom v Paríži, kde funguje v rámci pracovnej skupiny pre životné prostredie od r. 1996 aj "Sieť národných koordinátorov miestnej Agendy 21", ktorá sa významnou mierou podieľa na vyššie spomínanej Kampani za európske udržateľné mestá.

Aktuálnou udalosťou významnou z celosvetového hľadiska bol **Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji (WSSD)**¹⁸, ktorý sa uskutočnil na prelome augusta a septembra 2002 v juhoafrickom Johannesburgu. Jeho úlohou bolo okrem iného zhodnotiť pokrok dosiahnutý v implementácii výsledkov z konferencie v Rio de Janeiro za desaťročné obdobie od r. 1992. Sprievodným podujatím bola konferencia predstaviteľov miest a obcí z celého sveta na tému uplatňovania Agendy 21 na miestnej úrovni. Konferencia vyzdvihla veľmi pozitívnu úlohu, ktorú miestne samosprávy zohrali v uplynulom desaťročí pri realizácii záverov a odporúčaní z Ria. V snahe posilniť akčný charakter miestnych aktivít sa v budúcnosti má používať najmä slovné spojenie "miestna akcia". Úloha miestnych samospráv a partnerstiev pri realizácii cieľov TUR sa spomína aj v hlavnom dokumente, ktorý bol na Summite prijatý – v "Pláne realizácie" (pozri rámček 9).

Rámček 9 – Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji 2002 - Plán realizácie (výňatok):

"... Krajiny by mali zvýšiť úlohy a kapacitu miestnych samospráv ako aj zúčastnených hlavných spoločenských skupín (stakeholders) v realizácii Agendy 21 a výstupov Summitu a v posilňovaní podpory programov miestnej Agendy 21 a súvisiacich iniciatív a partnerstiev. Zvlášť je potrebné posilňovať partnerstvá medzi miestnou samosprávou, zúčastnenými skupinami a inými úrovňami riadenia za účelom podpory trvalo udržateľného rozvoja tak, ako to požaduje napr. Habitat Agenda..."

Z uvedených príkladov je zrejmé, že vo svete sa v súčasnosti realizujú desiatky projektov, do ktorých sa zapájajú už tisíce mestských i vidieckych sídel. Spoločným cieľom týchto projektov je zlepšiť celkovú kvalitu života obyvateľov sídel a nasmerovať rozvojové stratégie trvalo udržateľným smerom. Zároveň je však jasné, že úlohy spred desiatich rokov týkajúce sa implementácie TUR na miestnej úrovni sú a v najbližších rokoch budú stále veľmi aktuálne.

¹⁶ Kozová, M., 2002: Self-Assessment of Local Agenda 21 – A Case Study of Dunajská Lužná, in: Třebický, V, Novák, J. (editors). Proceedings of the conference. "Transition from Centrally Planned Economy to Sustainable Society? Visegrad Agenda 21, April 4-6, 2002, Prague.

¹⁷ <http://www.ccre.org>

¹⁸ O priebehu a výsledkoch Summitu je možné sa dočítať na stránke <http://www.johannesburgsummit.org>

4. Miestna Agenda 21 na Slovensku

Inštitucionálny a legislatívny rámec podporujúci MA 21

Niektoré opatrenia podporujúce uplatňovanie MA 21 sa postupne začali prijímať najmä po roku 1992, keď bývalá ČSFR a následne na to od r. 1993 Slovensko súhlasilo s prístupom k Deklarácii z Rio de Janeiro. Ich stručná chronológia je v rámcu 10.

Rámček 10 - Stručná chronológia významných aktivít vlády Slovenskej republiky a Národnej rady Slovenskej republiky podporujúcich miestnu a regionálnu Agendu 21

- 1991 Uznesenie vlády SR o Programe obnovy dediny. Realizácia pilotných projektov vo vybratých obciach a mikroregiónoch,
- 1992 Bývalá ČSFR a od r. 1993 SR súhlasila s prístupom k Deklarácii z Rio de Janeiro a Agende 21,
- 1996 SR sa stala členom Komisie OSN pre trvalo udržateľný rozvoj,
- 1996 Vláda a NR SR schválili Národný environmentálny akčný program SR (NEAP I.),
- 1996 Vláda schválila aktualizáciu, orgány a organizácie poverené prípravou Programu obnovy dediny, čím sa vytvoril nový priestor na jeho realizáciu,
- 1997 Vláda schválila Koncepciu uplatňovania Agendy 21 a ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja. Koncepcia stanovila zodpovednosť ústredných orgánov štátu za uplatňovanie jednotlivých kapitol a ukazovateľov TUR. Za Kapitolu 28 Agendy 21 "Iniciatívy samosprávnych orgánov na podporu TUR", sú gestorom krajské úrady,
- 1999 Vytvorila sa Rada vlády SR pre trvalo udržateľný rozvoj,
- 1999 Vláda a NR SR schválili Národný environmentálny akčný program SR (NEAP II.),
- 2000 Účinnosť nadobudol zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám,
- 2001 Vláda SR prijala Národnú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja v SR (10/2001),
- 2002 NR SR prijala Národnú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja v SR (04/ 2002).

Z uvedeného prehľadu je zrejmé, že v SR síce existuje základné legislatívne zabezpečenie procesu TUR – avšak toto zabezpečenie ostáva predovšetkým na národnej a čiastočne aj regionálnej úrovni pričom je veľmi otáznym jeho prenos do praxe. Pre efektívnejšie napredovanie chýba účinná podpora MA 21 zo strany vlády a konštruktívna spolupráca medzi sektormi na všetkých úrovniach. Väčšina uznesení a plánovaných úloh, ktoré mali podporiť proces MA 21 zostala iba “na papieri” a ich samotná implementácia sa zabezpečuje nevyhovujúco. Aj finančná a organizačná podpora zo strany vlády je v porovnaní s inými európskymi krajinami (napr. aj s Českou republikou) veľmi slabá, štátne dotácie poskytujú prakticky iba MŽP SR, ostatné sektory sa celkovo problematike TUR venujú veľmi obmedzene.

Súčasnú nedostatočnú situáciu inštitucionálneho zabezpečenia by mohli pozitívne ovplyvniť posilnené kompetencie samosprávy na miestnej a regionálnej úrovni, zlepšujúce sa podmienky pre prístup k informáciám, participáciu verejnosti a tvorbu občianskej spoločnosti a účinná implementácia prijatej Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja SR.

Aj napriek doterajšej slabej podpore zo strany vlády existujú na Slovensku početné aktivity a iniciatívy samosprávy, miestnej štátnej správy, organizácií tretieho sektora, vedeckých, univerzitných a odborných pracovísk, ktoré v spolupráci so zahraničnými organizáciami a expertmi účinne podporujú TUR na miestnej úrovni. Získali sa praktické skúsenosti s MA 21, vytvárajú sa komunitné nadácie a sú už k dispozícii pozitívne príklady uplatňovania MA 21. V nasledovnom texte sa podáva ich stručné zhodnotenie na základe existujúcich podkladov a konzultácií so zainteresovanými organizáciami a kľúčovými osobami.

Školenia, propagácia a výučba MA 21 na univerzitách

Od r. 1994 sa na Slovensku realizovali viaceré metodické projekty zamerané na školenia a tréningy volených zástupcov samosprávy, ktorých súčasťou bola aj problematika MA 21. Napr. v r. 1997 začal spoločný slovensko-britský projekt **Miestna samospráva a životné prostredie**, ktorý bol financovaný britským Know-how fondom a na slovenskej strane bol zastrešený Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Inštitútom rozvoja miest, obcí a regiónov (IROMAR). V rámci projektu bola vypracovaná metodická príručka pre volených zástupcov samospráv v SR týkajúca sa ich povinností a právomocí¹⁹. Súčasťou projektu boli školiace aktivity s využitím prípadových štúdií. V rámci príručky je aj kapitola o MA 21. IROMAR realizoval v r. 2000-2002 v rámci grantu britského Know-how fondu pilotný projekt **Public relations v miestnej samospráve**. Účastníkmi bolo osem samospráv z miest a obcí Slovenska: Banská Bystrica, Bratislava, Dúbravka, Kremnica, Krompachy, Pažiť, Tisovec a Vyhne.

Školiace programy a aktivity pre rozvoj mikroregiónov a vidieka realizujú aj Agentúra pre rozvoj vidieka Nitra (ARVI) a Vidiecka organizácia pre komunálne aktivity Banská Bystrica (VOKA).

Veľký podiel na propagácii Agendy 21 na Slovensku majú mimovládne organizácie, najmä Regionálne environmentálne centrum Slovensko (REC Slovensko), Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR (STUŽ SR), Ľudia a voda, ETP Slovensko, A-Projekt, O.z. Tatry, SOSNA a ďalšie. Dôležitú úlohu zohrávajú aj ďalšie organizácie a nadácie udeľujúce granty zamerané na rozvoj občianskej spoločnosti (napr. Ekopolis, Nadácia otvorenej spoločnosti, Nadácia pre podporu občianskych aktivít, Karpatská nadácia a ďalšie).

Významný podiel na výučbe, propagácii, organizovaní školení, seminárov, konferencií a príprave odborníkov pre oblasť trvalo udržateľného rozvoja a MA 21 zohrávajú vysoké školy, vedecké a odborné pracoviská. Z vysokých škôl sú to napr. Technická univerzita vo Zvolene, Fakulta ekológie a environmentalistiky so sídlom v Banskej Štiavnici; Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva; Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied; Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov Trenčianskej univerzity; Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta; Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied; Slovenská technická univerzita v Bratislave, Fakulta architektúry a Stavebná fakulta, Prírodovedecká fakulta UPJŠ Košice a ďalšie fakulty vysokých škôl. Z odborných a vedeckých pracovísk kľúčovú úlohu zohrávajú Slovenská agentúra životného prostredia, Geografický ústav SAV, Bratislava, Ústav krajinej ekológie, Bratislava a jeho pobočka v Nitre. Z neštátnych vzdelávacích zariadení sú to napr. Academia Istropolitana Nova a City University Bratislava.

Regionálne Agendy 21 ako podporný proces pre MA 21

Významnú úlohu pri podpore MA 21 zohrávajú aj existujúce **regionálne Agendy 21**. Vzorová regionálna Agenda 21 bola v r. 1999 až 2000 vypracovaná pre oblasť stredného Pohronia (okresy: Banská Bystrica, Zvolen, Detva, Žiar nad Hronom, Banská Štiavnica, Žarnovica, Brezno a Krupina) v rámci projektu *Podpora trvalo udržateľného rozvoja v SR*, ktorého koordinátorom bolo REC Slovensko, garantom projektu MŽP SR a donátorom projektu Rozvojový program OSN. Regionálne Agendy 21 majú okrem regiónu stredného Pohronia vypracované napr. okresy Levoča a Sabinov (v spolupráci s ETP Slovensko a Ľudia a voda²⁰) a región Biele Karpaty (spolupráca STUŽ Biele Karpaty). Dokumenty zamerané na problematiku TUR boli v r. 1996-1998 v rámci projektu GEF "Ochrana biodiverzity" vypracované pre tri benefičné územia, a to nivu Moravy, Východné Karpaty a Vysoké Tatry. Regionálne projekty zamerané na TUR za podpory ETP Slovensko boli vypracované v regióne Spiša (*Tvoj Spiš - udržateľný rozvoj komunit na strednom Spiši*²¹) a Vranova (*Mobilizácia občanov - podpora integrovaného rozvoja vidieckeho regiónu Vranov nad Topľou*).

¹⁹ Švihlová, D., Wilson, E. Obce a životné prostredie. Banská Bystrica: IROMAR EFUMB, KHF. 1999.

²⁰ Pozri prípadovú štúdiu č. 1.

²¹ Pozri prípadovú štúdiu č. 2.

Aktivity a iniciatívy podporujúce MA 21 na vidieku

Už v r. 1991 vláda SR vytvorila **Program obnovy dediny** (ďalej POD), ktorý mal cieľavedome podporovať miestny rozvoj na Slovensku. Ide o komunálny program, v ktorom obce a občania za podpory štátu a pomoci odborníkov plánujú, projektujú a realizujú aktivity smerujúce k trvalému zvýšeniu štandardu bývania, zlepšeniu životného prostredia, a to so zachovaním špecifik tohto prostredia. Praktické napĺňanie POD však začalo až v roku 1997, keď po šiestich rokoch nastáva určité “oživenie” tejto iniciatívy podporené metodickým usmernením celého programu²² ako aj prijatím uznesenia vlády SR č. 222/97. Hlavnými účastníkmi POD sú MŽP SR (ako gestorský orgán) a MP SR, Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP) ako výkonný orgán, Agentúra pre rozvoj vidieka (ARVI), Združenie miest a obcí Slovenska (ZMOS) a predovšetkým obce. Metodickú a odbornú pomoc, propagáciu a osvetu zabezpečuje predovšetkým SAŽP, ktorá zároveň eviduje obce a pridelené dotácie a organizuje prezentácie pozitívnych príkladov. K POD sa hlási aj Vidiecky parlament, ktorý napr. v apríli 2002 zorganizoval v NR SR Dni vidieka. Vo vzťahu medzi MA 21 a POD je podstatné to, že majú podobné ciele, dôraz kladú na podporenie miestnych iniciatív, zapájanie miestnych obyvateľov a na dosiahnutie svojich cieľov využívajú podobné metódy (napr. interaktívne metódy, aktívne alebo akčné plánovanie a projektovanie a pod.). Ročne sa do POD hlási cca 700 až 800 obcí a mikroregiónov a dotáciu získa asi 150 až 200 z prihlásených. Za roky 1998 až 2002 POD podporil aktivity vo viac ako 1000 obciach a mikroregiónoch. Osobitne dôležité je aj to, že niekoľko desiatok obcí a mikroregiónov bolo úspešných a získalo dotáciu viac ako trikrát. To už jednoznačne svedčí o istej kontinuite miestnych aktivít. Dotácie zatiaľ pridelilo iba MŽP SR (ročne je to priemerne asi 8-10 mil. Sk), hoci podľa propozícií programu by sa malo na pridelovaní dotácií podieľať aj MP SR²³.

V porovnaní s inými európskymi krajinami sú prostriedky vyčlenené na POD na Slovensku veľmi nízke. Okrem toho je POD v zahraničí chápaný oveľa širšie a zahŕňa aj podporu pozemkových úprav a celkovej revitalizácie krajiny, vykurovanie s využitím obnoviteľných zdrojov energie, priamu podporu vzniku nových pracovných príležitostí, cestovného ruchu, renováciu fasád občianskych stavieb a pod. Súčasný stav POD na Slovensku preto hodnotia jeho organizátori ako stagnujúci najmä z dôvodu slabého finančného zabezpečenia a chýbajúcej koordinácie a prepojenia s podpornými dotačnými fondmi z iných rezortov. Ak porovnáme výšku dotácií na POD pridelovaných na Slovensku s výškou dotácií pridelovaných v Českej republike, obce a mikroregióny v Čechách majú oveľa priaznivejšiu situáciu. Vláda Českej republiky už niekoľko rokov uvoľňuje na tento program 200 až 500 mil. Kč ročne, okrem toho sú v ČR aj ďalšie programy podporujúce MA 21, napr. Program starostlivosti o krajinu.

Od r. 1992 možno na území Slovenska datovať proces **podpory sociálneho a ekonomického rozvoja vidieckych mikroregiónov** - vyškolená bola prvá skupina škooliteľov rozvoja vidieka v rámci projektu FAO a Ministerstva pôdohospodárstva SR. Viacero organizácií (najmä štátom založená Agentúra pre rozvoj vidieka Nitra a mimovládne organizácie s pôsobením na vidieku – A-projekt Liptovský Hrádok, VOKA Banská Bystrica, Ľudia a voda Košice) sa začalo systematicky venovať práci s vidieckymi mikroregiónmi a obcami. V tejto oblasti pôsobí aj Centrum územného rozvoja SAŽP. Úsilie týchto organizácií sa odrazilo v raste počtu mikroregiónov, ktoré si postupne pripravovali svoje rozvojové programy, plány a projekty. V súčasnosti sa na Slovensku nachádza asi 100 takýchto mikroregionálnych združení. Príkladom rozvojových projektov zo súčasnosti je napr. **Projekt regionálneho rozvoja v Slovenskej republike**, ktorý je financovaný z prostriedkov Ministerstva pre medzinárodný rozvoj vlády Veľkej Británie, implementovaný je spoločnosťou Enterplan Limited z Veľkej Británie so štrnásťmesačným obdobím realizácie (január 2002 - február 2003). Projekt sa na miestnej úrovni realizuje v dvoch mikroregiónoch (Rimava-Rimavica²⁴ a Javor) za odbornej a metodической pomoci ARVI a VOKA. Obdobný program má spracovaný napr. mikroregión Severné

²² Jančura, P., Kršáková, A., 2001: Program obnovy dediny na Slovensku, Životné prostredie, 1, s. 14-18.

²³ Podrobnejšie je POD charakterizovaný v prílohovej časti, vrátane mapového vyjadrenia účasti obcí v POD v r. 1998-2002.

²⁴ Pozri prípadovú štúdiu č. 3.

Podpoľanie²⁵. S ARVI úspešne spolupracujú nasledujúce mikroregióny: SOTDUM, Podhorie, Svornosť, Dolný Spiš, Hnilecká dolina, Čergov, Medveš, Rakovice, Ulič, Horehron, Združenie Turčianska Vážsko-Fatranská cesta a Združenie cestovného ruchu Veľká Fatra. Projekty zamerané na TUR sa realizujú aj v ďalších mikroregiónoch, napr. v mikroregióne Ptava, ktorého garantom je Regionálna a rozvojová agentúra Humenné.

Aktivity a iniciatívy podporujúce MA 21 v mestách

Dôležitou iniciatívou, ktorá podporuje proces MA 21 v mestách, je projekt **Zdravé mestá**. V Národnej sieti zdravých miest SR je zapojených 15 miest, a to: Košice, Banská Bystrica, Bratislava, Liptovský Mikuláš, Martin, Nitra, Prešov, Stará Ľubovňa, Trenčín, Trnava, Turčianske Teplice, Zvolen, Vranov nad Topľou, Levice a Spišská Nová Ves. Okrem toho je vytvorená Asociácia Zdravých miest ako dobrovoľné, záujmové a neziskové združenie samospráv SR, ktorého cieľom je podpora zdravia obyvateľov miest a obcí. V rámci programu “Zdravé mesto” sa uskutočňujú rôzne aktivity, zamerané na podporu zdravia a zdravého životného štýlu – tieto aktivity majú charakter od zostavovania rozvojových dokumentov typu “Plánu zdravia”, cez hodnotiace správy typu “Profilu zdravia” až po rôzne konkrétne aktivity a spoluprácu so záujmovými združeniami a neziskovými organizáciami. Kvalitné aktivity v rámci tohto programu sa uskutočňujú napr. v mestách Turčianske Teplice (Mestské centrum podpory zdravia), Banská Bystrica (Plán zdravia mesta, Miestny plán pre prostredie a zdravie), Nitra (Miestny plán pre prostredie a zdravie, Dni zdravia), Trnava (Plán zdravia mesta, Dni zdravia)²⁶.

Kľúčovým faktorom fungovania programu, ako aj celého podporného procesu je podpora zo strany mestského zastupiteľstva a aspoň základné finančné a personálne zabezpečenie programu. Negatívnym príkladom môžu byť napr. Košice, kde po sľubnom fungovaní programu a vypracovaní Plánu zdravia po zmenách v mestskej samospráve a zadĺžení mesta sa realizácia programu prakticky zastavila, ako aj Prešov, kde je prihlásenie mesta k programu len formálne.

Pozitívom Zdravých miest je inovácia a zmena zaužívaných postupov samosprávy. Zdravé mestá sú viac otvorené partnerskej spolupráci, ako aj spolupráci s mimovládny sektorom. Vo viacerých mestách dokonca na podporu realizácie programu a na podporu spolupráce s MVO a s iniciatívami občanov zriadili finančné nástroje – nadácie a fondy pre Zdravé mesto (B.Bystrica a Zvolen, Nitra, Bratislava, Košice). Zdravé mestá každoročne vyhodnocujú svoje postavenie a dopad svojej činnosti. Koordinátorom sa nedarí vnútromestská spolupráca (medzi oddeleniami správy mesta) a taktiež udržanie politického záujmu. Celkovo národná sieť potrebuje kapacitný rozvoj (materiálne a personálne vybavenie), ako aj zvýšenú národnú a politickú podporu.

Tri slovenské mestá, a to Banská Bystrica, Košice a Poprad podpísali **Aalborgskú chartu**. Mesto Rajec bolo ocenené ako **Brundtlandské mesto** (dôraz na trvalo udržateľnú komunálnu energetiku).

Mesto Poprad sa napr. zapojilo do projektu “*Cities of Change*” (Mestá zmeny), podporovaného Svetovou bankou v spolupráci s Bertelsmanovou nadáciou. V rámci uvedeného projektu mesto pripravilo materiály, ktoré sú podkladom pre zabezpečenie procesu TUR - Správu o stave mesta Poprad 2001 a víziu pre mesto. Vo vízii sa hovorí, že “*mesto Poprad bude v roku 2010 dynamicky sa rozvíjajúcou samosprávnou jednotkou s rozvinutou miestnou demokraciou orientovanou na občana, plne integrovanou do európskej komunity samospráv, vyznačujúcou sa efektívnym a transparentným samosprávnym aparátom, atraktívnym ekonomicko-sociálnym a životným prostredím, poskytujúcim kvalitnú technickú infraštruktúru a zaujímavé spektrum podnikateľských príležitostí pre umiestnenie slovenských aj zahraničných investícií*”. Vízia bola následne rozpracovaná do rozvojových strategických cieľov a komplexne schválená mestským zastupiteľstvom. Vytvorená bola aj *Mestská rozvojová rada*, ktorej členmi sa stali najväčší zamestnávateľia mesta v úzkom spojení so vzdelávacími inštitúciami, mimovládny sektorom, samosprávou a štátnou správou. Úlohou “Rady” je reálne posúdiť silné a slabé stránky mesta a spoluprácou verejného a súkromného sektora zosúladiť potrebné sily na dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja. Mesto zároveň vytvára podmienky pre

²⁵ Pozri prípadovú štúdiu č. 4.

²⁶ Pozri prípadovú štúdiu č. 5.

zapojenie občanov do správy verejných vecí s cieľom aktivizácie účasti komunít na zabezpečovaní strategických cieľov.

Dôležitú úlohu pri podpore projektov trvalo udržateľných miest zohráva mimovládna organizácia ETP Slovensko. Táto organizácia realizuje od r. 1997 program: **Trvalo udržateľné mestá, regióny na Slovensku**, do ktorého sa už zapojilo 14 miest a regiónov²⁷. Program TUR miest si rozpracovali mestá Spišská Nová Ves a Púchov. Na základe skúseností z týchto dvoch pilotných projektov bola vypracovaná publikácia *Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest*²⁸. V súčasnosti projekt pokračuje pod heslom: *Ako zapojiť verejnosť do trvalo udržateľného rozvoja miest*. Do tohto pokračujúceho projektu je zapojených šesť miest: Zvolen, Stará Ľubovňa, Kežmarok, Humenné, Detva a Kremnica. Na ďalších projektoch ETP Slovensko a MVO Ľudia a voda podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj sa zúčastňujú aj ďalšie východoslovenské mestá, a to Prešov, Lipany, Levoča, Sabinov. Významné aktivity podporujúce MA 21 sa realizujú aj v ďalších mestách, napr. v Piešťanoch a Martine.

Pilotné projekty MA 21

V r. 1999 až 2000 bol pre obce, mestá a mikroregióny vytvorený v rámci projektu *Podpora trvalo udržateľného rozvoja v SR* tzv. **Program malých grantov**. Koordinátorom programu bolo REC Slovensko. Prioritami programu boli aktivity podporujúce TUR na miestnej úrovni, a to ochrana životného prostredia, sociálny a komunitný rozvoj, budovanie partnerstva medzi mimovládnymi organizáciami, samosprávami, štátnou správou, súkromným sektorom a ostatnými skupinami spoločnosti. Celkovo bolo v rámci programu podporených 28 projektov, ktoré predložili mimovládne organizácie a samosprávy obcí. Granty získali návrhy projektov podporujúce MA 21 v nasledujúcich mestách, obciach alebo mikroregiónoch: Podtatranský región, Bratislava, Bratislava – mestské časti Petržalka a Rusovce, Ružinov, Staré mesto, obec Liptovský Peter, obec Dunajská Lužná²⁹, mesto Modra, povodie toku Parná, obec Torysa, obec Dolný Štál, mesto Zvolen, Šamorín - Malý Žitný ostrov, mesto Trenčín, okresy Sabinov a Levoča, Zálužice (Zemplínska šírava), mesto Kežmarok a spádové územie Severného Spiša, obec Dolné Obdokovce - Koliňanský vrch. Ďalšie projekty, ktoré získali granty, boli zamerané na aktivity podporujúce TUR s využitím pre celé Slovensko.

Komunitné iniciatívy

Po roku 1990 dochádza k významnému nárastu **komunitných iniciatív**, ktoré predstavujú prierezový prístup k riešeniu problémov daných komunít. Prepájajú aktivity v oblastiach vzdelávania, životného prostredia, starostlivosti o zdravie, kultúry, sociálnej problematiky, obnovy obcí, sídlisk a pod. Partnerom pre komunitné iniciatívy sú samosprávy, miestne inštitúcie, podnikateľské subjekty a občania. V tejto oblasti pôsobí aktívne napr. vyššie spomínaná VOKA, ktorá poskytuje tzv. **Komunitný minigrantový program (KMP)**, ktorý je zameraný na aktivizovanie občanov na vidieku a ich aktívne zapájanie sa do demokratického rozhodovania na miestnej úrovni³⁰. Jedným z priekopníkov komunitných aktivít je aj **Pospolitosť pre harmonický život** v Zaježovej, ktorej aktivity sú zamerané na podporu alternatívneho životného štýlu na vidieku³¹.

Významné komunitné iniciatívy sú funkčné aj v **meste Trenčín** (Trenčianske neformálne združenie - Komunitný fond; Program Trenčín 21, Centrum environmentálnych aktivít - program MA 21). Ďalšími príkladmi komunitných organizácií, poskytujúcich granty sú napr. Komunitné združenie Sami-sebe, Pezinok; Komunitná nadácia Zdravé mesto Banská Bystrica; Komunitná nadácia Prešov; Komunitná nadácia Oblazy; Petržalská komunita - občianske združenie; Komunitná nadácia Modrá Torysa; komunitné nadácie v Banskej Štiavnici, Detve, Ružomberku, Malackách a v ďalších mestách, vidieckych obciach a mikroregiónoch (napr. Vidiecka rozvojová aktivita – Vydra Čierny Balog, Krtko

²⁷ Mačáková, S., 2001: Trvalo udržateľné mestá/regióny na Slovensku, Životné prostredie, 1, 5-8.

²⁸ Huba, M., a kol., 2000: Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest, ETP Slovensko v spolupráci so STUŽ SR.

²⁹ Pozri prípadovú štúdiu č. 6.

³⁰ Pozri prípadovú štúdiu č. 7.

³¹ Pozri prípadovú štúdiu č. 8.

so sídlom v Banskej Bystrici, Sosna v Košiciach, Ipeľská únia so sídlom v Šahách, Prešovské občianske fórum, Dubnická environmentálna skupina a i.). Veľmi aktívne pomáhal iniciovať komunitné iniciatívy aj program nadácie Ekopolis **Pekná obec** (neskôr pod názvom *Občania obci*).

Kvôli lepšej názornosti sú vybrané aktivity súvisiace s MA 21 na Slovensku (napr. Zdravé mestá, mestá, ktoré podpísali Aalborgskú chartu, pilotné projekty MA 21 podporené v rámci Programu malých grantov a Programu trvalo udržateľné mestá, regionálne Agendy 21 ako podporný proces pre MA 21, rozvojové aktivity v mikroregiónoch a ďalšie komunitné iniciatívy podporujúce MA 21) vyjadrené v prehľadnej mapke. Spolu s mapkou hodnotiacou zapojenie obcí do Programu obnovy dediny (pozri prílohovú časť publikácie) poskytujú základný obraz o **aktivite slovenských miest, vidieckych obcí a mikroregiónov v problematike MA 21**.

5. Prípadové štúdie

1. Regionálna Agenda 21 v okresoch Levoča a Sabinov

Stručná charakteristika procesu

Proces tvorby Regionálnej Agendy 21 pre okresy Levoča a Sabinov pozostával z **viacerých etáp** – v úvodných etapách sa vypracovávali partnerstvá na zabezpečenie fungovania tohto procesu, v ďalšej etape sa vypracovávala regionálna stratégia. V súčasnom období sa vypracovávajú sektorové operačné plány s prípravou ich implementácie. Boli dohodnuté princípy fungovania multisektorových tímov s ambíciou implementácie princíпов Agendy 21 do rozvojovej stratégie.

Iniciátorom tohto plánu bola MVO Ľudia a voda v spolupráci s Okresnými úradmi štátnej správy Levoča i Sabinov, Združením miest a obcí hornej Torysy, mestami Levoča, Sabinov i Lipany.

Projekt bol finančne podporený REC Slovensko vo výške 4.000 USD (1999) a nadáciou EKOPOLIS Banská Bystrica vo výške 800.000 SK (1999-2001). Projekt pokračuje rozpracovávaním sektorových operačných plánov s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí Holandského kráľovstva programom MATRA prostredníctvom Európskeho centra pre Ekoagroturizmus (ECEAT Amsterdam, 2002-2004) a ďalších parciálnych projektov (Delegácia EÚ na Slovensku “Levinov si pomáha sám”, NPOA – “Rómski lídri v roku 2002”).

Región okresov Levoča a Sabinov je situovaný v Prešovskom kraji. Jeho rozloha je 841 km², patrí sem 74 obcí a žije tu asi 84.400 obyvateľov. Medzi hlavné problémy regiónu patrí najmä malá ekonomická výkonnosť a z toho plynúce problémy ako nezamestnanosť, nízka kúpyschopnosť obyvateľstva, kriminalita, vysoké požiadavky na štát z hľadiska sociálneho zabezpečenia. Dominantným problémom je aj postavenie rómskeho etnika.

Popis riešenia a výsledkov procesu

1. Etapa motivácie (marec 1999 - jún 1999)

Táto etapa je najkratšia a najľahšia. Pozostáva z pozvania (podľa možnosti rozhodujúcich lídrov regiónu) na pracovný seminár, resp. workshop. V prípade okresov Levoča a Sabinov sa uskutočnil workshop pod názvom “Strážca životného prostredia”, jeho realizátorom bolo občianske združenie Ľudia a voda v spolupráci s ETP Slovensko. Trojdňový workshop sa uskutočnil v marci v Košickej Belej. Zúčastnilo sa ho 25 zástupcov štátnej správy, samosprávy, podnikateľov i občianskych združení. Tento workshop odštartoval sériu neformálnych stretnutí na úrovni dvoch okresov, z ktorých vzišiel záujem zo strany okresov pokúsiť sa spoločnými silami pripraviť komplexnú regionálnu rozvojovú stratégiu.

2. Etapa tvorenia partnerstva (júl 1999 - október 1999)

Viacero stretnutí orientovaných na prípravu spoločného projektu vyvrcholilo spoločným záujmom vytvoriť komplexnú regionálnu rozvojovú stratégiu. Prvé kroky viedli k vytvoreniu systému a mechanizmu vzájomnej partnerskej spolupráce. To viedlo k založeniu neformálneho združenia “Združenie pre všestranný rozvoj okresov Sabinov a Levoča”. Spoločným podpisom ôsmich partnerov (Okresný úrad Levoča, Okresný úrad Sabinov, Združenie miest a obcí Hornej Torysy, Mesto Sabinov, Mesto Levoča, Slovenská priemyselná a obchodná komora Prešov, ETP Slovensko a Ľudia a voda Košice) partneri deklarovali záujem zúčastniť sa na procese prípravy rozvojovej stratégie a zároveň sa vytvorila rada projektu zložená zo zástupcov partnerov.

V tejto etape sa dohodli podmienky, ako sa na úrovni obidvoch okresov budú vytvárať multisektorové tímy zložené z piatich zástupcov štátnej správy, samosprávy, podnikateľov a občianskych združení. Dohodlo sa zároveň, že koordinátorom a manažérom projektu bude MVO Lúdia a voda.

3. Etapa vytvárania regionálnej stratégie (november 1999 - september 2001)

Táto etapa pozostávala z dvojdných **regionálnych workshopov** pre všetkých členov tímu, ktoré sa uskutočňovali v intervale 2-3 mesiacov od novembra 1999 do septembra 2001 (v obciach Bijacovce, Dubovica, Hrabušice, Levoča, Holcija).

Na týchto workshopoch si členovia tímov priebežne vzájomne vymieňali teoretické i praktické skúsenosti ako vypracovávať jednotlivé časti regionálnej rozvojovej stratégie a zároveň mohli konfrontovať metodiku i rozdielnosť jednotlivých postupov v Levoči a Sabinove. Súbežne s tým okresné tímy rozpracovávali jednotlivé časti regionálnej stratégie na spoločných pracovných stretnutiach. Ich intenzita závisela od rozhodnutí tímov, resp. potrebe času na spracovanie jednotlivých krokov stratégie. V prípade Sabinova bolo zasadanie okresného tímu pravidelne takmer každý týždeň. Boli dohodnuté pravidelné utorky, na ktorých sa pokračovalo v jednotlivých krokoch. V tímoch dochádzalo často aj k ťažším rozhodnutiam, niekedy si tím musel sám medzi sebou vyjasňovať jednotlivé kroky postupu. Proces bol o to náročnejší, že na Slovensku s touto problematikou sú minimálne skúsenosti. Preto skúsenosti tímov z tohto procesu mohli byť inšpiráciou pre hostí, ktorí sa zúčastňovali na pracovných stretnutiach. Tímy sa museli sami vysporiadať s jednotlivými krokmi, pričom náročnosť na čas a výdrž bola veľká, čo viedlo k postupnému znižovaniu počtu členov tímov. Najnáročnejšie to bolo pre tých členov tímu, ktorí pracovali dobrovoľne bez nároku na odmenu (podnikatelia i zástupcovia občianskych združení). Zástupcov štátnej správy sa daná problematika priamo dotýkala ako súčasť ich pracovnej náplne, čo bolo jednoduchšie.

V priebehu procesu tvorby regionálnej stratégie sa uskutočnilo celkom 78 jednodňových pracovných stretnutí a 9 dvojdných spoločných stretnutí. Na dvojdných stretnutiach sa zúčastnilo spolu 56 účastníkov, iba piati členovia okresných tímov absolvovali všetky regionálne workshopy. Účastníci odpracovali 4.896 hodín na príprave regionálnej rozvojovej koncepcie na spoločných workshopoch a 6.552 hodín na zasadnutiach okresných tímov - spolu teda 11.448 hodín. Ak by sme ohodnotili prácu v tímoch alebo na regionálnych workshopoch vo výške 200 Sk/hod., potom účastníci prispeli svojím vkladom k vypracovaniu komplexnej regionálnej rozvojovej stratégie v celkovej výške 2,289.600 Sk.

4. Etapa vypracovávania sektorových operačných plánov (október 2001 - 2003)

Táto etapa začala v októbri 2001 ako prirodzené pokračovanie rozpracovávania komplexnej regionálnej rozvojovej stratégie. Po dohode so všetkými partnermi sa určilo, že v tejto etape sa budú hlbšie rozpracovávať sektorové operačné plány pre nasledovných 5 najdôležitejších oblastí, ktoré sú v okresoch Sabinov a Levoča považované za prioritu - *lokálna ekonomika, poľnohospodárstvo, turizmus a cestovný ruch, problémy rómskych komunít a životné prostredie*.

V priebehu dvoch rokov sa v týchto sektorových oblastiach rozpracujú do detailov sektorové plány minimálne na nasledujúcich 10 rokov. Zároveň vznikne množstvo pilotných projektov, ako sa v jednotlivých oblastiach budú už priebehu rozpracovávania sektorových operačných plánov realizovať niektoré výstupy, na ktorých sa sektorové operačné tímy dohodnú. V tejto súvislosti sa regionálny tím odborníkov rozrástol na 5 sektorových tímov:

- *Regionálny tím pre lokálnu ekonomiku,*
- *regionálny tím pre rozvoj udržateľného poľnohospodárstva,*
- *regionálny tím pre rozvoj udržateľného turizmu a cestovného ruchu,*
- *regionálny tím pre udržateľný rozvoj rómskych komunít,*
- *regionálny tím pre životné prostredie.*

Tieto tímy, ktorých jadrá už vznikli v procese prípravy regionálnej stratégie, sú inštitucionálne kryté **Sabinovským a Levočským inštitútom pre trvalo udržateľný rozvoj** (SITUR a LITUR). Tímy budú pracovať na základe princípov a skúseností, ktoré vzišli z predchádzajúcej etapy vypracovania regionálnej rozvojovej stratégie. To znamená, že budú mať svoj vlastný časový harmonogram práce a raz za 2-3 mesiace sa budú stretávať na spoločných pracovných workshopoch. Tímy sú zložené multisektorovo zo zástupcov štátnej správy, samosprávy, podnikateľov, občianskych združení, každý tím z 8 až 15 členov.

Koordinátorom projektu je rada projektu zložená zo zástupcov SITUR a LITUR. Obidva inštitúty vzišli z potreby budovania inštitucionálnych kapacít pre posilňovanie a kapacitné budovanie tímu profesionálnych expertov pre regionálne rozvojové programy.

Operačné plány pre lokálnu ekonomiku, poľnohospodárstvo, rómsku problematiku a životné prostredie vychádzajú z globálnych cieľov, ktoré už boli rozpracované v regionálnej rozvojovej stratégii, po dohode so všetkými partnermi tieto štyri sektorové programy vychádzajú z už rozpracovaných analýz a odporúčaných návrhov riešení s časovým a finančným plánom. Sektorové tímy zodpovedné za jednotlivé sektorové plány detailnejšie rozpracovávajú aktivity pre jednotlivé navrhované riešenia, taktiež inštitucionálne mechanizmy a nástroje, ako vyriešiť jednotlivé definované problémy. Jednotlivé tímy vychádzajú z týchto globálnych cieľov:

- Tím pre lokálnu ekonomiku - globálny cieľ č. 1 - nezamestnanosť
- Tím pre poľnohospodárstvo - globálny cieľ č. 5 - poľnohospodárstvo
- Tím pre turizmus - globálny cieľ č.7 - cestovný ruch
- Tím pre životné prostredie - globálny cieľ č. 6 - životné prostredie

V regionálnom plánovaní nie je priamo určený ako globálny cieľ *riešenie rómskych problémov*, avšak je obsiahnutý prierezovo vo všetkých globálnych cieľoch. Vzhľadom na zložitosť a citlivosť tejto problematiky regionálny tím v procese prípravy regionálneho plánovania dospel k názoru, že problematika rómskych komunít si vyžaduje vysokú prioritu aj samostatný prístup, a preto sa vytvoril **regionálny tím pre riešenie rómskych komunít** v okresoch Levoča a Sabinov. V prvej etape vyseletoval jednotlivé návrhy, ktoré sú súčasťou regionálnej rozvojovej stratégie a posúva ich do roviny samostatného programu. Náročnosť tejto problematiky si vyžadoval dôkladný prieskum, ktorý je potrebné spracovať v jednotlivých rómskych osadách o stave a úrovni technickej infraštruktúry, ako aj úrovni sociálnych služieb, ekonomickej úrovni i stave životného prostredia.

Skúsenosti z procesu, zovšeobecnenia a návrhy do budúcnosti

Základným **vstupným predpokladom úspešnosti** celého procesu bola realizácia projektu intenzívnej komunikácie s verejnosťou pod názvom *”Dedina a demokracia pod Levočskými vrchmi”*, ktorý bol realizovaný v máji až septembri 1998. Tomuto projektu predchádzalo množstvo rôznorodých akcií, ktoré v regióne prirodzene vznikli po úspešnej kampani proti priehrade Tichý Potok (1993-98). Po parlamentných voľbách v septembri 1998 sa vytvorila veľmi dobrá multisektorová spolupráca (štátna správa, podnikatelia, lokálna samospráva i občianske združenia) v okresoch Levoča a Sabinov. Tým sa otvorili možnosti neformálnej a ústretovej komunikácie medzi všetkými partnermi.

Projekt bol veľmi náročný aj z hľadiska časového objemu a personálnej kapacity. Z metodologického hľadiska je na Slovensku akosi “lastovičkou” v úsilí mobilizácie občanov, vytvárania priestoru pre komunikáciu, systémového prístupu pri spracovaní rozvojového plánu. MVO “Ľudia a voda” v tomto procese sama získavala cenné skúsenosti.

Najproblematickejšou stránkou celého procesu bola **motivácia zainteresovaných**, ktorá bola oslabovaná nezáujmom a niekedy až aroganciou kompetentných orgánov vyšších stupňov riadenia. Najkontroverzným príkladom arogancie štátnej moci k tejto iniciatíve bol úplný nezáujem a dokonca netransparentnosť v termínoch predkladania projektov MVRR SR pre program PHARE 2000+, čo viedlo k demotivácii zainteresovaných. Pre zaujímavosť - na prípravu projektu pre

vytvorenie 2.000 projektov podpory lokálnej ekonomiky (projekt "Levinov si pomáha sám") úradníci ministerstva doteraz nereagovali. Takéto a podobné príklady sú v spoločnosti, kde je výrazný vplyv centralizovanej hierarchie na rozhodovanie, veľmi demotivačné. Z takýchto skúseností vyplýva poznanie, že spoločnosť ešte nedozrela ku kvalitatívnej zmene a že vyšší stupeň hierarchie spoločnosti zaostáva za podhubím transformácie spoločnosti. Preto by bolo potrebné, aby sa v regiónoch Slovenska iniciovali plošné programy multisektorových dialógov, ktoré by vyvolali kvalitatívnu zmenu v spoločnosti, aby sa spoločnosť na všetkých stupňoch verejného záujmu dokázala kultivovať a systémovo rozvíjať pri hľadaní východísk udržateľného rozvoja.

Za **klúčové prvky procesu** je možné označiť *multisektorovú spoluprácu a partnerstvo* medzi všetkými zúčastnenými a *vytrvalosť prirodzených lídrov v regióne*. Z hľadiska zovšeobecnenia považujeme ako nevyhnutný krok kvalitatívnej zmeny pre riešenie ekonomických, sociálnych, kultúrnych a environmentálnych problémov na Slovensku *odštartovanie plošného dialógu zainteresovaných* na všetkých úrovniach riadenia spoločnosti (lokálnej, regionálnej i národnej úrovni) tak, aby došlo k medzisektorovej komunikácii pri hľadaní východísk riešenia problémov vo všetkých sférach spoločnosti.

Najvýznamnejším poznáním z tohto procesu je, že ľudia v regiónoch dokážu byť zodpovední za svoje ekonomické, sociálne, kultúrne i environmentálne prostredie, ale potrebujú mať priestor na to, aby sa mohli zapojiť do riešenia svojich problémov. Avšak tento priestor je zatiaľ na Slovensku minimálny.

Vízia trvalo udržateľného rozvoja komunít okresov Levoča a Sabinov

Do roku 2010 vytvoriť také ekonomické, sociálne, kultúrne a environmentálne prostredie v regióne, v ktorom bude radosť žiť i pracovať.

Toto chce región dosiahnuť prostredníctvom transparentných mechanizmov, motivačných nástrojov a podporných programov, ktoré vytvoria priestor občanom riešiť ekonomické, sociálne, kultúrne a environmentálne problémy regiónu tak, aby to bolo v záujme každého občana regiónu, ktorý chce zodpovedne a poctivo pracovať a chce mať dostatok príležitostí riešiť svoje osobné potreby i záujmy, záujmy svojej rodiny, svojej komunity i svojho regiónu.

Pre toto chceme vytvoriť:

- efektívne fungujúcu inštitucionálnu infraštruktúru,
- efektívne fungujúci otvorený virtuálny informačný systém v regióne,
- efektívne fungujúci model využívania finančných zdrojov,
- efektívne fungujúci systém komplexných služieb v regióne pre oblasť ekonomiky, sociálnych služieb, kultúry, športu a vzdelávania, životného prostredia,
- efektívne a transparentne fungujúce podmienky pre aktívnu politiku zamestnanosti prostredníctvom vzdelávacích programov a mikropôžičkovej schémy pre rozvoj podnikania,
- efektívne fungujúci marketing regiónu prepojený na poskytovanie komplexných služieb v regióne pre občanov regiónu i pre návštevníkov,
- posilnenie záujmu zavádzať a využívať progresívne ekologicky prijateľné technológie v regióne pre riešenie ekonomických, sociálnych, kultúrnych a environmentálnych problémov regiónu.

Kontakt

Michal Kravčík, Dipl. Ing., CSc., Ľudia a voda, Pražská 4, 040 11 Košice, Slovensko

Tel.: 055/6428 184, E-mail: mvolav@changenet.sk, Web: www.ludiaavoda.sk

2. Tvoj Spiš - Udržateľný rozvoj komunít na strednom Spiši

Popis programu

Program *Tvoj Spiš – Udržateľný rozvoj komunít na strednom Spiši*, aktivita podporovaná vládou Slovenskej republiky, umožňuje všetkým zložkám spoločnosti profitovať z príležitostí, ktoré transformačný proces a ekonomický rozvoj so sebou prinášajú. Program vytvára možnosti pre primátorov, starostov a iných zástupcov z regiónu vyskúšať nové prístupy uceleného riešenia problémov v oblasti sociálneho a ekonomického rozvoja. Program finančne a inštitucionálne podporuje UNDP (Rozvojový program OSN), holandská vláda z programu MATRA, riadi ho Úrad vlády, odbor rozvoja regiónov a jeho manažovaním a implementáciou bola poverená mimovládna organizácia ETP Slovensko.

Stredný Spiš je región, rozkladajúci sa na území troch okresov: Gelnica, Levoča a Spišská Nová Ves. Región, v ktorom žije 140.000 obyvateľov (z nich 16 % je Rómov), je jedným z najzreteľnejších príkladov sociálno-ekonomického zaostávania na Slovensku. Chýbajú tu nové technológie, ekonomický rozvoj zreteľne zaostáva za ostatnými regiónmi Slovenska. V obciach obmedzene fungujú spoločenské a komunitné organizácie, je nedostatok vhodných priestorov na stretávanie sa obyvateľov a slabá spolupráca obyvateľov s miestnymi samosprávami. Oficiálna miera nezamestnanosti v regióne dosahuje 24 - 28 %, stabilná zamestnanosť u Rómov takmer neexistuje, čo zapríčiňuje, že väčšina z nich je absolútne závislá od dávok sociálnej pomoci.

Zámerom programu je posilniť sociálny a ekonomický rozvoj regiónu s úmyslom komplexne zlepšiť kvalitu života a znižovať prehľbujúce sa sociálne a ekonomické rozdiely medzi jednotlivými skupinami heterogénne zloženého obyvateľstva, žijúceho často v ekologicky zdevastovanom prostredí, so zvýšeným rizikom už existujúcich interetnických napätí. Program vychádza v ústrety oslabeným skupinám obyvateľov z okresov Levoča, Spišská Nová Ves a Gelnica, a pomáha im zlepšovať svoju ekonomickú situáciu vlastnými silami tak, aby boli čo najmenej závislí od príspevkov sociálnej pomoci a od inej štátnej resp. zahraničnej pomoci.

Programovému zámeru zodpovedajú **štyri hlavné ciele**:

- podporiť a rozvíjať komunitné organizácie s cieľom posilniť sociálny kapitál práve v tomto spoločensky ťažkom prostredí ako základ pre miestne ekonomické a spoločenské iniciatívy zamerané na zlepšenie životnej úrovne znevýhodnených skupín obyvateľstva,
- úzkou spoluprácou s miestnymi samosprávami zriadiť komunitné rozvojové servisné centrá, ktoré posilnia miestne partnerstvá, vytvoria priestor na stretávanie a aktivity pre členov komunitných organizácií a poskytnú tiež technickú a inštitucionálnu pomoc pri rozvoji malých svojpomocných ekonomických iniciatív znevýhodnených obyvateľov,
- vytvoriť Komunitný rozvojový fond ako školiacu, finančnú a marketingovú organizáciu. Jej účelom je finančná pomoc všeobecne prospešným aktivitám komunitných organizácií formou grantov a začínajúcim podnikateľským zámerom jednotlivcov formou mikropôžičiek,
- využiť skúsenosti programu pri vypracovaní lokálnych, regionálnych a národných stratégií zameraných na zapojenie znevýhodnených skupín obyvateľov do miestnych ekonomických iniciatív.

Metodika práce, ktorú program *Tvoj Spiš* využíva, je integrovaný postup sociálnej mobilizácie občanov aplikovaný na komunitnej úrovni. Sociálna mobilizácia je nástroj, ktorý v súčasnosti pomáha marginalizovaným a chudobným obyvateľom siedmich vidieckych (Iliašovce, Mníšek nad Hnilcom, Nálepko, Rudňany, Spišský Hrhov, Spišský Štvrtok, Švedlár) a troch mestských (Levoča, Spišská Nová Ves a Spišské Podhradie) komunít stredného Spiša združovať sa do komunitných organizácií a spoločne vykonať niečo užitočné pre seba a pre všetkých obyvateľov komunity. Postupne sa najšikovnejší jednotlivci s podporou programu odhodlávajú k vlastným samostatným ekonomickým

aktivitám, ktoré im pomáhajú zlepšovať si finančné postavenie a stať sa menej závislými od rôznych druhov pomoci. K týmto spoločným aj samostatným aktivitám im program pomáha radami, školeniami a financiami v rámci dohodnutých osvedčených pravidiel. Sociálna mobilizácia je akýmsi hnacím motorom, ktorý pomáha miestnym obyvateľom a organizáciám rozvíjať sa a tiež podporuje rozvoj občianskej spoločnosti.

Členovia pracovného tímu, pôsobiaci vo vybratých obciach a mestách ako **komunitní aktivisti**, oslovujú znevýhodnené skupiny obyvateľov. K nim patria rodiny alebo jednotlivci, ktorých príjmy sa pohybujú na hranici životného minima a ktorých sociálne postavenie a životné podmienky (spôsob bývania, vzdelanostná úroveň, schopnosť hospodáriť a postarať sa o rodinu) nedosahujú bežný štandard. Do skupiny znevýhodnených obyvateľov patria aj ďalší obyvatelia, ktorých jediným zdrojom príjmu sú sociálne dávky alebo podpora v nezamestnanosti – teda všetci tí, ktorí sa dostali do situácie, keď sami svojimi schopnosťami a možnosťami už nedokážu zásadne zmeniť svoje sociálne a ekonomické postavenie.

Komunitní aktivisti pri vstupe do jednotlivých obcí a miest dôsledne **informujú obyvateľov** o plánoch a cieľoch programu Tvoj Spiš. Do jeho realizácie zapájajú miestnu samosprávu, získavajú podporu miestnych lídrov, štátnych inštitúcií - a čo je azda najťažšie, dôveru cieľových skupín obyvateľov. Veľa času venujú návštevám a rozhovorom s obyvateľmi s cieľom zmapovať situáciu vo vybratých lokalitách, zistiť potreby, záujmy, zámery, schopnosti a možnosti tých, ktorým je program určený. Poskytujú odbornú a technickú pomoc pri vytváraní komunitných organizácií, spolkov, združení a formovaní rôznych typov neformálnych skupín obyvateľov a pomáhajú pri vyhľadávaní námetov činností týchto organizácií. Výsledkom ich pôsobenia je buď zakladanie nových komunitných organizácií, alebo obnovenie činnosti a zaktivizovanie existujúcich neziskových organizácií.

Existujúce i novovzniknuté **mimovládne organizácie** z obcí a miest programu majú príležitosť získať nenávratné finančné prostriedky (granty) na podporu takých projektov, ktoré rozvíjajú a zveľaďujú verejný majetok a zlepšujú kvalitu života obyvateľov. Všetky projekty sú vopred prekonzultované so zástupcami samospráv, pričom samosprávy prispievajú päťdesiatimi percentami nákladov na projekt vo forme materiálnej, ľudskej alebo finančnej podpory.

Aktivity programu TVOJ SPIŠ a námety na jeho budúce zameranie sa pravidelne konzultujú aj so zástupcami okresných a národných štruktúr a na základe ich návrhov sa čo najlepšie prispôbujú miestnym potrebám. Starostovia a primátori obcí a miest zapojených do programu sú prevažne ústretoví a veľmi ochotní spolupracovať. Veľmi dobré vzťahy so zástupcami miestnych samospráv, okresných úradov sú hnacím motorom pre aktívnu prácu všetkých jednotlivcov zúčastnených na realizácii aktivít programu.

Na miestnej úrovni v každom z troch okresov sa s podporou programu zakladajú **komunitné rozvojové servisné centrá**, ktoré budú slúžiť ako školiace strediská a centrá každodenných aktivít komunitných organizácií a tiež ako mikro-inkubátory na rozbeh drobných podnikateľských aktivít jednotlivcov.

Výsledky programu

Pred začatím programu mnoho starostov nielen na strednom Spiši, ale aj na celom Slovensku nebolo zvyknutých na investovanie do projektov rozvoja rómskych osád v ich obciach alebo mestách. Napriek tomu, že väčšina týchto osád je sociálne a ekonomicky znevýhodnených, nachádzajú sa mimo obce alebo mesta a často bez vody, plynu alebo elektriny, mnohí starostovia mali len málo skúseností so spolupracou s jednotlivcami z týchto osád a zanedbávali vytváranie vzájomných partnerstiev. Len pol roka po tom, ako sa zapojili do programu Tvoj Spiš, tí istí starostovia súhlasili so spolupracou s rôznymi rómskymi organizáciami a začali sa zapájať aj do realizácie projektov zameraných na zlepšenie života znevýhodnených skupín obyvateľov, hlavne Rómov, v ich komunitách.

Napriek tomu, že program je v počiatočnom štádiu realizácie, už sa dosiahli konkrétne pozitívne výsledky a signály toho, čo je možné očakávať v budúcnosti. Vďaka silným partnerstvám a novej spolupráci vytvorenej pomocou programu bolo iniciovaných **63 komunitných projektov** v dvoch grantových kolách. Zámery budúcich projektov sa konzultujú s predstaviteľmi obce, mali by byť v súlade so zámermi rozvoja obce alebo mesta a do ich realizácie by sa malo zapojiť čo možno najviac obyvateľov obce formou dobrovoľníckej práce. Projekty spoločne financuje program a miestne samosprávy. Z počiatočného kapitálu 50.000 USD investovaného zo zdrojov programu sa celková hodnota realizovaných projektov a vykonanej práce odhaduje na viac ako 230.000 USD.

Príklady niektorých okruhov projektových zámerov:

- *skrášľovanie svojej obce/mesta* - čistenie verejných priestranstiev, výsadba zelene, odstraňovanie odpadov, terénne úpravy, opravy, výstavba mosta, vybudovanie lesoparku,
- *vzdelávanie členov komunitných organizácií* - dialógy, cesta k počítaču, zdravá výživa,
- *obnova a udržiavanie ľudových tradícií* - staré remeslá, tkáčska dielňa, remeslá pre všetkých,
- *rozvoj kultúrneho života v obci* - rómska kultúra, divadelné súbory, zhotovenie ženského ľudového kroja,
- *dobudovanie športovísk a podpora športových aktivít v obciach* - futbal, klzisko, fitness.

Tým, ktorí sa rozhodli pretaviť svoje myšlienky do konkrétnych projektových aktivít a nemajú dostatočné skúsenosti s písaním projektov, program poskytuje **školenia, konzultácie a odbornú pomoc**.

Význam programu

Komunitné projekty slúžia ako príklad toho, ako sa rozvinuli programové partnerstvá a vôľa spolupracovať na projektoch spájajúcich rómskych a nerómskych obyvateľov a pomáhať znižovať napätie medzi týmito dvomi skupinami. Okrem toho program umožňuje ľuďom, ktorí nikdy nepracovali alebo nemali možnosť zapájať sa do pracovného procesu, aby rozvíjali a zlepšovali svoje manuálne zručnosti, aby mohli naštartovať svojpomocné iniciatívy, ktoré ich rodinám zabezpečia finančný príjem. Takéto projekty napomáhajú ľuďom zo znevýhodnených skupín, aby si zlepšovali svoje odborné, technické, administratívne, finančné, manažérske a iné zručnosti. Výsledkami ich práce sú okrem iného aj skvosty drobnej remeselnej výroby, ako napríklad prútené košíky, drevené lyžice, sviečky z včelieho vosku, ručne maľované hodvábné šatky a šály, drobná bižutéria, tkané koberce, tašky na plece a iné produkty. Taktiež s pomocou programu Tvoj Spiš si rómski aj nerómski obyvatelia obcí nacvičujú kultúrne programy, ktoré potom prezentujú publiku, pozostávajúcemu z obyvateľov z celého regiónu.

Výsledky programu ukazujú, že aj malé aktivity pripravené a realizované jednotlivcami a malými komunitnými organizáciami môžu pomôcť miestnemu rozvoju. Pomocou silných partnerstiev a nových metodológií podniká program Tvoj Spiš významné kroky smerom k znižovaniu regionálnych a etnických rozdielov, napomáha sociálnemu a ekonomickému rozvoju stredného Spiša a môže sa uvádzať ako príklad pre ostatné regióny nielen na Slovensku, ale aj v ostatných krajinách strednej a východnej Európy.

Kontakt

Ing. Slávka Mačáková, PhD., ETP Slovensko, Pražská 2, 040 11 Košice

Tel.: 055/6434 462, E-mail: etpke@changenet.sk, Web: <http://www.etp.sk>

3. Podpora sociálneho a ekonomického rozvoja mikroregiónov na Slovensku

Mikroregión Rimava a Rimavica

Charakteristika procesu

Proces podpory sociálneho a ekonomického rozvoja mikroregiónov na Slovensku vychádza z existujúcich základných väzieb v regiónoch (partnerstvo v regióne, vnútorné predpoklady na rozvoj). Pomocou tohto procesu, ktorý zahŕňa aj vypracovanie a následnú implementáciu rozvojovej stratégie, by mal konkrétny región začať proces udržateľného rozvoja najmä v sociálnej a ekonomickej oblasti. V tejto prípadovej štúdii uvádzame ako príklad implementáciu "Projektu regionálneho rozvoja v Slovenskej republike" v mikroregióne Rimava a Rimavica, ktorý je možné začleniť do širšie ponímaného procesu udržateľného rozvoja vidieckych mikroregiónov na Slovensku.

Iniciatíva, finančné prostriedky, metodológia a úvodná fáza riadenia procesu boli v tomto prípade implementované realizáciou projektu zvonku; avšak i na základe prejavenej záujmu mikroregiónu, ktorý využil príležitosť a prihlásil sa do konkurzu na zostavenie sociálno-ekonomickej stratégie rozvoja. Postupne by mal byť región schopný prevziať a riadiť všetky podstatné súčasti tohto procesu.

Celkovým cieľom prezentovaného projektu je uľahčiť udržateľný a participatívny sociálny a ekonomický rozvoj v Slovenskej republike, pričom jedným z komponentov projektu je podpora obciam pri príprave efektívnych strategických rozvojových plánov, ktoré riešia miestne potreby.

Realizácia projektu bola zameraná na Banskobystrický samosprávny kraj, najmä na jeho južné okresy s vysokou mierou nezamestnanosti. Kritériami pre výberovú fázu mikroregiónu boli najmä: sila partnerstva a intenzita stretávaní, existencia rozvojových nápadov, kapacita inštitúcií v rámci mikroregiónu implementovať projekty, predchádzajúce plánovacie aktivity a prístup k externým zdrojom, schopnosť rozhodovania samosprávy, miera nezamestnanosti, národnostná a etnická štruktúra, doba existencie mikroregiónu, schopnosť spolufinancovať projekty. Najdôležitejším kritériom bola sila partnerstva, nakoľko pre budúcu stabilnú spoluprácu s projektom bola táto sila kľúčová.

Mikroregión Rimava a Rimavica je záujmové združenie 11 obcí (Rimavské Brezovo, Rimavská Baňa, Lehota nad/Rimavicou, Rimavské Zalužany, Kociha, Hrachovo, Vyšný Skálnik, Nižný Skálnik, Veľké Teriakovce, Čerenčany a Krúžno), členom mikroregiónu je aj občianske združenie Ozvena Hrachovo. Územie mikroregiónu sa nachádza v regióne Gemera, v okrese Rimavská Sobota a zaberá plochu 13.965 ha. Žije tu 4.775 obyvateľov. Pracovné príležitosti v regióne sú v súčasnosti nedostatočné, o čom svedčí aj vysoká miera nezamestnanosti (24,39% - k 1.4.2002)

Hlavnou úlohou mikroregiónu je koordinácia činností obcí a ostatných subjektov v regióne vo všetkých oblastiach regionálneho rozvoja s cieľom skvalitniť životné podmienky obyvateľov tohto regiónu v zmysle trvalo udržateľného rozvoja. Združenie zároveň zabezpečuje spoločné vystupovanie i propagáciu mikroregiónu navonok. Záujmové združenie bolo zaregistrované 22. marca 2001.

Činnosť mikroregiónu spočíva vo viacerých oblastiach, a to najmä v spolupráci obcí pri podpore a oživení regionálnej ekonomiky s využitím miestnych zdrojov, rozvoji miestnej demokracie a partnerskej spolupráce obcí a miestnych subjektov, riešení problémov a úloh odpadového hospodárstva, ochrane životného prostredia a protipovodňovej prevencie, obnove a udržiavaní kultúrnych pamiatok, rozvoji kultúrnej a športovej činnosti, obnove remesiel a ochrane ľudových tradícií, príprave a realizácii programov zameraných proti vandalizmu a rozkrádaniu, ako aj v systematickom informovaní obyvateľov mikroregiónu o živote a činnosti.

Časový, organizačný a finančný rámec procesu

“Projekt regionálneho rozvoja v Slovenskej republike” nadväzuje na aktivity uvedené v kapitole 4 publikácie. Financovaný je z prostriedkov vlády Veľkej Británie, implementovaný je spoločnosťou Enterplan Limited z Veľkej Británie, so štrnásťmesačným obdobím realizácie (január 2002 - február 2003).

Organizačne bol projekt zabezpečený projektovým tímom z firmy Enterplan (vedúci tímu, projektový koordinátor a manažér projektu), ktorý spolupracoval s dvomi pilotnými mikroregionálnymi združeniami obcí v príprave ich programov rozvoja v zmysle zákona o podpore regionálneho rozvoja a na partnerskom princípe. Na príprave metodológie rozvojových programov projekt spolupracoval so slovenskými odbornými inštitúciami (Agentúra pre rozvoj vidieka, Vidiecka organizácia pre komunálne aktivity).

Prvá fáza procesu (samotné spracovanie projektu) bola organizačne riešená formou pracovných stretnutí projektového tímu a zástupcov mikroregiónu. Projektoví manažéri a pracovníci odborných organizácií pôsobili ako poradcovia, jednotlivé čiastkové ciele boli napĺňané participáciou všetkých osôb zúčastnených na stretnutiach. Výsledná podoba rozvojovej stratégie bola predstavená na spoločnom stretnutí občanom obcí mikroregiónu.

Druhá fáza procesu (samotná implementácia rozvojovej stratégie) je organizačne v réžii mikroregiónu, jednotlivých subjektov a samotných občanov, v čase keď boli predkladané konkrétne rozvojové projekty na zabezpečenie opatrení špecifikovaných v stratégii. Realizácia projektov je realizovaná priamo občanmi mikroregiónu. Administratívu a správu zárodkového fondu, z ktorého boli financované jednotlivé projekty, zabezpečovala príslušná RRA s podporou projektového tímu Enterplan Ltd.

Finančný rámec procesu je rovnako potrebné rozdeliť na dve etapy – spracovanie rozvojovej stratégie a vybrané projekty sú financované priamo z finančných zdrojov projektu, ďalšie aktivity - projekty budujú na existujúcich partnerstvách na mikroregionálnej úrovni. MR Rimava a Rimavica mal na realizáciu svojich projektov k dispozícii približne 1,6 milióna slovenských korún, pričom minimálna výška grantu bola 40.000 Sk a maximálna výška 300.000 Sk. Úroveň spolufinancovania bola rôzna pre každé opatrenie - maximálna výška grantovej pomoci pre oprávnené výdavky bola 90% pre sociálne orientované projekty, 80% pre neziskové projekty financované z verejných zdrojov a 50 - 70% pre podnikateľské projekty.

Projekty sa budú realizovať počas piatich mesiacov v období október 2002 – február 2003.

Popis riešenia a výsledkov úvodnej fázy procesu – tvorba rozvojovej stratégie

Základným predpokladom pre začatie procesu tvorby dokumentu sociálno-ekonomického rozvoja v mikroregióne Rimava – Rimavica bola existencia samotnej inštitúcie mikroregiónu a existujúce partnerské vzťahy v regióne.

Proces zostavovania rozvojového dokumentu sa zakladal na princípe maximálnej participácie všetkých zainteresovaných zložiek, ako aj najširšej verejnosti. Postupne získavané informácie boli priebežne spracované, pričom sa výsledky konzultovali na každom nasledovnom stretnutí so zástupcami mikroregiónu.

Stretnutí k príprave rozvoja mikroregiónu Rimava a Rimavica sa zúčastňovali zástupcovia partnerských organizácií podieľajúcich sa na tvorbe projektu, zástupcovia širokej verejnosti, zástupcovia samosprávy, záujmové skupiny, občianske združenia, zástupcovia cirkví a podnikatelia. Počas spracovania dokumentu sa uskutočnilo 8 takýchto stretnutí v období apríl – jún 2002 vo viacerých obciach mikroregiónu.

Na pracovných stretnutiach sa postupne riešili nasledovné okruhy projektu:

- oboznámenie s projektom, prehľad existujúcich postupov pre rozvoj vidieka, význam interaktívneho plánovania na obecnej úrovni - konzultantky zo spolupracujúcich inštitúcií (ARVI, VOKA),
- formulácia očakávaní jednotlivých účastníkov, pravidiel spolupráce, harmonogram ďalších prác,
- prezentácia auditu zdrojov - spracovaný na základe získaných informácií z obecných úradov. konzultácia auditu s účastníkmi stretnutia, úprava do záverečnej podoby,
- zostavenie **vízie a poslania mikroregiónu** – základné otázky (Kto sme? Čo chceme? Pre koho? Akým spôsobom?) a odpovede na ne,
- vypracovanie tzv. **SWOT analýzy** – identifikácia *silných a slabých stránok* regiónu v oblasti prírodných, ľudských a ekonomických zdrojov, *príležitostí* v ekonomickej oblasti, v službách a v životnom prostredí a *ohrození* rozvoja na miestnej, regionálnej a národnej úrovni,
- zostavenie **problémovej analýzy** - prítomní identifikovali dva kľúčové problémy - **sťažené podmienky pre podnikanie a nezáujem ľudí o veci verejné**,
- identifikácia príčin a následkov týchto problémov, zostavenie tzv. **stromu problémov**,
- stanovenie **strategického cieľa** rozvoja mikroregiónu: **zlepšiť životné podmienky ľudí v mikroregióne, najmä v sociálnej, ekonomickej a kultúrnej oblasti do roku 2010**,
- stanovenie dvoch **špecifických cieľov**:
 - vytvoriť a zlepšiť podmienky pre rozvoj podnikania
 - zvýšiť záujem občanov o verejné záležitosti MR
- určenie **spôsobu hodnotenia plnenia cieľov** – pomocou indikátorov (dopad a výsledky) a monitorovaním,
- tvorba **akčných plánov** – programový spôsob (využitie *zárodkového fondu* z projektu),
- plánovacia skupina – výber prioritných oblastí na realizáciu opatrení,
- cieľom bolo využitie dostupných zdrojov na dosiahnutie spoločných cieľov v území,
- prezentácia rozvojového dokumentu občanom mikroregiónu.

Vízia mikroregiónu Rimava - Rimavica	
Kto sme?	Občania mikroregiónu, snívajúci vizionári, zástupcovia občanov
Čo chceme?	Zlepšiť život, kvalitu bývania, zviditeľniť mikroregión, rozvíjať mikroregión, znížiť nezamestnanosť
Pre koho?	Pre všetkých obyvateľov, ďalšie generácie návštevníkov mikroregiónu
Akým spôsobom?	Rozvojom turistiky, dobudovaním infraštruktúry, rozšírením podnikateľských aktivít, vzdelávaním, vlastnou prácou, spoluprácou, partnerstvom
<i>Výslednú víziu možno zhrnúť vo vete: Partneri mikroregiónu Rimava-Rimavica chcú zvýšiť životnú úroveň a kvalitu života všetkých obyvateľov a návštevníkov vlastnou aktívnou prácou, spoluprácou, vzdelávaním, osvetou a informovanosťou.</i>	

Druhá fáza procesu – príprava a realizácia konkrétnych projektov

Táto fáza projektu prebieha v súčasnosti a nadväzuje na vypracovaný rozvojový dokument. Realizujú sa nasledovné aktivity:

- *riešenie konkrétnych projektov v území* - záujemcovia z územia mikroregiónu Rimava-Rimavica mohli predložiť konkrétne projekty, tie však museli byť v súlade s opatreniami a prioritami programu rozvoja mikroregiónu. Za mikroregión Rimava-Rimavica bolo predložených 26 projektov, z toho bolo schválených 14 projektov v celkovej výške 1,67 mil. Sk.
- vzdelávanie občanov:
 - 1.-2. 8. 2002 - cvičenie písania projektov pre program SAPARD,

- 22.-23. 8. 2002 - tréning na logické rámce,
- 24.-25. 9. 2002 - školenie “Podnikanie vo vidieckej turistike a agroturistike”.

V súčasnosti mikroregión **realizuje vybrané projekty**, ktorým boli udelené granty. Rieši sa v nich rôzna problematika – napr. propagácia mikroregiónu, zlepšenie informovanosti návštevníkov obce Rimavská Baňa, zlepšenie vybavenosti obcí - ubytovacie kapacity v Hrachove, 2 internetové centrá (Rimavské Brezovo, Čerenčany), centrum voľného času v Kocihe, športové centrum v Hrachove, rozšírenie sociálnych služieb v mikroregióne, rekonštrukcia objektov a infraštruktúry (rekonštrukcia historickej studne a výstavba chodníka v Hrachove, renovácia pamätnej tabule Samuela Kollára v Čerenčanoch, rekonštrukcia športového areálu v Čerenčanoch). Podporené boli aj podnikateľské aktivity – rozšírenie pekárenskej výroby v Hrachove, nákup rozmetacej píly pre podnik Rimadrev, s.r.o.

Mikroregión má okrem toho aj vlastné plány napĺňania rozvojovej stratégie mimo programu Enterplan. Financovanie ďalších projektov by malo byť zabezpečené prostredníctvom iných programov (napr. SAPARD, PHARE, podporný úverový program a i.).

Skúsenosti z procesu, zovšeobecnenia a návrhy do budúcnosti

Predpokladom úspešnosti projektu zo strany mikroregiónu boli existujúce **skúsenosti partnerstva** a jeho efektívne fungovanie počas viac ako jedného roka. Mikroregión mal preukázať schopnosť mobilizovať vnútorné a získať vonkajšie zdroje napríklad vo forme expertízy alebo finančných grantov. To sa udialo, nakoľko MR už predtým nadviazal spoluprácu s odbornými organizáciami (ARVI a VOKA) a vďaka zručnosti komunikovať s rôznymi nadáciami získal približne 2,5 mil. Sk vo forme grantov na rôzne aktivity prevažne neziskového charakteru. V čase začiatku projektu sa už rozbiehala činnosť komunikačného centra a jeho zamestnancov, čo značne uľahčilo organizačnú prácu projektu.

Veľmi dôležitým prvkom, ktorý sa uplatnil v rámci projektu, bola existencia **zárodkového fondu**, ktorý navrhol projektový tím už v rámci prípravy projektu. To znamená, že na rozdiel od iných mikroregiónov malo toto partnerstvo možnosť uvažovať s istým obmedzeným množstvom financií ako zárodkovým fondom, o využití ktorého od začiatku samo rozhodovalo. Tento fakt pôsobil veľmi motivačne už v programovacej fáze – nehovorilo sa len o fiktívnych, ale hlavne o skutočne dostupných finančných zdrojoch, a preto aj v období plánovania skupina pracovala veľmi efektívne a špecificky. Na rozdiel od iných programov, kde spravidla nie je prístup k takýmto zdrojom na úrovni programu, ale len k známemu spektru horizontálnych mimovládnych, vládnych a iných finančných nástrojov na úrovni projektov, sa partnerstvo mohlo od začiatku reálne stavať k rozvoju mikroregiónu. Tento fakt poukázal na potrebu tvorby podobných nástrojov pre široké spektrum partnerstiev (nielen 1-2 v rámci pilotného projektu).

Ak chceme hovoriť o **budovaní kapacity** lokálnych partnerstiev v trvalo udržateľnom rozvoji, musíme nevyhnutne dôjsť k tvorbe nástrojov, ktoré túto kapacitu jednoznačne tvoria - a to sú nástroje na programovej úrovni. To znamená, že partnerstvo nielen rozhoduje o prioritách, ale aj o rozdeľovaní zdrojov a financovaní konkrétnych aktivít. Neznamená to však, že mikroregión získa 100 % zdrojov zvonku - programové nástroje musia byť tvorené tak, že sú iba doplnkom vnútorných zdrojov, ktoré program pomáha v dotknutom území aktivizovať a využívať.

Po skončení tvorby programu malo partnerstvo jednoznačne lepšiu zručnosť v riadení celého územia z pohľadu environmentálnej, ekonomickej a sociálnej trvalej udržateľnosti ako predtým a rovnako aj v porovnaní s územiaми, kde nebol dostupný zárodkový fond. Navyše tento fond dokázal v projektovej úrovni mobilizovať podstatnú časť obyvateľstva mikroregiónu, čím sa potvrdilo, že aj malé peniaze, keď pôsobia stimulujúco, môžu znásobiť svoju hodnotu niekoľkokrát.

Kontakt

Ing. Renáta Miklášová, ARVI, Akademická 4, 949 01 Nitra

Tel.: 037/7336 402, E-mail: miklasova@arvi.sk, Web: <http://www.arvi.sk>

4. Program rozvoja mikroregiónu Severné Podpoľanie

Popis projektu

Iniciátorom projektu je **Občianske združenie Krtko**. Cieľom našej činnosti je snaha presvedčiť ľudí, že v súčasnosti sa musia občania naučiť zmeniť svoj postoj k rozvoju svojej obce od “pasívneho pozorovateľa” k “aktívnemu obyvateľovi”, ktorý sa zapája a rozhoduje o svojej obci a tým aj o sebe samom.

Projekt “**Program rozvoja mikroregiónu Severné Podpoľanie**” by mal prispieť k budovaniu otvorenej spoločnosti, kde sa občania učia rozhodovať sami o sebe, budujú partnerstvá, spoločne plánujú rozvojové aktivity svojich obcí a mikroregiónu.

Pri projekte sme vychádzali zo skutočnosti, že v súčasnosti, v období reformy verejnej správy, už nie je možné robiť rozvoj regiónu bez účasti obyvateľov. Obyvateľstvo sa musí stotožniť s rozvojovými zámermi regiónu, participovať a aktívne sa zúčastňovať na plánovaní rôznych aktivít v obciach i mikroregióne. Zároveň, ak sa má mikroregión rozvíjať, je nevyhnutné posilniť jeho manažment, zefektívniť rozhodovacie procesy v mikroregióne a určiť najbližšie kroky v rozvoji.

Vychádzame aj z toho, že ak má byť rozvoj koordinovaný a udržateľný, je potrebné doplniť názor občana o názor odborníka. Preto do procesu prác na rozvojovom dokumente bola zapojená aj odborná inštitúcia (Slovenská agentúra životného prostredia – Centrum územného rozvoja), ktorá zabezpečila spracovanie odborného auditu územia mikroregiónu.

Projekt môže podnietiť aj ďalšie obce k vzájomnej spolupráci, vytváraniu združení a partnerstiev k efektívnejšiemu využívaniu vlastných zdrojov, k spoločnému rozhodovaniu o daniach v obciach a za účasti občanov aj k zapojeniu vidieckeho obyvateľstva do plánovania rozvoja a zabezpečovania finančných prostriedkov pre rozvoj svojich obcí.

Najdôležitejšími **partnermi v projekte** boli:

- obce mikroregiónu Severné Podpoľanie zastúpené starostami obcí, obecné zastupiteľstvá a podnikateľská sféra v obciach mikroregiónu - priamo sa zúčastňovali na programovacom procese, poskytovali nevyhnutné informácie k projektu a pomáhali projekt organizačne zabezpečiť,
- občania mikroregiónu Severné Podpoľanie – realizátori a prijímatelia projektu,
- Slovenská agentúra životného prostredia - spracovala odborný audit územia mikroregiónu,
- OZ Krtko - zabezpečovalo vedenie jednotlivých stretnutí s občanmi, sumarizovalo čiastkové výsledky a zostavilo rozvojový dokument.

Pri **príprave projektu** strategického plánovania v mikroregióne Severné Podpoľanie sme vychádzali so skutočnosti, že mikroregión vznikol ako záujmové združenie právnických osôb – obcí s cieľom riešiť spoločne problémy obcí, ktoré nie sú v rámci jednotlivých obcí rozdielne a pomôcť rozvoju cestovného ruchu.

K **dlhodobým cieľom projektu** patrilo, prostredníctvom plánovania rozvoja mikroregiónu, vytvárať základ na čerpanie prostriedkov z predvstupových fondov EÚ a iných finančných zdrojov, ktoré budú použité na rozvoj ekonomických činností na vidieku a zníženie nezamestnanosti vidieckeho obyvateľstva, obnovu infraštruktúry na vidieku, ochranu a skvalitňovanie životného prostredia a života na vidieku a vzdelávanie vidieckeho obyvateľstva.

Ku **krátkodobým cieľom projektu** patrilo predovšetkým zapojenie obyvateľstva do diania v obciach mikroregiónu Severné Podpoľanie a do plánovania rozvoja obcí a mikroregiónu, zvyšovanie informovanosti obyvateľstva o možnostiach podpory na rozvoj svojich obcí a mikroregiónu, poradenstvo, podpora vytvárania občianskych združení a podpora budovania partnerstiev vo vnútri tohto vidieckeho mikroregiónu, ale aj navonok. Výsledkom týchto aktivít bude spracovaný „Rozvojový dokument mikroregiónu Severné Podpoľanie.“

Časový rámc projektu zahŕňa obdobie jedného roka - august 2001 až august 2002.

Celkový rozpočet projektu bol cca 240.000 Sk, z toho 171.000 Sk tvoril grant z Nadácie otvorenej spoločnosti, 18.500 Sk tvoril vklad OZ Krtko a 50.500 Sk tvoril vklad mikroregiónu Severné Podpoľanie.

Mikroregión Severné Podpoľanie sa nachádza v severnej časti Banskobystrického kraja. Rozprestiera sa na území dvoch okresov - Banská Bystrica a Zvolen. Mikroregión tvoria nasledovné obce: Hrochoť, Dolná Mičina, Horná Mičina, Môlča, Čačín-Čerín, Sebedín-Bečov, Oravce, Dúbravica, Poniky, Lukavica. Rozloha mikroregiónu je 16.788 ha, žije tu 5.549 obyvateľov, pritom od r. 1991 zaznamenáva mikroregión nárast počtu obyvateľstva. Prevláda tu obyvateľstvo poproduktívneho veku, vysoké je zastúpenie obyvateľov evanjelického vierovyznania (60 %).

Región je pomerne bohatý na prírodné zdroje – podzemné a povrchové vody, minerálne pramene, ložiská nerastných surovín, lesy. Existujúca výrobná základňa nepostačuje pokryť potrebu pracovných miest pre obyvateľov mikroregiónu. Hlavným zamestnávateľom je primárny sektor (poľnohospodárstvo a lesníctvo), sekundárny sektor má zastúpenie najmä v podobe menších výrobných a ťažobných prevádzok, terciárny sektor je zastúpený len drobnými súkromnými podnikmi a školstvom. Väčšina obyvateľov mikroregiónu preto pracuje v Banskej Bystrici a vo Zvolene. Nezamestnanosť síce od r. 1996 rastie, ale je nižšia ako celoslovenský priemer (v apríli 2002 to bolo 14,1 %). Z hľadiska rekreácie a turizmu patrí mikroregión k podhorskému funkčnému typu územia regionálneho významu. Územie je zaujímavé predovšetkým pre jeho bohatý prírodný potenciál, kultúrno-historický potenciál a iné atraktivity, tieto danosti však v súčasnosti nie sú dostatočne využívané.

Postup riešenia projektu

august 2001 - **Informácia o pripravovanom dokumente a započatí prác v obciach a mikroregióne**

- uskutočnenie stretnutia s predstaviteľmi obcí a mikroregiónu
- vyhotovenie plagátov a pozvánok na stretnutie
- uskutočnenie ankiet s obyvateľmi

september - október 2001 - **Tvorba partnerstva na lokálnej úrovni**

- stretnutia s podnikateľmi a občianskymi združeniami
- odborná podpora vzniku občianskych združení (stanovy, registrácia, projekty) - aj priebežne
- uskutočnenie stretnutí v obciach - poradenstvo, informácie, fotodokumentácia

november - december 2001 - **SWOT analýzy a práca s občanmi**

- organizovanie a vedenie stretnutí s občanmi v obciach
- spracovanie výstupov analýz

január - február 2002 - **Plánovanie s občanmi**

- plánovanie na naivnej mape a odborná pomoc
- spracovanie výstupov
- zostavenie aktívnej skupiny občanov

marec - apríl 2002 - **Stratégia rozvoja a priority**

- tvorba strategickej časti a priorít rozvoja (s aktívnou skupinou občanov)
- spracovanie výstupov

máj - jún 2002 - **Audit a profil územia - Predpoklady a možnosti rozvoja**

júl 2002 - **Programový dokument**

- sumarizácia výsledkov analýz a plánovania, adjustáž

august 2002 - **Tlač a distribúcia programového dokumentu.**

Programový dokument bol v skrátenej forme dodaný do každej domácnosti mikroregiónu. Tým sa stal verejným dokumentom, nadobudol na dôležitosť a bude podliehať verejnej kontrole. Jedným z najväčších významov bude mať monitoring plnenia dokumentu verejnosťou, čím získa na nadčasovosť a nebude ovplyvňovaný volebným obdobím.

Okrem týchto základných časových bodov projektu sme v rámci stretnutí s občanmi hovorili o vzniku občianskych združení, ich význame a pomoci obciam a mikroregiónom. Občanom, ktorí sa rozhodli alebo rozhodujú založiť občianske združenie, pomáhame so spracovaním stanov, oboznamujeme ich s možnosťami získavania finančnej podpory pre rozvoj obcí a pod.

Strategický cieľ mikroregiónu Severné Podpoľanie

Chceme dosiahnuť živý, prosperujúci, pekný a zdravý mikroregión s ľuďmi, ktorým sa bude žiť ľahšie, lepšie a veselšie.

Výsledky projektu

Výsledkom projektu strategického plánovania v mikroregióne Severné Podpoľanie je **Programový dokument mikroregiónu**. Tento bude slúžiť ako základný dokument na získavanie finančných prostriedkov pre rozvoj obcí a mikroregiónu na 10 rokov.

V dlhodobejšom časovom horizonte by prínosom nášho projektu malo byť **oživenie vidiekeho mikroregiónu** Severné Podpoľanie, rozvoj ekonomických činností v mikroregióne, zlepšenie kvality života obyvateľov cez finančné podpory získané z projektov rozvoja vidieka (rozumie sa ochrana a skvalitňovanie životného prostredia, úpravy v obciach, dobudovanie infraštruktúry, rozvoj remesiel, podpora rozvoja ubytovania v súkromí, rozvoj cestovného ruchu, propagácia územia, obnova kultúrnych pamiatok na vidieku a pod.).

Verejnosť bola zapojená do všetkých fáz projektu – zúčastnila sa na spracovávaní SWOT analýz, interaktívnom plánovaní a tvorbe stratégie mikroregiónu. Bez jej účasti by projekt nebol realizovateľný. Projektom sme motivovali aj starostov obcí, aby sa zaujímali o možnosti získavania finančných prostriedkov pre rozvoj svojich obcí. S tzv. **akčnými skupinami občanov** sú plánované stretnutia zamerané na metodiku prípravy projektov.

Uvedeným projektom sme chceli prispieť k budovaniu otvorenej spoločnosti, kde sa občania učia rozhodovať sami o sebe a budovať partnerstvá. Projekt má pomôcť občanom mikroregiónu pri spoločnom plánovaní rozvojových aktivít svojich obcí a mikroregiónu. Prínosom projektu je predovšetkým aktívne zapojenie občanov do diania v obciach. Občania sa učia rozhodovať a spolupracovať, sami si plánujú rozvoj svojej obce, čím získavajú aj pocit súdržnosti. Projekt prispieva k budovaniu partnerstiev, vznikajú občianske združenia, spolupracujú občania a samospráva, podnikateľská sféra, verejná správa a pod. Programovanie položilo základ pre spoločnú komunikáciu a budovanie spolupatričnosti v mikroregióne.

Procesom tvorby **programu rozvoja** sa len začína cesta mikroregiónu k samostatnému získavaniu finančných prostriedkov - grantov na rôzne rozvojové aktivity v mikroregióne. Projekt by mal pokračovať procesom tvorby **akčného plánu**, kde bude presne určená zodpovednosť, časový rámec aktivít, finančná náročnosť a jednotlivé aktivity, ktoré sa v mikroregióne budú podporovať podľa stratégie rozvoja mikroregiónu, ktorá je súčasťou programu rozvoja.

Skúsenosti a návrhy do budúcnosti

Pri našej práci sme nadobudli nasledovné poznatky:

- je nevyhnutné, aby predstavitelia obce – starosta a obecné zastupiteľstvo mali záujem a boli presvedčení o prínose tejto formy spracovania rozvojového dokumentu a motivovali občanov k účasti na plánovacom procese,
- nikto iný by lepšie nedokázal tak jednoznačne a pravdivo pomenovať problémy ako obyvatelia obcí, ktorí v nich žijú,
- práca na stretnutí vyvolala zvýšený záujem občanov a vôľu znovu sa stretnúť,
- občania budú programu rozvoja obce, na tvorbe ktorého sa sami podieľali, viac dôverovať,
- nízka účasť občanov spôsobila aj väčší predpoklad, že sa na niečo zabudlo,
- výsledok práce bol na mieste vykonzultovaný a nehrozí jeho spochybnenie,
- zo stretnutí vyplynuli ďalšie potreby zmien ako napr.: zlepšenie komunikácie s verejnosťou, lepšia informovanosť a zapojenie verejnosti do tvorby strategických dokumentov, viac stretnutí, lepšia propagácia úspechov, lepšie zviditeľnenie práce občanov a zverejnenie osoby, ktorá sa zaslúžila o úspech,
- občania chcú pokračovať v začatej práci a chcú plánovať rozvoj obce.

Spracovaním a vydaním programového dokumentu sa činnosť v mikroregióne Severné Podpoľanie nekončí, práve naopak, začína sa. Počas strategického plánovania v mikroregióne sme chceli občanov naučiť pracovať spolu, zamyslieť sa nad tým, akým smerom sa má uberať rozvoj obcí a mikroregiónu, poskytnúť im informácie a pomôcť im pri získaní finančných prostriedkov na rozvojové aktivity, poskytnúť im základné inštrukcie ako písať projekty, schopnosť komunikácie a spoločných rozhodnutí.

V budúcnosti by sa občania mikroregiónu mali sami snažiť cez Združenie obcí mikroregión Severné Podpoľanie, ale aj cez svoje občianske združenia o získanie finančných prostriedkov na rozvoj svojich obcí - od partnerstva obcí cez občianske združenia, podnikateľov až po samotných občanov. Základom koordinovaného rozvoja mikroregiónu je však existencia stratégie trvalo udržateľného rozvoja premietnutá v programovom dokumente.

Uvedená metodika tvorby programu rozvoja je aplikovateľná aj v iných obciach a mikroregiónoch.

Kontakty

Kontakt na miestnych aktivistov:

Dušan Holík, E-mail: holik@mail.zoznam.sk

Kontakt na spracovateľov:

Práca s verejnosťou: OZ KRTKo, Ing. Lucia Skokanová, Partizánska cesta 64, Banská Bystrica

Tel.: 048/4145 858, E-mail: ozkrtko@post.sk

Odborný audit územia: Ing.arch. Iveta Kavčáková, Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica, Lazovná 33

Tel.: 048/4700 243, E-mail: ikavcak@sazp.sk

5. Projekt “Zdravé mesto”- vybrané príklady

Zdravé mesto Trnava

Mesto Trnava pristúpilo k podpore projektu “Zdravé mestá” v r. 1995, samotný návrh programu “Zdravé mesto Trnava” bol schválený mestským zastupiteľstvom dňa 21.5.1996. Prvoradou úlohou mesta bolo vypracovať základný dokument “Plán zdravia”.

Program “**Zdravé mesto Trnava**” (ZMT) ako strategický rozvojový program mesta bol spracovaný k 30.6.1996. Jeho realizácia bola podmienená schválením poslancami mestského zastupiteľstva. Program organizuje a zabezpečuje mestský úrad. Projekt zahŕňa zloženie riadiaceho výboru, záväzky mesta k plneniu programu Zdravé mesto, dlhodobé strategické a programové ciele.

Medzi záväzky mesta k plneniu programu ZMT patrili napr. vytvoriť kanceláriu projektu s koordinátorom, realizovať program Zdravie pre všetkých, spracovať Profil zdravia mesta Trnava a Plán zdravia mesta Trnava, vytvoriť mechanizmy politiky verejného zdravia, účasť verejnosti na aktivitách, spolupráca s médiami a výmena informácií s inými mestami.

Celkovo bolo prijatých 49 programových cieľov projektu ZMT. Doposiaľ sa podarilo úplne alebo čiastočne splniť 24, čo je hodnotené ako úspech vzhľadom na to, že niektoré ciele sú dlhodobé a vyžadujú značné finančné investície. K splneným cieľom patria napr. spracovanie **Plánu zdravia mesta Trnava**, vytvorenie fondu na aktivity programu Zdravé mesto, styk s verejnosťou a účasť verejnosti na aktivitách, realizovanie výsadby ochranných pásov filtračnej zelene proti prašnému znečisťovaniu mesta veternou eróziou, vybudovanie skládky komunálneho odpadu v lokalite Zavarská cesta, zníženie primárnej a sekundárnej prašnosti na minimum, vybudovanie kompostovacieho zariadenia, rekonštrukcia povrchu komunikácií a svetelnej signalizácie, prispôsobovanie prechodu pre chodcov pre zdravotne postihnutých atď.

Činnosť **kancelárie Zdravé mesto** a životaschopnosť projektu Zdravé mesto je závislé od priorit Plánu zdravia mesta Trnava, ktoré si každoročne ustanovuje riadiaci výbor programu Zdravé mesto Trnava pod vedením primátora mesta. Medzi **základné priority Plánu zdravia** mesta Trnava patria:

- rozvíjať ľudské zdroje pre zdravie – výchova k zdraviu a zdravý životný štýl
- vyzdvihovať význam zdravia rodiny – hľadať samostatné formy práce s rodinami
- žiť zdravší, kvalitnejší život – pohyb, výživa, prostredie, vytváranie podmienok na zlepšenie pohybovej aktivity, podporiť budovanie cyklotrás, zmena stravovacích návykov – propagovanie zdravej výživy, oblasť životného prostredia, oblasť odpadového hospodárstva, problematika ovzdušia, vytvorenie informačného systému o kvalite pitnej vody, znižovať zahusťovanie zástavby, riešiť dopravnú situáciu v meste, zlepšiť bezpečnosť občanov mesta, spolupráca s občanmi
- odstraňovať zdravotne škodlivé vplyvy – alkohol, fajčenie, drogy
- optimalizovať dopad riadenia na zdravie
- zapojiť zdravotníkov do projektu, najmä v primárnej starostlivosti.

Každoročne je plán činnosti kancelárie Zdravé mesto predkladaný ako informačný materiál do mestského zastupiteľstva. Medzi pravidelné aktivity, ktoré sa realizujú v rámci projektu Zdravé mesto patria **Deň narcisov** (v spolupráci s klubom Venuša - Liga proti rakovine), **Kurz zdravej výživy** (v spolupráci s občianskym združením Život a zdravie), **Deň Zeme** (v spolupráci s Kalokagatiou CVC a školami na území mesta), **Deň na bicykli** (v spolupráci s Kalokagatiou – CVC), **Deň seniorov**, účasť na projektoch AZMS.

Nosným podujatím v rámci projektu ZMT sú **Dni zdravia** (uskutočňujú sa každoročne v júni v spolupráci so ŠZÚ, Kalokagatiou – CVC, Slovenskou gymnastickou federáciou, Strednou zdravotníckou školou v Trnave). Podujatie je zamerané na prezentáciu zdravého životného štýlu, má osvetovo-vzdelávací a predajno-propagačný charakter, poskytuje preventívne vyšetrenia občanov, vyšetrenia vzoriek vody a zeleniny (všetky služby sú poskytované bezplatne), súčasťou je kultúrno-spoločenský program občanov mesta.

Okrem týchto aktivít je mesto Trnava zapojené do projektu **Práva pacientov na Slovensku** ako jedno z pilotných miest. Tento projekt sa realizuje prostredníctvom Ministerstva zdravotníctva a holandskou vládou. Realizuje sa v rokoch 2002/2003.

O svojej činnosti a aktivitách v rámci projektu Zdravé mesto vydáva kancelária Zdravé mesto **prílohu v rámci Noviniek z radnice**, ktoré vychádzajú raz mesačne a sú bezplatne prístupné občanom nášho mesta. Ďalšou formou propagácie sú uskutočňované **relácie v mestskej televízii**, ktoré sú venované jednotlivým témam programu Zdravé mesto.

V roku 2002 sa spracovalo druhé vydanie **Profilu zdravia mesta Trnava**, ktoré monitoruje zdravotný stav občanov nášho mesta, sociálno–ekonomické ukazovatele, mieru nezamestnanosti a pod.

Okrem týchto konkrétnych aktivít projektu Zdravé mesto je potrebné spomenúť aj **systém dotácií**, ktoré sa v rámci projektu pridelujú, a to v oblasti programu Zdravé mesto ako aj v oblasti primárnej protidrogovej prevencie. Je to podpora aktivít neziskových organizácií, občianskych združení, občianskych aktivít na sídliskách, v školách, v školských zariadeniach, vo zväzoch, v kluboch, v osvetových organizáciách, v štátnych organizáciách a fyzických osôb smerujúcich k napĺňaniu priorít Plánu zdravia mesta a k primárnej protidrogovej prevencii. Je jednou z úloh, ktorými mesto podporuje občanov a inštitúcie, aby skvalitňovali a prehĺbovali verejný život na území mesta.

Od roku 2000 do roku 2002 bolo celkovo poskytnutých na dotácie v rámci programu Zdravého mesta 125.250,- Sk a v rámci primárnej protidrogovej prevencie 278.200,- Sk.

Kancelária Zdravé mesto - Bratislava

Mestské zastupiteľstvo hlavného mesta SR Bratislavy prijalo uznesením č. 355/1992 zo dňa 22.12.1992 deklaráciu na podporu zdravia obyvateľov Bratislavy, čím si osvojilo ciele projektu Svetovej zdravotníckej organizácie “Zdravé mestá”..

V roku 1993 za tým účelom hlavné mesto otvorilo **kanceláriu Zdravé mesto – Bratislava**, ktorej prvoradou úlohou bolo vypracovať projekt Zdravé mesto – Bratislava, v zmysle stratégie WHO “Zdravie pre všetkých do roku 2000”. Projekt bol vypracovaný v roku 1994; ide o strategický rozvojový projekt mesta koordinovaný komunálnou správou mesta. Projekt patrí do rámca správy mesta ako súčasť sociálneho oddelenia; má riadiaci výbor, na čele ktorého stojí primátor. Projekt navonok zastupuje a pracovnú agendu vedie koordinátor projektu.

Hlavné mesto SR Bratislava bolo spoluzakladateľom Asociácie zdravých miest SR; uznesením Mestského zastupiteľstva č. 44/1995 zo dňa 6.4.1995 sa stalo jej riadnym členom.

Kancelária Zdravé mesto – Bratislava má každoročne vypracovaný harmonogram svojej činnosti, ktorá je zameraná najmä na:

- udržanie dobrého zdravotného stavu obyvateľov Bratislavy,
- zmenu životného štýlu obyvateľov Bratislavy,
- zlepšenie životného a pracovného prostredia mesta.

Na zabezpečenie hlavných princípov systému starostlivosti o zdravie obyvateľov hlavného mesta bolo v septembri 1994 otvorené **Mestské centrum podpory zdravia** (ďalej len “MCPZ”). MCPZ (sídlo Lazaretská ul. č. 26) je jednou z prvých “**Poradni zdravia**” na Slovensku; založené je na koncepcii nadrezortnej spolupráce štátnej správy a samosprávy na podporu zdravia občanov mestskej komunity. Centrum založili 3 subjekty: *Národné centrum podpory zdravia* (delimitované v roku 2000 do Štátneho zdravotného ústavu SR), *Štátny zdravotný ústav* hlavného mesta SR Bratislavy a *hlavné mesto*. MCPZ poskytuje základné vyšetrenie hlavných rizikových faktorov srdcovo-cievnych chorôb (tlak krvi, hladina cholesterolu v krvi, tuk v krvi, glukózu a iné) a zároveň sa občanom poskytujú odborné a praktické lekárske rady, ako si vlastnými silami upevniť zdravie a predísť chorobám srdca a ciev. Všetky služby sú občanom poskytované zdarma. MCPZ vykonáva pre občanov aj poradenskú činnosť: poradenstvo na ozdravenie výživy, na úpravu životného štýlu pri hypertenzii, na úpravu

hmotnosti, na zvládnutie stresu, na odvykanie od fajčenia, na pohybovú aktivitu a pod. Za necelých 8 rokov fungovania MCPZ využilo jeho služby cca 8 tisíc Bratislavčanov.

Z ďalších činností kancelárie treba spomenúť spoluprácu s tretím sektorom – napr. s nadáciami, klubmi, občianskymi združeniami, neziskovými organizáciami, ktoré majú svoju činnosť zameranú na prevenciu zdravia. V rámci “**Školy verejného zdravia**” (už prebehlo 8 ročníkov) sú organizované odborné prednášky, semináre a konferencie s poprednými odborníkmi z oblasti medicíny pre občanov hlavného mesta. Akcie sa konajú v priestoroch Primaciálneho paláca, kde je vstup voľný.

Spolupráca je rozšírená aj so školami, ktoré sú zapojené do projektu “**Zdravá škola**”.

Hlavné smery a nové úlohy kancelárie Zdravé mesto – Bratislava do budúcnosti sa orientujú v zmysle projektu WHO “Zdravie pre všetkých v 21. storočí” na:

1. zameranie na podporu a prevenciu chorôb,
2. zodpovednú účasť dobre informovaného občana na upevňovaní svojho zdravia a zdravia celej rodiny,
3. medzirezortný princíp, v ktorom sa zdravie občana v širšom zmysle slova stáva nadrezortnou prioritou štátnej, komunálnej i občianskej politiky,
4. vykonávanie, koordináciu a integráciu praktických poradensko-konzultačných činností pre občanov hlavného mesta zameraných na výživu, prevenciu fajčenia, podporu pohybovej aktivity, podporu psychického zdravia a pod.,
5. nadväzovanie kontaktov a iniciácia spolupráce s profesionálmi z rôznych disciplín a s ďalšími občanmi, ktoré by viedli k vytváraniu ekologického, spoločenského, mediálneho a duchovného prostredia, ktoré uľahčuje voľbu zdraviu prospešných alternatív v spôsobe života (napr. spoločné projekty s telovýchovnými organizáciami MVO, kultúrnymi zariadeniami, profesionálmi rôznych disciplín a občanmi ako napríklad podpora pešej a cyklistickej komunikácie v meste a na sídliskách, podpora nefajčiarskych verejných priestorov vo verejnom stravovaní v meste a na sídliskách, podpora a propagácia zdravého výberu potravín, podpora solidarity a integrácie generácií v podmienkach mesta, podpora sociálnej solidarity),
6. spoluprácu s inštitúciami štátnej správy a podnikmi mesta na podpore zdravia ich zamestnancov (pokračovať už v overenej aktivite, že odborníci z MCPZ budú prichádzať za občanmi do podnikov, škôl a pod.),
7. spoluprácu s neštátnymi organizáciami, občianskymi združeniami, nadáciami, klubmi a pod., ktoré sa v svojej činnosti zameriavajú na zmenu životného štýlu, zmenu životného a pracovného prostredia.

Kontakty

Zdravé mesto Trnava: Mgr. Ingrid Huňavá, MÚ Trnava, Trhová 3, 917 77 Trnava, tel. 033/5906 105, e-mail: hunava@trnava.sk

Kancelária Zdravé mesto – Bratislava: RNDr. Viera Karovičová, Primaciálne nám. č. 1, 814 99 Bratislava 1, tel. 02/5935 6169

6. MA 21 a komunitné iniciatívy v obci Dunajská Lužná
“KRAJŠOU A PROSPERUJÚCEJŠOU OBCOU K SPOKOJNOSTI OBČANOV”

Popis programu

Ciele programu MA 21, ktorý sa začal v obci cieľavedome zavádzať od r. 1999:

- 1) identifikovať silné a slabé stránky obce a vypracovať základné dokumenty pre MA 21 (víziu, stratégiu a akčný program pre udržateľnú budúcnosť obce),
- 2) podporovať budovanie partnerských vzťahov medzi tretím sektorom a samosprávou obce,
- 3) organizovať vzdelávacie semináre, prednášky a kampane pre občanov a pracovníkov samosprávy zameraných na zvyšovanie kvality života a životného prostredia v obci,
- 4) podporovať občianske a environmentálne povedomie a vzájomnú sociálnu solidaritu občanov obce,
- 5) zlepšovať informovanosť verejnosti o aktuálnych úlohách rozvoja obce, zapájať verejnosť do rozhodovacích procesov a získavať od nej spätnú väzbu,
- 6) vypracovať mechanizmy na monitorovanie spôsobu implementácie dokumentov MA 21 v rámci obce a informovať verejnosť o napredovaní obce k trvalo udržateľnému rozvoju.

Aktivity, ktoré viedli obec k programu MA 21

Hlavným impulzom, ktorý naštartoval cieľavedomé pristúpenie k programu MA 21 v obci Dunajská Lužná, bol projekt “*Stratégia trvalo udržateľného rozvoja obce Dunajská Lužná*”, ktorý obec získala v r. 1999 z programu malých grantov (REC Slovensko). Iniciátormi vypracovania projektu boli členovia komisie pre životné prostredie, pôdohospodárstvo a verejný poriadok, ktorá pracuje pri obecnom zastupiteľstve v spolupráci s externými odborníkmi z univerzít a významných mimovládnych celoslovenských organizácií.

Základný profil a miestne špecifiká, silné a slabé stránky obce

Obec Dunajská Lužná vznikla r. 1974 zlúčením troch pôvodne samostatných obcí: Jánošíková, Nové Košariská, Nová Lipnica a mala funkciu strediskovej obce. Administratívne patrí do okresu Senec a do Bratislavského kraja. Má rozlohu 2695 ha, žije tu viac ako 3000 obyvateľov. Počet obyvateľov sa v posledných rokoch mierne zvyšuje v dôsledku migrácie. Ide o národnostne zmiešanú obec (90% obyvateľov je slovenskej národnosti, 7 % maďarskej, zastúpená je rómska komunita, ale aj obyvatelia českej, moravskej a nemeckej národnosti).

K silným stránkam a príležitostiam obce patria najmä priaznivá poloha, kvalitná poľnohospodárska pôda, zásoby podzemných vôd, kvalitné podmienky na dobudovanie rekreačných areálov, blízkosť chránených území, zachované kultúrne a historické pamiatky a tradície, kvalitný ľudský potenciál (vzdelanosť a sociálne vzťahy v obci), dobré sociálno-ekonomické podmienky obyvateľov obce.

K slabým stránkam obce patria naopak vysoká odchádzka obyvateľov za prácou (65 %) a nepriaznivý stav kvality životného prostredia, *ohrozeniami* sú zvyšujúci sa tlak investorov na územie obce, zvyšujúce sa obavy obyvateľov obce z nárastu negatívnych sociálnych javov a predpokladaný výrazný nárast počtu obyvateľov obce (podľa územného plánu by sa mal do r. 2025 zvýšiť počet obyvateľov viac ako trojnásobne).

Koordinačný tím a partneri programu MA 21

Na riešení projektov v rámci MA 21 sa zúčastňujú miestni odborníci, miestni aktivisti, externí spolupracovníci a konzultanti. Tým sa vytvorilo široké spektrum skúseností a rôznych názorov na riešenia rozvoja obce. Základom koordinačnej skupiny sú členovia Komunitného environmentálneho združenia. Možnosť zapojiť sa do práce koordinačnej skupiny programu MA 21 je otvorená. Pravidelne informujeme obyvateľov obce o našich aktivitách a posielame pozvánky ďalším aktivistom. Koordinačná skupina programu MA 21 sa postupne rozšírila o členov ďalších

mimovládnych organizácií. Skupina miestnych aktivistov podporujúcich program MA 21 má v súčasnosti cca 25 – 30 ľudí. Na vybrané úlohy sa však spája s ďalšími organizáciami a vždy úzko spolupracuje s predstaviteľmi samosprávy, obecným úradom, miestnou školou, prizýva si odborníkov z miestnej štátnej správy, regionálnej samosprávy, z univerzít, odborných organizácií a pod.

Doterajšie zabezpečenie programu MA 21 a zdroje financovania:

- grantové projekty (napr. z REC Slovensko, NPOA, Zelený projekt z MŽP SR a ďalšie projekty zamerané na sociálny program a na aktivity detí a mládeže),
- vlastný nefinančný vklad aktivistov – koordinačná a odborná práca na komunitných aktivitách bez nároku na honorár. Tento systém založený na báze dobrovoľníctva zabezpečuje stálu kontinuitu činnosti a udržateľnosť,
- finančné prostriedky získané na činnosť z rozpočtu samosprávy obce,
- nefinančná pomoc obce napr. formou bezplatného prenájmu priestorov na činnosť, preplatením primeraných nákladov na aktivity v prospech obce (napr. pri údržbe detských ihrísk, pri organizovaní podujatí pre deti a mládež, pri propagačných akciách a pod.),
- sponzorské príspevky (finančné a nefinančné) od miestnych podnikateľov, členov občianskych združení a záujmových organizácií, od miestnych občanov alebo rodákov z obce Dunajská Lužná a pod.,
- finančné prostriedky získané z benefičných podujatí, organizovaných v obci,
- 1% z dane z príjmov fyzických osôb, ktoré je možné poukázať na verejnoprospešné účely mimovládnych organizácií.

Na základe odhadu objemu získaných finančných prostriedkov a nefinančných zdrojov na realizáciu programu MA 21 môžeme konštatovať, že približne 25 % tvoria získané finančné prostriedky z grantových projektov, 20 - 25 % sú finančné prostriedky a nefinančné dary (vrátane prenájmu miestností na činnosť od obce bez poplatku) získané z miestnych zdrojov (obec a miestni sponzori), a ostatné zdroje (cca 50 – 55 %) tvorí vklad práce aktivistov bez nároku na honorár.

Doterajšie výsledky, dosiahnuté v procese MA 21

- a) V rokoch 1999–2000 sa v obci realizoval projekt “Stratégia trvalo udržateľného rozvoja obce Dunajská Lužná”. Predkladateľom projektu bola obec, projekt bol finančne podporený z REC Slovensko. Riešitelia projektu:
- vypracovali, v novembri 2000 verejne prezentovali a publikovali v miestnom časopise *Spravodaj obce Dunajská Lužná*: víziu rozvoja obce, stratégiu a akčný program (na r. 2001-2002) pre udržateľnú budúcnosť obce. Akčný program sa v súčasnosti vyhodnocuje a pripravujú sa nové úlohy a návrhy opatrení na r. 2003-2004,
 - realizovali komplexný prieskum názorov verejnosti (máj 2000), na ktorom sa zúčastnilo 237 respondentov. Výsledky boli publikované v samostatnej publikácii obce a využili sa pri vypracovaní vyššie uvedených strategických dokumentov obce,
 - v spolupráci s rodičmi malých detí a obecným úradom realizovali práce na skvalitnení, úprave a údržbe detských ihrísk,
 - aktívne sa zapojili do prípravy na rozšírenie separovaného zberu odpadov v obci a úspešne ho začali,
 - realizovali a podporili rôzne vzdelávacie a propagačné aktivity týkajúce sa problematiky ochrany a tvorby životného prostredia.
- b) V r. 2000 sa obec iniciatívne zapojila do medzinárodného projektu LASALA (pozri kapitolu 3 v texte), v ktorom išlo o samohodnotenie miestnej Agendy zo strany miestnej samosprávy. V máji 2002 sa obec na základe ponuky z Medzinárodnej organizácie pre miestne environmentálne

aktivity (ICLEI) zapojila do trojročného európskeho projektu DISCUSS, ktorého cieľom je vyhodnotiť efektívnosť fungovania vybraných 40 miestnych samospráv v rámci Európy.

- c) V r. 2001–2002 bol v rámci mikroregiónu Pridunajsko (obce Dunajská Lužná, Kalinkovo, Hamuliakovo, Miloslavov a Rovinka) realizovaný projekt *“Participácia občanov pri tvorbe miestnej Agendy 21 pre mikroregión Pridunajsko”*. Predkladateľom projektu bolo Komunitné environmentálne združenie – Dunajská Lužná v spolupráci s OMAPO, občianskym združením z Dunajskej Lužnej, projekt bol finančne podporený z Nadácie pre podporu občianskych aktivít v rámci programu PHARE *“Rozvoj občianskej spoločnosti”*. Cieľom projektu bolo posilniť úlohu tretieho sektora ako partnera miestnych samospráv. V rámci projektu sa podarilo rozšíriť spoluprácu medzi občianskymi združeniami a záujmovými združeniami. V rámci projektu sa zorganizovali:

- verejné diskusie k reforme verejnej správy, vzdelávacie prednášky, kampane ,
- detský súťažný program a detská konferencia na tému Obec a jej životné prostredie očami detí a mládeže,
- záverečná konferencia projektu so zameraním na utváranie partnerstiev pri zabezpečovaní sociálneho programu, zdravotnej starostlivosti a pri zabezpečovaní mimoškolských aktivít detí a mládeže v mikroregióne Pridunajsko.

Návrh vízie a priorít trvalo udržateľného rozvoja obce Dunajská Lužná

“KRAJŠOU A PROSPERUJÚCEJŠOU OBCOU K SPOKOJNOSTI OBČANOV”

- Neustále sa zvyšujúca kvalita života všetkých občanov
- Zachovanie dobrých susedských vzťahov, vzájomnej úcty, tolerancie a porozumenia medzi občanmi
- Zvyšujúca sa ekonomická prosperita obce v prospech všetkých občanov
- Posilňovanie postavenia obce v rámci regiónu s dôrazom na medziobecnú spoluprácu
- Šetrenie prírodnými zdrojmi, zvyšovanie zodpovednosti za kvalitnejšie a zdravšie životné prostredie pre súčasné a budúce generácie
- Zvyšovanie kvality vzdelávania s rovnosťou príležitostí pre všetkých a dôraz na environmentálne a kultúrno-historické povedomie občanov
- Zvyšujúca sa starostlivosť o deti a mládež s dôrazom na vytváranie podmienok pre zabezpečenie záujmových mimoškolských činností
- Zvyšujúca sa efektívnosť, kompetentnosť, transparentnosť a integrovaný prístup v riadení obce
- Posilňovanie účasti verejnosti v rozhodovacích procesoch.

Inštitucionálne a legislatívne výstupy programu MA 21

Vypracované dokumenty v rámci programu MA 21 (stratégia a akčný program) boli v r. 2000 a 2002 schválené obecným zastupiteľstvom. Dosiachnuté výsledky programu MA 21 sa čiastočne premietli aj do zmien a doplnkov územného plánu, schválených v apríli 2000. Výsledky projektov sa využili pri vypracovaní všeobecne záväzných nariadení z oblasti územného rozvoja, životného prostredia, verejného poriadku a iniciatívnych metodických pokynov, o ktorých sú občania pravidelne informovaní v Spravodaji obce Dunajská Lužná. V rámci programu MA 21 bolo vytvorené Komunitné environmentálne združenie – Dunajská Lužná. V súčasnosti sa pripravuje vytvorenie združenia predstaviteľov mimovládnych organizácií a záujmových organizácií, ktoré sa aktívne zúčastňujú na komunitnom rozvoji obce.

Praktické skúsenosti z realizácie vybraných komunitných iniciatív — silné a slabé stránky

Aj keď je program MA 21 v obci stále ešte nový, môžeme poukázať na viaceré **pozitívne zmeny**. Sú to:

- vypracovanie vstupných materiálov, ktoré budú slúžiť ako podklad pre environmentálnu politiku. Postupne sa darí presvedčiť predstaviteľov samosprávy o potrebe strategického plánovania, zatiaľ bol v r. 2000 vypracovaný Akčný plán obce v oblasti životného prostredia. Tento plán bol v auguste 2002 vyhodnotený a bolo schválené uznesenie, aby sa na jeseň 2002 vypracoval návrh Akčného programu na ďalšie dva roky (2003-2004), a to pre všetky oblasti,
- zefektívnenie zapojenia verejnosti do procesu rozhodovania v obci, vznik nových aktívnych občianskych združení a posilnenie ich vzájomného prepojenia a prepojenia na ostatné mimovládne organizácie a záujmové organizácie pôsobiace v obci,
- vytvorenie charitatívnej organizácie Liga proti rakovine plus, ktorá je súčasťou Evanjelického a.v. cirkevného zboru, ktorá v obci pôsobí od roku 1994 ako občianske združenie a má celoslovenskú pôsobnosť. Pomáha ťažko chorým pacientom a v súčasnosti sa usiluje o začatie hospicovej činnosti a o stavby hospicov,
- zavedenie prepravnej služby pre zdravotne postihnutých občanov mikroregiónu Pridunajsko – projekt sociálneho taxíka, ktorý zabezpečilo občianske združenie OMAPO v spolupráci s obcami,
- podrobné zmapovanie názorov verejnosti v obci (vo vybratých tematických oblastiach) a spracovanie osobitného dotazníka v rámci miestnej základnej školy,
- upevnenie partnerskej spolupráce medzi samosprávou, mimovládnymi organizáciami a záujmovými organizáciami pri realizácii vybraných komunitných aktivít. Obnovenie púť, trhových dní, otvorenie kováčskeho dvora a podpora ďalších kultúrnych a historických tradícií v obci. Zlepšenie kontaktov samosprávy a občianskych združení s miestnou základnou školou, zapájanie detí do súťažných programov, letných táborov a pod.,
- vykonanie sebahodnotenia doterajších aktivít MA 21 v rámci projektu medzinárodného projektu LASALA a ich porovnanie s aktivitami MA 21 z vybraných európskych obcí a miest,
- rozšírenie a skvalitnenie spolupráce s okolitými obcami v sociálnej a zdravotnej oblasti, v oblasti nakladania s odpadmi a v oblasti mimoškolských aktivít detí a mládeže,
- zlepšenie informovanosti verejnosti, a to skvalitnením vydávaného miestneho časopisu Spravodaj obce Dunajská Lužná, vytvorením web-stránky obce, ktorá obsahuje základné informácie o obci a o miestnej samospráve.

Nedostatky - čo ešte stále chýba, resp. nedostatočne sa realizuje:

- obec pri presadzovaní aktivít programu MA 21 pociťuje chýbajúcu podporu zo strany štátu. Chýba možnosť uchádzať sa o prostriedky združené v komplexnom fonde napr. na podporu starostlivosti o krajinu,
- pri komunitnej práci v obci chýba spoločná organizačná štruktúra (komunitná iniciatíva) na úrovni okresu, resp. na úrovni troch mimobratislavských okresov (Pezinok, Malacky, Senec) a fungujúca sieť miestnych aktivistov v rámci okresu, resp. vidieckej časti bratislavského regiónu,
- na úrovni obce sa iba postupne darí dotiahnuť niektoré nevyhnutné úlohy do fázy realizácie, pritom nie vždy je to iba otázka finančných prostriedkov;
- nedarí sa uviesť úspešne do života implementáciu indikátorov trvalo udržateľného rozvoja,
- chýbajú strategické materiály pre jednotlivé odvetvové oblasti, ktoré by vychádzali z princípov TUR pre oblasť školstva, oblasť sociálnej a zdravotnej starostlivosti, oblasť kultúry a mimoškolského vzdelávania pre širokú verejnosť a oblasť mimoškolských aktivít.

Potreba a možnosti pokračovania programu MA 21 v budúcnosti

Sme si vedomí, že program MA 21 je dlhodobý proces a nedá sa ukončiť niekoľkými projektmi. V nasledujúcom roku plánujeme iniciovať niekoľko kľúčových rozvojových projektov:

- v spolupráci s okolitými obcami prehodnotiť existujúce plány a projekty zavodenia mŕtvych ramien a po konzultáciách s Povodím Dunaja a ďalšími príslušnými odbornými organizáciami zrealizovať rozsah zavodenia a vypracovať spoločný postup na ich konkrétnu realizáciu,
- v nadväznosti na to aktualizovať návrh na dobudovanie a realizáciu územného systému ekologickej stability v extraviláne obce, schváleného spolu so zmenami a doplnkami územného plánu so zohľadnením plánovaného projektu sprietočnenia ramien na ľavom brehu Dunaja a predložením návrhu etáp na jeho postupné dobudovanie,
- v spolupráci s okolitými obcami vypracovať koncept na vybudovanie cyklotrás v obci s dôrazom na prepojenie na okolité obce a medzinárodnú cyklotrasu,
- skvalitniť mechanizmy kontroly plnenia úloh programu MA 21 a upresnenie súboru indikátorov trvalo udržateľného rozvoja, ktorými chceme monitorovať smerovanie rozvoja obce.

Možnosť využitia doterajších výsledkov programu MA 21 v iných obciach a mikroregiónoch

Program MA 21 obce Dunajská Lužná sa zameriava najmä na zvyšovanie kvality života a životného prostredia, zlepšovanie sociálnej starostlivosti, rozširovanie práce s deťmi a mládežou v oblasti mimoškolských aktivít, zvyšovania vzťahu obyvateľov k obci, zapájanie občanov do komunitných projektov, posilnenie princípu dobrovoľníctva a pod. Program môže byť príkladom pre obce v regiónoch s nižšou nezamestnanosťou a vyššou participáciou obyvateľov obce na verejných veciach, ktoré sa nachádzajú v oblastiach Slovenska s nízkou ekologickou stabilitou a pretrvávajúcimi problémami v oblasti životného prostredia.

Kontakty

Kontakty na aktivistov občianskych združení v obci:

- doc. RNDr. Mária Kozová, CSc., predsedkyňa Komunitného environmentálneho združenia – Dunajská Lužná, Kontaktná adresa. 900 42 Dunajská Lužná č. 724, e-mail: kozova@fns.uniba.sk
- Ing. Oľga Reptová, predsedkyňa OMAPO, občianske združenie v Dunajskej Lužnej, kontaktná adresa: 90042 Dunajská Lužná č. 259
- Mgr. Elena Ružeková, sestra farárka, predsedkyňa občianskeho združenia Liga proti rakovine plus v Dunajskej Lužnej, kontaktná adresa: Evanjelický farský úrad v Nových Košariskách, 900 42 Dunajská Lužná č. 190, e-mail: ruju@post.sk
- Mgr. Vladimír Hurňanský, Združenie detí a mládeže OSTROV, kontaktná adresa: Rád Dominikánov v Dunajskej Lužnej, 900 42 Dunajská Lužná 465, e-mail: bartolomeush@yahoo.co.uk

7. Komunitný minigrantový program v mikroregióne Južné Sitno

Mikroregión Južné Sitno vznikol v roku 1999 ako občianske združenie obcí Baďan, Beluj, Kráľovce-Krnišov, Počúvadlo a Prenčov. V roku 2001 sa pridala obec Žibritov. Každá obec je svojrázna, ale všetky spájajú kultúrno-historické putá a predovšetkým dobrí a aktívni ľudia. Po úspešnej realizácii "Projektu načúvania", na základe ktorého získali cenné informácie o potrebách obyvateľov celého mikroregiónu, sa za pomoci *Vidieckej organizácie pre komunitné aktivity* (VOKA Banská Bystrica) zapojil mikroregión do **Komunitného minigrantového programu** (KMP). Ten umožnil zrealizovať nápady obyvateľov, ktorým nie je ľahostajný život v ich obci.

Celý KMP sa niesol v znení **nápad + dobrovoľná práca + peniaze z malého grantu = krajšia obec**. Od februára do konca apríla 2001 prebehlo päť školení, na ktorých boli účastníci najskôr bližšie informovaní o podmienkach KMP a jeho plánovaní, celkovom manažmente projektov od ich napísania, zostavenia rozpočtov až k vyúčtovaniu. Boli zorganizované odborné konzultácie k projektom a na poslednom stretnutí grantová komisia rozdelila financie medzi jednotlivé projekty.

Školenia trvali vždy do neskorých večerných hodín, pričom dopravu účastníkov zo vzdialenejších obcí na školenia zabezpečil spoločný autobus. Z 1300 občanov žijúcich v mikroregióne sa ich do KMP zapojilo 110 zo všetkých vekových kategórií.

Zrealizovaných bolo spolu **29 projektov**. Suma finančných prostriedkov určená na rozdelenie predstavovala 370.000,- Sk, pričom obce do programu vložili vlastné finančné prostriedky vo výške 60.000,- Sk. Mini-granty v hodnote 5-20 tis. Sk získali skupiny minimálne troch ľudí na realizáciu vlastných projektov prospešných pre celú komunitu. Spoločenský prínos realizovaného projektu je viditeľný napr. na verejných priestranstvách, pri kultúrnych či športových podujatiach.

Projekt položil **základy trvalej dobrej spolupráce** medzi OZ mikroregión Južné Sitno a jednotlivými obecnými úradmi, ako aj s miestnymi podnikateľskými subjektami, čo bolo jednou z priorít projektu. KMP poskytol vedomosti o komunitnom rozvoji, tvorbe projektov a ich implementácii všetkým obciam v mikroregióne a tým umožnil získanie ďalších grantov. Realizáciou KMP sa posilnilo občianske hnutie, prebudil sa u nich záujem o ochranu a zveľadovanie územia, v ktorom žijú a v nemalej miere sa v spoločnej práci utužili medzilidské vzťahy. Občania sa naučili počúvať jeden druhého, spolupracovať a dodržiavať stanovené pravidlá.

Kontakt

Janka Bačíková, Prenčov 300, 969 73 Prenčov

Tel: 045/6995 131, Fax.: 045/6995 132, E-mail: juznesitno@stonline.sk

8. Podpora rozvoja komunity novousadlíkov v Zaježovej

Špecifikácia procesu

Cieľom tohto procesu je podporiť rozvoj komunity, ktorá by motivovala svojich členov k environmentálne uvedomelému správaniu, sociálnej solidarite, a ktorá by vytvárala priestor pre seberealizáciu a osobnostný rast jednotlivcov.

Cieľovou skupinou sú novousadlíci v Zaježovej, zväčša mladí ľudia, jednotlivci aj rodiny. V širšom chápaní sú cieľovou skupinou všetci záujemcovia o alternatívny životný štýl.

Profil a relevantné špecifiká obce

Zaježová je laznická oblasť s roztrúseným osídlením. Z pôvodných obyvateľov tu ostala len časť, zväčša v dôchodkovom veku. Mladí ľudia odišli kvôli nedostatku pracovných príležitostí a absencii spoločenského života. Relatívny dostatok “voľného priestoru”, lacné nehnuteľnosti a pekné prostredie priťahujú od začiatku 90. rokov záujemcov o životný štýl blízky prírode, ktorí predtým žili v mestách. Dôležitú úlohu pri tom zohrali aktivity MVO, ktoré tu po roku 1989 pôsobili (Strom Života, OZ Natura, Pospolitosť pre harmonický život - PHŽ, OZ Zaježová). V súčasnosti žije v Zaježovej asi 150 pôvodných obyvateľov a 30 novousadlíkov. Tieto dve skupiny obyvateľov spolupracujú, avšak iba na základe osobných vzťahov.

Aktivity uskutočňované na dosiahnutie cieľa, popis problémov, ktoré riešime

Iniciátormi procesu boli najaktívnejší z novousadlíkov, z ktorých viacerí sú členovia nášho OZ. Tieto aktivity spočiatku zastrešovala **Pospolitosť pre harmonický život**. Postupne sa do iniciatívy zapájali aj ďalší novousadlíci, nečlenovia PHŽ, a tak sme sa rozhodli založiť špecifickejšie zamerané OZ Zaježová. Najaktívnejší novousadlíci sú jeho členmi, ostatní sa tiež v rôznej miere zúčastňujú na rozhodovaní a daniach.

Aktivity zastrešuje na formálnej úrovni občianske združenie. Neformálne sme si vytvorili **rozhodovacie mechanizmy**, tzv. Obec, ktorej súčasťou sú aj tzv. Obecný fond, či Spoločné podniky s definovanými pravidlami. Iniciovali sme vytvorenie územného plánu pre časť Zaježovej, ktorý tam umožňuje postaviť alternatívnymi stavebnými postupmi niekoľko domov.

V začiatkoch naše aktivity podporili rôzne nadácie - NPOA, Tvoja Zem, Ekopolis, REC. V súčasnosti máme vytvorený systém, ktorý nám umožňuje pracovať na **báze dobrovoľnosti**, o granty žiadame len minimálne, najmä na investičné aktivity, alebo na štart nových aktivít. Podporuje nás aj obec Pliešovce, ktorej je Zaježová časťou. Zdarma nám poskytla na prenájom objekt v centre obce - bývalé MNV.

Konkrétne aktivity smerujú najmä k vytváraniu podmienok, ktoré do Zaježovej priťahujú ľudí s hodnotami blízкими našim cieľom. U novousadlíkov podporujeme diskusiu, spoluprácu a riešenia sociálnych a ekonomických problémov spojených so životom na vidieku.

Iniciovali sme vznik **občianskeho združenia Zaježová** (v r. 2000), ktoré zastrešuje potreby novousadlíkov. Na pravidelných stretnutiach (cca. každé dva týždne) diskutujú o aktuálnych otázkach, spoločných aktivitách, ale aj o osobných záležitostiach.

Inšpirovaní myšlienkami alternatívnej ekonomiky, podporili sme vznik **systému miestnej výmeny tovaru a služieb** (tzv. LETS – od r. 1999). Aj vďaka nemu si novousadlíci každoročne vymieňajú tisíce hodín práce, sporej najmä so stavebnými činnosťami pri rekonštrukcii domov a so zabezpečením potravín. Systém pomáha znižovaniu ekonomickej závislosti na vonkajšej ekonomike, lokalizuje aktivity aj zdroje. Asi tretina prác bola na princípe dobrovoľnosti nasmerovaná do spoločných aktivít.

Ďalšou ekonomickou aktivitou je tzv. **potravinová banka** - systém spoločného nákupu potravín, ktorý má okrem ekonomických aj environmentálne výhody - uprednostňované sú veľké balenia (minimalizácia tvorby odpadu), bioproducenti a miestne zdroje.

Naše OZ prevádzkuje aj **Stredisko triedeného zberu odpadu (STZO)** v obci Pliešovce. Pravidelný zber triedeného odpadu funguje pre obce Pliešovce, Sása, Babiná, Bzovská Lehôtka a Zaježová (spolu cca 3500 obyvateľov). Zvezené suroviny sa dotriedňujú a pripravujú na odobratie ďalšími spracovateľmi. Okrem toho zväžame aj veľkorozmerný a nebezpečný odpad. Zamestnancami STZO sú predovšetkým aktivisti z celého Slovenska, viacerí tu absolvovali civilnú službu. V posledných rokoch sa do prác zapájajú aj miestni obyvatelia, najmä brigádники. Každoročne odpracujú v STZO niekoľko stoviek hodín dobrovoľníci z celého Slovenska ako súčasť našich ďalších aktivít. Intenzívne sme spolupracovali s miestnymi zastupiteľstvami pri tvorbe odpadovej legislatívy. STZO sa stalo súčasťou obecnej prevádzkárne v Pliešovciach a od roku 2001 je plne financované z obecného rozpočtu. Väčšina obyvateľstva sa do zberu triedeného odpadu zapája, aj keď časť z nich ešte stále nenapĺňa naše požiadavky na kvalitné triedenie.

Fond zdravej zeme sprostredkováva záujemcom o kúpu domu, pozemkov, alebo začatie podnikania kontakty na podporovateľov, ktorí sú im ochotní požičať peniaze bezúročne, alebo s nízkym úrokom.

Dianie v sociálnej a kultúrnej oblasti sme podporili investovaním do kúpy a rekonštrukcie objektu, z ktorého vytvárame **výchovno-vzdelávacie stredisko**. Okrem toho, že slúži ako priestor na stretávanie novousadlíkov, organizujú sa v ňom akcie pre verejnosť (remeselnícke kurzy, výuka ľudových tancov, praktická environmentálna výchova a pod.).

Každoročne rastie počet ľudí v Zaježovej a blízkom okolí, a to nielen prisťahovalectvom, ale aj narodenými deťmi. Zvyšuje sa množstvo práce, ktorou si navzájom pomáhajú (v r. 2001 to bolo cca. 3000 hodín iba cez LETS), ale aj frekvencia ďalších spoločných aktivít. Pokročili sme s rekonštrukciou spoločne spravovaného objektu a dobre fungujú aj naše ďalšie aktivity (LETS, potravinová banka).

Praktické skúsenosti a poučenia

Novousadlíci prichádzajú do Zaježovej so širokým spektrom vnútorných motivácií, aj keď v nich určite existuje spoločný prvok. Táto rôznorodosť má svoje výhody aj nevýhody. Výhodou je vzájomné dopĺňanie a obohacovanie sa, nevýhodou problematické hľadanie všeobecne prijateľného konsenzu, čo vedie často k dlhým a neplodným diskusiám. Ako efektívne sa v našich podmienkach ukazuje spoločné vytváranie priaznivého prostredia pre sebarealizáciu jedincov, alebo menších skupín, spojených na základe prirodzených medziľudských väzieb.

Naša iniciatíva je Slovensku "pionierska", nie je nám známa existencia podobných projektov. Jednotlivé idey je možné zrealizovať aj inde, avšak prispôbené miestnym podmienkam (napr. LETS, či potravinovú banku). Je však dobre držať sa pri zemi.

V budúcnosti chceme pokračovať v tejto iniciatíve. Predpokladáme, že čas nám bude prinášať stále nové úlohy. Zatiaľ sme iba v počiatkoch.

Kontakt

Miroslav Kašiak, Pospolitosť pre harmonický život, Zaježová 132, Pliešovce 96263

Tel. 0904/659 386, E-mail: zajezova@szm.sk

9. Miestna Agenda 21 v meste Kladno

Rámcový cieľ:

Cieľom projektu je naštartovať v meste zmeny smerujúce k trvalo udržateľnému rozvoju – teda k takému rozvoju, ktorý skĺbi hospodársku prosperitu s ohľaduplnosťou k životnému prostrediu a nebude vytvárať “ekologické dlhy” pre budúce generácie.

Čiastkové ciele:

- zvýšiť povedomie mestských poslancov a úradníkov o udržateľnom rozvoji a zapojiť ich do prípravy stratégie udržateľného rozvoja mesta
- zlepšiť komunikáciu medzi predstaviteľmi mesta a občanmi
- zvýšiť záujem občanov o verejné dianie v meste (vrátane problémov v oblasti životného prostredia) a zapojiť verejnosť do rozhodovania o rozvoji mesta
- pripraviť, verejne prejednať a schváliť Stratégiu rozvoja mesta Kladno, ktorá sa bude opierať o princípy udržateľného rozvoja
- pravidelne hodnotiť stav životného prostredia a súvisiacich oblastí na základe lokálnych indikátorov udržateľného rozvoja (vrátane metódy ekologickej stopy)
- pravidelne informovať verejnosť a ostatné zainteresované strany.

Hlavné kroky riešenia:

- záväzok predstaviteľov miestnej správy a samosprávy k implementácii MA 21
- nadviazanie spolupráce medzi všetkými zainteresovanými subjektami v meste (orgány štátnej správy a samosprávy, odborné inštitúcie, školy, podniky, predstavitelia verejnosti, mimovládne organizácie a pod.) – jar 1998
- zhodnotenie názorov verejnosti na situáciu v meste (environmentálne, sociálne, ekonomické a politické otázky, priority rozvoja mesta) prostredníctvom prieskumu verejnej mienky – jeseň 1998
- objektívne zhodnotenie environmentálnej situácie a zdravotného stavu občanov v meste
- oslovenie širokej verejnosti a založenie Pracovnej skupiny občanov pre Miestnu Agendu 21 (jún 1999)
- výber indikátorov TUR vhodných pre dané mesto, široká diskusia o indikátoroch, zúženie výberu na jednoduchú a zrozumiteľnú sadu
- výpočet ekologickej stopy mesto ako agregovaného indikátoru vymedzujúceho limity TUR mesta
- posúdenie jednotlivých stratégií z hľadiska TUR (vrátane ekonomickej realizovateľnosti, vplyvu na životné prostredie a ďalších – metodicky obdoba posúdenia vplyvu koncepcií na životné prostredie)
- zapracovanie pripomienok zo stratégií, schválenie zastupiteľstvom a mestskou radou
- vytvorenie finálnej stratégie rozvoja mesta založené na sektorových stratégiách, posúdenie z hľadiska ekonomickej realizovateľnosti, vplyvov na ŽP a trvalej udržateľnosti - zapracovanie pripomienok, schválenie zastupiteľstvom a mestskou radou
- monitoring vývoja a implementácia stratégie na základe zvolených indikátorov TUR, pravidelná aktualizácia stratégie

Miestna Agenda 21 ďalej pokračuje:

- dialógom všetkých zainteresovaných strán v meste
- realizáciou jednotlivých cieľov stratégie
- monitoringom efektivity a účinnosti opatrení
- pravidelnou aktualizáciou stratégie podľa nových poznatkov a meniacich sa vonkajších podmienok.

Prečo je Miestna Agenda 21 zaujímavá?

MA 21 je zaujímavá z hľadiska životného prostredia – je to spôsob, akým na miestnej úrovni sklbiť ohľaduplnosť k životnému prostrediu, ekonomickú prosperitu a riešenie sociálnej problematiky.

MA 21 je zaujímavá z hľadiska demokracie a občianskej spoločnosti – snaží sa maximálne zapojiť radových občanov do rozhodovania o ich obci či regióne. Snaží sa presvedčiť miestne authority a občanov, že má zmysel, aby spolu vzájomne komunikovali častejšie než len raz za 4 roky.

MA 21 je pre obce a regióny ekonomicky výhodná. Prinesie im stratégiu, ktorá vzniká z fungujúceho dialógu medzi rôznymi sektormi, ale tiež medzi radnicou a občanmi. Táto stratégia predchádza konfliktom, čo šetrí čas, úsilie a financie. Realizácia MA 21 tiež zvyšuje šance obcí a regiónov na získanie rôznych foriem finančnej podpory zo zahraničia.

Kontakt

Ing. Tomáš Fujan, koordinátor MA 21, nám. Starosty Pavla 44, 272 52 Kladno, Česká republika
Tel.: 00420/312 604 133, E-mail: fujan@mestokladno.cz, <http://www.mestokladno.cz>

10. Miestna Agenda 21 v obci Weaverham, Veľká Británia³²

Ciele programu MA 21

Do roku 2021 dosiahnuť vysokú kvalitu života všetkých obyvateľov, a to z hľadiska stavu životného prostredia, občianskej vybavenosti a zamestnanosti.

Aktivity, ktoré viedli obec k programu MA 21

Obec Weaverham bola vybratá radou okresu Vale Royal ako jedna z troch obcí pre pilotný projekt uplatnenia MA 21. Pracovníci úradu Vale Royal pre MA 21 a jej spolupracovník z mimovládnej organizácie Cheshire Lansdape Trust sa najskôr obrátili na miestnu samosprávu a ponúkli jej pomoc pri vypracovaní MA 21. Obecná rada súhlasila a vyhlásila, že podporí MA 21.

Základný profil a miestne špecifiká, silné a slabé stránky obce

Weaverham je stará obec, ktorá leží v srdci Cheshire asi 5 km od mesta Northwith (leží asi 20 km južne od Manchestra). Má rozlohu 7,46 km² a väčšinou tu žijú farmári. Obec sa veľmi rozrástla najmä v 20. a 30. rokoch 20. storočia ako dôsledok prudkého rozvoja chemického priemyslu. V súčasnosti má obec 6500 obyvateľov. Je tu vysoké percento starších ľudí - v 43 % domácností žije jeden až dvaja dôchodcovia. Priamo v obci nie je dostatok pracovných príležitostí, a preto 44% ekonomicky aktívnych obyvateľov musí dochádzať za prácou. V obci sú iba základné školy, a teda mladí ľudia, ktorí chcú ďalej študovať, musia dochádzať. Sieť obchodov v obci zabezpečuje iba základné denné potreby. Najbližší trh a väčšie obchody sú v meste Northwith. Aj keď obec leží na okraji väčšieho mesta, ľudia v obci majú pocit spolupatričnosti a sú zvyknutí vzájomne spolupracovať. V obci už pred začiatkom tvorby MA 21 prebiehal rad praktických environmentálnych projektov napr. nadnárodná chemická spoločnosť venovala miestnej ekologickej organizácii lesný porast, členovia organizácie sa venovali jeho manažmentu a z lesa sa stalo obľúbené územie navštevované miestnymi obyvateľmi.

Koordinačný tím a partneri programu MA 21

- konzultanti z regionálnej a okresnej úrovne, ktorých úlohou bolo motivovať miestnych obyvateľov zapojiť sa do tvorby MA 21 a zabezpečovať potrebné vonkajšie zdroje,
- miestni lídri, ktorí majú záujem o verejné otázky a majú v obci autoritu,
- predstavitelia miestnych záujmových organizácií a regionálnych mimovládnych organizácií,
- experti zo Sheffieldskej univerzity.

Hlavné kroky riešenia a doterajšie výsledky, dosiahnuté v procese MA 21

- zapojenie miestnych znalcov a expertov,
- vytvorenie širšej skupiny miestnych aktivistov (cca 30 členná skupina),
- posúdenie, ktoré úlohy by sa mali v obci čo najskôr realizovať,
- realizovanie auditu obce, vrátane jej prírodného prostredia,
- uskutočnenie sociologického prieskumu, ktorý bol zameraný na získanie názorov miestnych obyvateľov na verejné priestory, zeleň v obci, vodné plochy, spôsob využitia pôdy a pod,
- spracovanie zhodnotenia trendov vývoja využitia krajiny,
- zorganizovanie „Snovej slávnosti tisícročia Weaverhanu“, ktorá bola súčasne projektom vstupu obce do nového tisícročia. Do organizácie akcie, ktorá trvala celý rok, sa zapojil veľký počet miestnych obyvateľov a organizácií a pri príležitosti slávnosti bol vydaný informačný bulletin.

³² Ministerstvo životného prostredia ČR, Ústav pro ekopolitiku, 2000: Místní Agenda 21. Případové studie z Velké Británie, Úroveň malé obce – Weaverham, <http://www.ceu.cz/edu>

Organizátori navštívili každú domácnosť v obci a dosiahli vysokú účasť na slávnosti (asi 1000 ľudí),

- organizátori túto akciu využili aj na informovanie občanov o cieľoch MA 21 a na získanie názorov verejnosti na priority rozvoja obce. Na slávnosti sa diskutovalo o ďalších aktuálnych témach súčasného života obce ako je doprava a jej bezpečnosť, občianska vybavenosť, priestory pre deti a mládež, nová výstavba, zamestnanosť, najmä z hľadiska nedostatku pracovných príležitostí v obci (do práce dochádzajú miestni obyvatelia až do Manchestra, ktorý je vzdialený cca 25 km),
- miestni aktivisti vypracovali Víziu 2021,
- Sheffieldská univerzita v spolupráci s miestnymi obyvateľmi a okresnou radou vypracovala pre obec štúdiu dopravy, ekonomiky a bývania.

Návrh vízie a priorít trvalo udržateľného rozvoja obce

Všetky názory, podnety, myšlienky a nápady zo slávnosti spracovali členovia skupiny MA 21 v publikácii „Miestna agenda 21 vo Weaverhame – od vízie k realite“. Skupina naplánovala ďalšie akcie a pracovné schôdzky, na ktorých sa určili priority a definovali záujmy jednotlivých skupín. V ďalšom kroku členovia skupiny vypracovali „Víziu 2021“, ktorá je výhľadom Weaverhamu do roku 2021.

Praktické skúsenosti z realizácie komunitných aktivít a inštitucionálne zabezpečenie MA 21

Ako všade, aj vo Weaverhame museli prekonať rad prekážok. Asi najzávažnejší problém nastal, keď volení predstavitelia miestnej samosprávy začali mať obavy, že skupina pre MA 21 má u ľudí väčšie sympatie než miestna samospráva. Domnievali sa, že členovia skupiny MA 21 robia všetko pre svoj prospech a že sa chystajú kandidovať. Našťastie sa skupine MA 21 podarilo tieto obavy rozptýliť a vytvorila sa veľmi dobrá spolupráca medzi miestnou samosprávou a skupinou presadzujúcou MA 21. Zastupiteľstvo si uvedomilo, aké je dôležité počúvať názory obyvateľov a zapájať ich do rozhodovacích procesov. Taktiež si uvedomili, že je potrebné, aby miestna samospráva išla príkladom a realizovala konkrétne aktivity.

Spolupráca na MA 21 viedla k vytvoreniu Partnerstva pre udržateľný Weaverham, ktorého jadro tvoria členovia iniciatívnej skupiny MA 21. Ďalšími partnermi sú obyvatelia obce, miestna samospráva, okresná a krajská rada. Vytvorila sa aj Skupina MA 21 škôl vo Weaverhame, ktorá združuje všetky miestne školy. Jej zástupcovia sa pravidelne stretávajú a pracujú na konkrétnych projektoch, ktoré podporujú trvalo udržateľný rozvoj a MA 21.

Súčasná aktivity MA 21 dávajú Weaverhamu možnosť podporovať a rozvíjať miestnu ekonomiku, založenú na princípe trvalej udržateľnosti, zabezpečiť pracovné miesta a bývanie pre miestnym obyvateľom, vhodný dopravný systém a zabezpečiť kvalitné životné prostredie.

Zdroj:

Cheshire Landscape Trust, Cheshire County Council, Cheshire Agenda 21 Strategy and Action Plan (publikácia); Vale Royal Borough Council, A Vision for Vale Royal (publikácia); Weaverhamská skupina pre MA 21. Local Agenda in Weaverham Vision to Reality (publikácia)

6. Závěry a odporúčania

1. Miestnej Agende 21 a miestnemu rozvoju všeobecne je venovaná veľká pozornosť na medzinárodnej úrovni. Napr. v rámci UNDP je novo rozpracovaná problematika budovania kapacít pre trvalo udržateľný rozvoj na miestnej úrovni na základe analýzy súčasnej situácie v postkomunistických krajinách Európy a SNŠ³³. Uvádzajú sa nasledovné **klúčové podmienky pre efektívny miestny rozvoj** (osobitne pre tvorbu efektívnych miestnych stratégií):

- budovanie sociálneho kapitálu prostredníctvom iniciatív sociálnej mobilizácie,
- posilnenie miestnej samosprávy a fungujúci právny a finančný rámec,
- budovanie multisektorového partnerstva,
- environmentálna udržateľnosť – využitie Miestnej Agendy 21,
- vytvorenie priaznivých ekonomických podmienok: mikro-kreditné schémy a iné ekonomické nástroje.

Výskum organizácie ICLEI o implementácii MA 21 vo svete (bližšie pozri v kapitole 3) uvádza nasledovné klúčové závery a odporúčania:

- napriek veľkému rozvoju procesu MA 21 vo svete je všeobecným problémom **nedostatok finančnej a politickej podpory zo strany národných vlád**. Preto sú potrebné efektívne národné a medzinárodné rozvojové programy, ktoré by však mali vychádzať z konkrétnych miestnych potrieb a podmienok,
- potrebné je vytvorenie a podpora relevantných a efektívnych mechanizmov na miestnej a národnej úrovni, ktoré by zabezpečovali **monitorovanie a hodnotenie pokroku v MA 21 a ich súlad s národnými prioritami**,
- potvrdilo sa, že existencia **kampaní podporovaných a financovaných národnými vládami** je na podporu procesu MA 21 veľmi dôležitá. Preto je potrebné iniciovať kampane na podporu MA 21, a to najmä v krajinách s nízkym až stredným stupňom ekonomického rozvoja,
- miestne samosprávy sú jednoznačne lídrami procesu MA 21, avšak často sú bez potrebných právnych nástrojov a zdrojov. Preto je veľmi dôležité na národnej úrovni vytvoriť a podporovať **mechanizmy na posilnenie kompetencií, možností a schopností miestnych samospráv** aplikovať proces TUR.

Tieto zovšeobecnenia sú plne platné aj v našich podmienkach a mali by byť inšpiráciou na podporu procesu MA 21 na Slovensku.

2. Z analýzy súčasného stavu uvedeného v kapitole 4 a z prezentovaných prípadových štúdií vyplýva, že už aj **na Slovensku dochádza k postupnému zapájaniu miestnych samospráv do programu MA 21**. Podľa prehľadu o inštitucionálnom a legislatívnom zabezpečení pre MA 21 (uvedeného v rámci 10) by sme však mohli byť v implementácii týchto procesov oveľa ďalej. Príčiny, prečo to tak nie je, je možné hľadať vo viacerých skutočnostiach, ktoré zapríčiňujú **celkovo málo uspokojujivý a rozporný stav**:

- na jednej strane u nás existujú viaceré podporné nástroje využiteľné pre TUR na národnej úrovni (ktoré sú však poznačené centralizovanými zdrojmi financií a prevládajúcim rezortizmom), na druhej strane vznikajú miestne partnerstvá a programy založené na princípoch trvalej udržateľnosti, ale bez priamych nástrojov podpory a s veľmi nesúrodou

³³ pozri Verheijen, Vrbenský 2002

a kapitálovo poddimenzovanou ekonomickou základňou miestnych rozpočtov. Potrebne je konštatovať nedostatočnú podporu ústredných štátnych orgánov miestnemu rozvoju a nesystémové nástroje trvalo udržateľného rozvoja,

- finančné centrálné zdroje nesmerujú na podporu miestnych trvalo udržateľných programov, ale sú rozdeľované podľa vertikálneho nesystémového rezortného princípu – spravidla nie tam, kde môžu pôsobiť synergicky a trvalo udržateľne. Pritom miestne zdroje nie sú schopné samostatne financovať rozvojové programy. Miestnym komunitám a partnerstvám je administratívne a technicky neuskutočniteľné skoncentrovanie a zosúladenie rezortných podporných zdrojov pre miestny rozvojový program spracovaný miestnymi subjektami. Pre Slovensko je, žiaľ, typická nepriaznivá finančná situácia a celkové postavenie miestnych samospráv na Slovensku. Miestne rozpočty samospráv sú veľmi poddimenzované a s veľmi rôznorodou a nerovnakou východiskovou ekonomickou základňou (najmä vo vidieckych sídlach), a to bez nástrojov na jej priame ovplyvňovanie,
- okrem finančných, inštitucionálnych a kompetenčných problémov je tu však aj problém koncepčný – a tým je prevládajúci spôsob práce miestnych a regionálnych samospráv orientovaný ešte stále viac na operatívne a krátkodobé činnosti, ako na prípravu stratégií a dlhodobých rozvojových programov,
- problémom najmä na vidieku je aj nedostatočná základňa ľudských zdrojov – nedostatok dobrých školiteľov a vyškolených miestnych lídrov, ako aj obmedzené kapacity miestnej samosprávy
- úspešnosť procesu MA21 je závislá aj na súčinnosti komunitných metód s expertnými metódami, pričom cieľom je dosiahnutie čo možno najvyššej participácie verejnosti na formálnych plánovacích procesoch – toto sa však nie všade darí, pretože záujem verejnosti býva často nedostatočný,
- doterajšie skúsenosti dokumentujú pomerne krátku „trvácnosť“ či „trvalú udržateľnosť“ MA 21 v prípade, že sa utlmí prísun prostriedkov a podnetov zvonka. Obce, ale ani mestá zväčša nie sú pripravené realizovať programy MA 21 z vlastných finančných a ľudských zdrojov, pričom práve dlhodobá mobilizácia/motivácia/stabilizácia ľudských zdrojov je neraz väčším problémom ako otázka samotných financií,
- modelová situácia býva taká, že všetko úspešne funguje, kým nad procesom „bdie“ iniciátor či nositeľ príslušnej miestnej aktivity a kým trvá prísun zdrojov zvonka. Keď sa toto spravidla pomerne krátke obdobie skončí, situácia sa vracia do viac-menej východiskového štádia, alebo sa aktivita vykazuje len formálne,
- v mnohých regiónoch ide o príznačný psychologicko-sociálny problém vžitého slovenského konzervativizmu, ktorý sa týka najmä vidieka, a ktorý popri určitých pozitívnych stránkach pôsobí v prvom rade demotivačne a napomáha udržiavať status quo a následné zaostávanie a úpadkové tendencie,
- v neposlednom rade brzdu TUR je aj malý záujem obyvateľov miest a obcí o verejné veci, pretrvávajúce slabé environmentálne vedomie obyvateľov a nízke povedomie verejnosti o význame Agendy 21. Z prieskumu verejnej mienky agentúry FOCUS v r. 2001 sa ukázalo, že viac ako 90 % Slovákov vôbec nevie, čo je to trvalo udržateľný rozvoj a Agenda 21.

Výsledkom vyššie uvedených problémov je **trvalo neudržateľný systém pre "trvalo udržateľný rozvoj" na miestnej úrovni**. Pritom je potrebné rozlišovať situáciu v mestách od vidieka, najmä od podmienok v zaostávajúcich marginálnych regiónoch vo väčšej vzdialenosti od hospodárskych centier, kde sú vyššie uvedené problémy oveľa vypuklejšie ako v mestách.

3. Napriek vyššie uvedeným obmedzeniam a čiastkovým neúspechom možno povedať, že **proces uplatňovania Miestnej Agendy 21 na Slovensku v uplynulom období výrazne pokročil**. Mestá,

vidiecke sídla, či celé mikroregióny zohrali pri uplatňovaní princípov a kritérií trvalo udržateľného rozvoja, ako aj pri napĺňaní odporúčaní Agendy 21, prevažne pozitívnu úlohu³⁴.

K pozitívnym stránkam postupného zavádzania procesov MA 21 na miestnej a mikroregionálnej úrovni patria napr.:

- v súčasnosti sú vypracované siete neoficiálne, avšak relevantné metodiky a postupy ako programovať a plánovať trvalo udržateľný rozvoj v medzisektorovom partnerstve na miestnej úrovni
- na základe toho sú vypracované stratégie, plány a programy rozvoja v niekoľkých partnerstvách, komunitách – i keď podľa rôznych metodík a v rôznej kvalite
- s tým súvisia aj pozitívne skúsenosti viacerých miestnych komunít, obcí a mikroregiónov z realizácie pilotných projektov MA 21 a súvisiacich programov
- existujú aj viaceré úspešné cezhraničné partnerské iniciatívy (najmä na báze euroregiónov) spĺňajúce kritériá TUR a Agendy 21 – napr. Biele / Bílé Karpaty
- existuje síce malá, avšak stále sa zväčšujúca skupina vyškolených ľudí, dobrovoľníkov i profesionálov v problematike miestneho rozvoja a MA 21
- proces je už čiastočne inštitucionalizovaný - je vytvorených niekoľko organizácií pre miestny TUR - medzisektorové vidiecke partnerstvá, mikroregióny, vidiecke komunity, združenia miest a obcí
- existujú rôzne finančné podporné nástroje na jednotlivých rezortoch, ktoré sú určené aj obciam (podpora malých obcí, podpora ekologickej infraštruktúry, miestnej kultúry, sociálnych služieb, malého podnikania, agroturistiky, podpora MVO a združení a pod.)
- existujúce grantové a nadačné mimovládne zdroje väčšinou podporujú programy a projekty zamerané na miestny rozvoj a TUR
- proces MA21 veľmi účinne napomáha realizácii cieľov a úloh štátnej environmentálnej politiky.

4. Významným faktom na podporu procesu MA 21 na Slovensku je existencia oficiálneho dokumentu „**Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja SR**“. Vláda SR schválila tento dokument uznesením č. 978/2001 10. októbra 2001 a Národná rada SR uznesením č. 1989 zo dňa 3.4.2002.

Uznesenie vlády SR ukladá konkrétne úlohy, a to najmä rezortným ministrom. S ohľadom na proces MA 21 je dôležitý bod C.38, ktorý ukladá v r. 2003 prednostom krajských úradov a prednostom okresných úradov **rozpracovať zámery, priority a ciele NSTUR v rámci regionálnych a lokálnych AGEND 21**, Akčných plánov trvalo udržateľného rozvoja a v aktualizovaných regionálnych operačných plánoch.

Uznesenie NR SR ukladá vláde SR predkladať NR SR každoročne k 31. marcu správu o plnení úloh NSTUR podľa jednotlivých rezortov a v návrhoch strategických dokumentov a zákonov predkladaných do NR SR uvádzať ich súlad so závermi, prioritami a cieľmi NSTUR.

Nie je nám však známe, že by sa existencia tohto dokumentu a jeho schválenie ma úrovni vlády a parlamentu boli doposiaľ pozitívne prejavili v práci rezortných ministerstiev a orgánov štátnej správy, alebo že by boli výsledky NSTUR aplikované na regionálnej a miestnej úrovni.

5. Ak sa zameriame na hlavný cieľ **celkového zlepšenia implementácie MA 21 na Slovensku**, je potrebné vytvoriť predovšetkým **systemové nástroje podpory**, a to najmä:

³⁴ Huba, M., 2001: Slovensko desať rokov po Riu. STUŽ, Bratislava

- urýchlene zabezpečiť v SR efektívnu inštitucionálnu podporu pre MA 21 a pre ďalšie procesy podporujúce trvalo udržateľný rozvoj na miestnej úrovni a vytvoriť ďalšie programy zamerané na starostlivosť o krajinu,
- odstrániť pretrvávajúci rezortizmus, podporovať integrovaný prístup k tvorbe rozvojových programov a vytvoriť podmienky na konštruktívnu spoluprácu na všetkých úrovniach. Na zabezpečovaní MA 21 a procesov podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj by sa malo zúčastňovať nielen MŽP SR, ale aj ďalšie rezorty,
- zvýšiť angažovanosť a participáciu občanov na verejných veciach a povedomie celej spoločnosti o dôležitosti implementovať princípy TUR,
- posilniť vzdelávanie, motivovanie a podporovanie samospráv, tretieho sektora, podnikateľov a občanov, aby na územiach, kde žijú, zavádzali MA 21.

Ako jedna z možností sa ponúka prijať **poučenia zo zahraničných skúseností** (Česká republika, Rakúsko, Dánsko, Veľká Británia a i.), sprístupniť a spropagovať pozitívne príklady.

Veľmi dôležitá je aj podpora vzorovým, **modelovým príkladom v rámci SR** a ich náležité spropagovanie, ku ktorému patrí aj podstatne účinnejšie zaangažovanie médií.

Rozhodne je vhodné **posilniť kapacity na realizáciu MA 21 na regionálnej úrovni** (napr. využitie existujúcich odborov regionálneho rozvoja na krajských samosprávach, prípadne vytvoriť kapacity v rámci okresných a krajských úradov), pozitívnym krokom by mohlo byť sfunkčnenie existujúcich krajských a okresných rád pre trvalo udržateľný rozvoj, resp. ustanovenie a zabezpečenie funkčnosti nových.

Všetky tieto opatrenia však vyžadujú **aktívnu a účinnú podporu zo strany štátu**, čo sa však žiaľ doposiaľ nedeje – ak, tak len náznakovo a formálne (napr. činnosť Rady vlády pre TUR). Výnimkou sú len iniciatívy MŽP SR, ktoré sú však z veľkej časti financované nie zo štátneho rozpočtu, ale z prostriedkov UNDP (najmä projekty Capacity 21, Podpora trvalo udržateľného rozvoja v SR, Regióny 21).

6. Pre podporu TUR vo vidieckych obciach a mikroregiónoch je potrebné najmä:

- združiť finančné prostriedky z jednotlivých rezortov do jedného zdroja, ktorý sa prerozdeli na jednotlivé kraje podľa určených pravidiel zohľadňujúcich mieru nezamestnanosti, urbanizácie, technického vybavenia, zaťaženia a znečistenia životného prostredia, kultúrneho potenciálu, atď.
- zriadiť implementačné agentúry v jednotlivých krajoch na princípe partnerstva všetkých sektorov – tieto agentúry budú zdroje prerozdeľovať grantovým spôsobom na programy a projekty TUR na miestnej – mikroregionálnej úrovni podľa dopredu stanovených pravidiel.

Finančné prostriedky by mali byť použité predovšetkým na tieto účely:

- vzdelávanie a financovanie manažmentov vidieckych partnerstiev,
- budovanie a posilňovanie kapacít vidieckych partnerstiev,
- plánovanie a programovanie trvalo udržateľného rozvoja v partnerstve,
- realizáciu projektov vychádzajúcich z programov TUR,
- vybudovanie podpornej regionálnej inštitucionálnej infraštruktúry pre TUR.

Pri okamžitom zavedení systémových nástrojov (v odhadovanej sume cca 1 mld. ročne) na podporu, trvalo udržateľného rozvoja na miestnej úrovni je možné v priebehu 10 rokov zvrátiť hroziaci sociálny, ekonomický, kultúrny a ekologický úpadok vidieka a priblížiť kvalitu života obyvateľov vidieku na úroveň mesta. Každý rok odkladu prinesie predlžovanie stagnácie až úpadku vidieka a zvýši časovú i finančnú náročnosť riešenia.

Týmto spôsobom je možné dosiahnuť:

- zvýšenie zodpovednosti a zaangažovanosti miestnych obyvateľov na kvalite ich života,
- zabránenie devastácii kultúrneho a prírodného dedičstva a straty miestnej identity,
- zvýšenie príťažlivosti vidieka a jeho atraktivity pre mobilný kapitál,
- postupnú elimináciu vysokej miery nezamestnanosti, zastavenie prehlbovania chudoby a odvrátenie hroziaceho celkového úpadku vidieka,
- prípravu ľudí, inštitúcií a nástrojov na efektívne využitie štrukturálnych fondov a tým aj zvýšenie absorpčnej schopnosti vidieka na ich implementáciu.

7. Ako postupovať v prípade záujmu o realizáciu MA 21 v konkrétnom mikroregióne či obci?

- zoznámiť sa so základmi MA 21 – hlavnými pojmami, princípmi, kritériami, podmienkami realizácie (pozri kapitolu 1, prípadne zoznam odporúčanej literatúry),
- ujasniť si pozíciu obce/mesta/mikroregiónu v rámci Slovenska – definovať kľúčové problémy, silné a slabé stránky rozvoja, príležitosti a ohrozenia, miestne potenciály – načrtnúť **víziu a ciele trvalo udržateľného rozvoja**. Ako inšpirácia môžu slúžiť napr. publikácia „Trvalo udržateľný rozvoj – výzva pre Slovensko“, prípadové štúdie uvedené v tejto publikácii, alebo materiály na web- stránke www.tur.sk,
- Zmapovať **disponibilné podporné zdroje a mechanizmy** vnútorné (miestne – rozpočet obcí, možnosti sponzorských príspevkov, odborné a organizačné zázemie) a vonkajšie (možnosti grantových programov, angažovanie expertov, konzultantov, školiteľov a pod.). Zriedka je reálne realizovanie MA 21 len z vnútorných zdrojov, väčšinou je potrebná účinná finančná a odborná pomoc zvonku. Zoznam organizácií poskytujúcich grantové prostriedky a/alebo odbornú pomoc je uvedený v prílohe tejto publikácie,
- Zistiť „**priechodnosť**“ **uplatňovania cieľov MA 21** v miestnych podmienkach, a to tak zo strany osobností, ktoré prijímajú rozhodnutia a ovplyvňujú verejnú mienku, ako aj zo strany radových občanov (pozri napr. Huba, Ira 2000). „Politická“ podpora MA 21 vo vnútri komunity je pre úspech celého procesu nevyhnutná,
- Zaangažovať **čo najviac potenciálnych účastníkov vstupujúcich do celého procesu** (kľúčovými aktérmi sú miestna a regionálna samospráva, záujmové organizácie, združenia občanov, výchovné a vzdelávacie inštitúcie, podniky a podnikatelia, občania obce/regiónu). Široké spektrum zúčastnených je určitou zárukou komplexnosti a úplnosti procesu a je predpokladom jeho úspechu a prijatia zo strany občanov,
- Vypracovať konkrétny **rozvojový dokument obsahujúci víziu, strategický zámer**, ale aj konkrétne ciele, časové horizonty, finančný plán realizácie, návrh ukazovateľov na meranie úspešnosti. Existencia reálne zostaveného dokumentu s uvedením konkrétnych nástrojov implementácie a monitoringu je nevyhnutná pre úspešnosť celého procesu,
- Pokiaľ možno, úspešne a dlhodobo **realizovať MA 21** formou konkrétnych projektov a aktivít, vyplývajúcich z rozvojového dokumentu.. Úspešná MA 21 je taká, ktorú si osvoja občania, občianske združenia, samospráva, podniky a podnikatelia a ktorá vedie k zlepšeniu sociálnych, ekonomických a environmentálnych podmienok obce/mikroregiónu. Ide však o dlhodobý a ťažký proces, ktorý je potrebné viesť „po špirále“ – po určitom čase sa vrátiť k cieľom, sledovaniu úspešnosti ich plnenia, v prípade potreby k ich revidovaniu a stanoveniu nových efektívnejších nástrojov.

8. Záverom - ako v stručnosti charakterizovať najdôležitejšie **podmienky potrebné na úspešnú implementáciu procesu MA 21** na Slovensku? Východiskom je integrácia prístupov zhora - nadol

a zdola - nahor. Úspešné uplatnenie procesu MA 21 vyžaduje **systemovú inštitucionálnu, organizačnú i finančnú podporu** zo strany štátu (vláda, rezorty, štátna správa), ale zároveň postupný **rozvoj a zvyšovanie kvality miestnych zdrojov** - predovšetkým ľudských (výchova miestnych lídrov, import nových myšlienok a zmysluplných vízií prispôsobených miestnym podmienkam, zapájanie miestnych občanov), ale aj ekonomických (efektívne narábanie s dostupnými prostriedkami a vyhľadávanie nových finančných zdrojov) a environmentálnych (šetrné správanie sa k prírode a krajine, efektívne hospodárenie s prírodnými zdrojmi, využívanie moderných, prírodu šetriacich technológií a i.). Jednou z priorít by mala byť aj zmena celkovej atmosféry, vnímania sveta, hodnotových orientácií občanov. V tomto smere by okrem **početných pozitívnych príkladov** zo zahraničia a domácich príkladov mohlo priaznivo pôsobiť aj členstvo SR v Európskej únii.

7. Zoznam použitých skratiek

ARVI	Agentúra pre rozvoj vidieka Nitra
CEMR	Rada európskych samospráv a regiónov
CSD	Komisia pre udržateľný rozvoj OSN
CVČ	Centrum voľného času
ETP	Environmentálny tréningový program
FAO	Svetová organizácia pre poľnohospodárstvo a výživu
ICLEI	Medzinárodná rada pre miestne environmentálne iniciatívy
IROMAR	Inštitút rozvoja miest, obcí a regiónov
KMP	Komunitný minigrantový program
LETS	system miestnej výmeny tovaru a služieb
LITUR	Levočský inštitút pre trvalo udržateľný rozvoj
MA 21	Miestna Agenda 21
MCPZ	Mestské centrum podpory zdravia
MP SR	Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky
MR	mikroregión
MÚ	Mestský úrad
MVO	mimovládne organizácie
MVRR SR	Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky
MŽP SR	Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky
NPOA	Nadácia pre podporu občianskych aktivít
NR SR	Národná rada Slovenskej republiky
NSTUR	Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja
OSN	Organizácia spojených národov
OZ	občianske združenie
PHARE	Podpora Poľsku a Maďarsku pri rekonštrukcii ekonomiky (program Európskej únie)
PHŽ	Pospolitosť pre harmonický život
POD	Program obnovy dediny
REC	Regionálne environmentálne centrum
RRA	regionálna rozvojová agentúra
SAV	Slovenská akadémia vied
SAŽP	Slovenská agentúra životného prostredia
SAPARD	Špeciálny program pomoci poľnohospodárstvu a rozvoju vidieka (program Európskej únie)
SITUR	Sabinovský inštitút pre trvalo udržateľný rozvoj
SNŠ	Spoločenstvo nezávislých štátov
SR	Slovenská republika
STUZ	Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR
STZO	Stredisko triedeného zberu odpadu
SWOT	Analýza silných a slabých stránok, príležitostí a ohrození
TUR	trvalo udržateľný rozvoj
UN	Organizácia spojených národov
UNDP	Rozvojový program Organizácie spojených národov
VIPA	Vidiecky parlament
VOKA	Vidiecka organizácia pre komunitné aktivity
WHO	Svetová zdravotnícka organizácia
WSSD	Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji
ZMOS	Združenie miest a obcí Slovenska
ZMT	Zdravé mesto Trnava

8. Použitá a odporúčaná literatúra

- Huba, M. a kol., 2000: Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest, ETP Slovensko v spolupráci so STUŽ Slovensko, 99 s.
- Huba, M., Ira, V., 2000: Stratégia trvalo udržateľného rozvoja vo vybraných regiónoch. STUŽ/SR, Bratislava, 192 s.
- Huba, M., 2001: Slovensko desať rokov po Riu. STUŽ Slovensko, Bratislava, 126 pp.
- ICLEI, 2002: Second Local Agenda 21 Survey, Background Paper No. 15, UN Department of Economic and Social Affairs, 29 s.
- Jančura, P., Kršáková, A., 2001: Program obnovy dediny na Slovensku, Životné prostredie, 1, 14-18.
- Klinda, J. (ed.), 1996: Agenda 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja, I. vydanie, MŽP SR, Bratislava, 520 s.
- Klinda, J., Lieskovská, Z. (eds.): Správy o stave životného prostredia Slovenskej republiky - roky 1994-2000. MŽP SR, Bratislava
- Kozová, M., 2002: Self-Assessment of Local Agenda 21 – A Case Study of Dunajská Lužná, in: Třebický, V, Novák, J. (editors). Proc. of the conf. "Transition from Centrally Planned Economy to Sustainable Society? Visegrad Agenda 21, April 4-6, 2002, Prague
- Mačáková, S., 2001: Trvalo udržateľné mestá/regióny na Slovensku, Životné prostredie, 1, 5-8.
- Mederly, P. (ed.) a kol., 2001: Trvalo udržateľný rozvoj - výzva pre Slovensko, REC Slovensko, Bratislava, 127 s.
- Ministerstvo životního prostředí ČR, Ústav pro ekopolitiku, 2000: Místní Agenda 21. Případové studie z Velké Británie, Úroveň malé obce – Weaverham, <http://www.ceu.cz/edu>
- Morrisová, J., 2000: Lokálna Agenda 21. Príručka pre samosprávy. REC Slovensko, Bratislava, 20 s.
- Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky. MŽP SR, REC Slovensko, Bratislava, 2001
- Reitschmiedová, A., 2002: Implementing Local Agenda 21 in the Czech Republic, in: Třebický, V, Novák, J. (editors). Proceedings of the conference "Transition from Centrally Planned Economy to Sustainable Society? Visegrad Agenda 21, April 4-6, 2002, Prague.
- Švihlová, D., Wilson, E., 1999: Obce a životné prostredie. IROMAR EF UMB, Banská Bystrica, 110 s.
- Švihlová, D., 2001: Miestna Agenda 21 - nástroj trvalo udržateľného rozvoja na miestnej úrovni, Miestna Agenda 21 v podmienkach Slovenskej republiky, Trenčianska Univerzita, Trenčín.
- Verheijen, T., Vrbenský, R., 2002: How to make local development work. Selected practices from Europe and the CIS. UNDP Policy Paper, UNDP, Bratislava, 60 s.
- <http://www.tur.sk> - Trvalo udržateľný rozvoj na Slovensku – prehľad inštitúcií, spracovaných materiálov vrátane Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja SR, linky na súvisiace stránky.

9. Príloha 1 – Charakteristika „Programu obnovy dediny“

PROGRAM OBNOVY DEDINY (POD)

Je otvorený, dynamický, vývojový proces, v rámci ktorého samospráva a občania dediny, prípadne skupiny dedín - mikroregiónu, za pomoci štátu a odborníkov plánujú, projektujú a realizujú také aktivity, ktoré prispievajú k zlepšeniu a ku skrášleniu životného prostredia s cieľom trvalého zvýšenia štandardu života na dedine - zároveň so zachovaním jeho špecifik.

Programom obnovy dediny (obce) sa tiež nazýva jednotný plánovací dokument, ktorý vypracúva obec ako základný dokument pre svoj trvalo udržateľný rozvoj. Tvorba týchto dokumentov je dôležitá v rámci predvstupovej stratégie do EÚ, vytvára základný rámec pre absorpčnú schopnosť štrukturálnych fondov a je podmienkou úspešnosti projektov na lokálnej úrovni.

Program obnovy dediny na Slovensku (ako vládny program) je od roku 1998 jediný systémový finančný nástroj zameraný na podporu rozvoja vidieckych obcí štátom.

Inštitucionálne zabezpečenie procesu

Proces POD na Slovensku v zmysle uznesenia vlády SR č. 222/97 k „Programu obnovy dediny na Slovensku, „Informácie o zabezpečení realizácie POD na Slovensku v roku 1998“, prerokovanej vládou SR 27.1.1998 a „Správy o realizácii POD na Slovensku“, prerokovanej vládou SR začiatkom júna 1999 riadi Ministerstvo životného prostredia SR. Najbližším spolupracujúcim partnerom by malo byť Ministerstvo pôdohospodárstva SR.

V súlade s uvedenými dokumentami je každoročne vydané „Metodické usmernenie o POD, podmienkach a pravidlách účasti obcí v ňom platné pre daný rok“ a uverejnené v Obecných novinách. Metodické usmernenie citlivo reaguje na aktuálne podmienky pre realizáciu POD v tom - ktorom roku. Finančná podpora je riadená 13-člennou medzirezortnou komisiou na základe podkladov z prihlášok, ktoré spracováva Sekretariát pre POD na Slovenskej agentúre životného prostredia (SAŽP). Uvedená organizácia vedie kompletnú agendu požiadaviek, monitoruje realizáciu pozitívnych príkladov, kontroluje uskutočnenie dotácií po vecnej stránke a zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu. Odborná pomoc v oblasti poradenstva, propagácie a osvetu je zabezpečovaná skupinou poradcov pre POD zo SAŽP a Agentúry pre rozvoj vidieka (ARVI).

Princípy

Program obnovy dediny na Slovensku obsahuje charakteristické znaky regionálnej a štrukturálnej politiky EÚ: princípy partnerstva, programovania, koncentrácie, doplnkovosti, subsidiarity a transparentnosti.

Predmet podpory z rozpočtových kapitol MŽP SR a MP SR pre financovanie POD

- 1) **proces tvorby „programu obnovy obce, mikroregiónu“** - činnosť poradcu a práca s obyvateľstvom (MP SR),
- 2) **spracovanie územného plánu alebo územnoplánovacieho podkladu obce a mikroregiónu** - ÚPD, ÚPP, prieskumy a rozbor, urbanistická štúdia, koncept, návrh územného plánu (MŽP SR),
- 3) **spracovanie inej rozvojovej dokumentácie** - urbanistické a architektonické štúdie časti obce, projekty verejnoprospešných stavieb a verejných priestranstiev, zlepšenia stavu životného prostredia a iné rozvojové dokumenty (MŽP SR),
- 4) **drobné realizácie** - investične nenáročné realizácie charakteru obnovy duchovného, hmotného a prírodného prostredia, rešpektujúce identitu a charakteristické typologické znaky sídla a krajiny, využitie domácich materiálov a surovín, pri ktorých možno využiť brigádnikov alebo verejnoprospešných pracovníkov (MŽP SR),

- 5) **osveta a propagácia** - informačné materiály o obci, o mikroregióne, najmä v prospech rozvoja turistiky, propagácie histórie a miestnej kultúry a Programu obnovy dediny a akcie typu výstavy, workshopy, súťaže, odborné exkurzie (MŽP SR).

Kritériá podpory v POD

Hlavným kritériom na poskytnutie podpory je aktivita obce. Aktivitu posudzujú odborní poradcovia zo SAŽP a ARVI na základe žiadosti obce o podporu a dotazníka obce, ktorý je súčasťou žiadosti a na základe iných dostupných podkladov (napr. doterajšie aktivity obce v POD, jej spolupráca s okolitými obcami, počet MVO v obci a ich činnosť a pod.). Okrem aktivity odborníci posudzujú aj územné rozvojové potenciály obce v mikroregióne, potenciály ľudských zdrojov a ich limity. Všetky kritériá sú definované v každoročne aktualizovanej Metodike hodnotenia pre výber požiadaviek obcí a mikroregiónov.

Bilancia dosiaľ realizovaného POD na Slovensku

(financovanie z MŽP SR)	1998	1999	2000	2001	2002	1998 - 2002
• prihlásené obce / mikroregióny:	787 / 7	738 / 28	667 / 51	786 / 72	834 / 76	3 812 / 234
Celková podpora (Sk)	8 100 000,-	6 500 000,-	10 000 000,-	19 500 000,-	20 000 000,-	64 100 000,-
• dotované obce / mikroregióny:	163 / 0	131 / 10	159 / 18	277 / 46	263 / 35	993 / 109
Priemerná dotácia (Sk)	49 693,-	46 099,-	56 497,-	60 372,-	67 114,-	58 167,-

Financovanie z rozpočtovej kapitoly MP SR sa doteraz neuskutočnilo.

Z tabuľky je zreteľné, že počet pribúdajúcich obcí zapojených do POD v porovnaní s mikroregiónmi nie je plynulý. Je to dané, najmä spočiatku, limitom celkovej sumy poskytnutej na POD v konkrétnom roku. U mikroregiónov je zřejmý nárast záujmu obcí programovať si spoločnú víziu rozvoja územia s podobnými vlastnosťami (napr. údolia). Tento jav je veľmi pozitívny, pretože znamená začiatok cielenej spolupráce obyvateľov vidieka, záujem o spájanie, delenie si kompetencií a zdieľanie spoločných problémov i ziskov. Táto spolupráca je zárodkom budúcej municipalizácie, ktorá je v západnej Európe základným princípom verejnej správy na komunálnej úrovni.

Z pozície MŽP SR ako gestora POD za najdôležitejší dotačný predmet bola považovaná podpora obstarania územného plánu obce (zóny, mikroregiónu) ako základného rozvojového dokumentu zabezpečujúceho jej udržateľný rozvoj, na základe ktorého možno usmerňovať územný rozvoj a vydávať územné rozhodnutia pre všetky nové stavby v katastri obce. Preto najmä v posledných rokoch sa kládol dôraz na túto dotačnú oblasť – žiadajúcimi obcami (44,3% všetkých požiadaviek) i medzirezortnou komisiou (50% všetkých pridelených prostriedkov).

Druhým najpočetnejším dotačným titulom (28,4% všetkých požiadaviek) boli drobné realizácie. Aj keď priemerná výška dotácie v tomto dotačnom titule nepresiahla 54.000,- Sk, hodnota vytvoreného diela pri využití vlastných, domácich zdrojov, vrátane ľudskej práce, má niekoľkonásobne vyššiu hodnotu.

Do procesu POD sa za päť rokov jeho existencie zapojilo viac ako 62% všetkých obcí Slovenska.

10. Príloha 2– Adresár grantových programov a organizácií podporujúcich MA 21 na Slovensku

Grantové programy pre mimovládne organizácie a samosprávy

Agentúra SAPARD

Agentúra SAPARD bola zriadená za účelom spravovania finančných prostriedkov určených na rozvoj poľnohospodárstva a vidieka. Cieľové oblasti podpory z programu SAPARD sú stanovené v Pláne rozvoja poľnohospodárstva a vidieka Slovenska, ktorý obsahuje priority a opatrenia, do ktorých bude pomoc smerovať.

Kontakt:

Agentúra SAPARD

Vadim Haraj, riaditeľ

Dobrovičova ul. č. 12, 812 66 Bratislava

Tel.: 02/5273 3800, E-mail: office@sapard.sk, <http://www.mpsr.sk/slovak/dok/sapard/sapard.htm>

ETP Slovensko

ETP Slovensko je nezávislá nezisková organizácia zameraná na otázky udržateľného rozvoja a podpory filantropie a neziskového sektora. V súčasnosti ETP Slovensko poskytuje najmä konzultačné, vzdelávacie a poradenské služby. Košická kancelária riadi program na Podporu trvalo udržateľného rozvoja v znevýhodnených regiónoch Slovenska. Centrum pre filantropiu a neziskové aktivity pri bratislavskej kancelárii pokrýva program Rozvoja filantropie a posilňovanie neziskového sektora. Centrum sa usiluje o hľadanie a testovanie inovatívnych partnerstiev s podnikateľským sektorom a posilňovaniu účasti občanov na správe vecí verejných a udržateľnosti mimovládnych organizácií cez administráciu grantových programov.

Kontakt:

Boris Strečanský, riaditeľ

Suché mýto 19, 811 03 Bratislava

Tel.: 02/5441 9571, Fax: 02/5441 9571, E-mail: etp@changenet.sk, <http://www.etp.sk>

Fórum donorov

Fórum donorov je združenie grantových organizácií, ktoré udeľujú finančné prostriedky slovenským mimovládnym organizáciám. Jeho poslaním je zväčšiť efektívnosť udeľovania grantov, napomáhať pri vytváraní podmienok na zlepšenie finančnej podpory mimovládnym organizácií a pri zvyšovaní kultúry dávania a filantropie na Slovensku.

Kontakt:

Zuzana Fraňová, výkonná manažérka

Baštová 5, 811 03 Bratislava

Tel.: 02/5441 7917, Fax: 02/5441 7917, E-mail: donorsforum@donorsforum.sk, <http://www.donorsforum.sk>

International Visegrad Fund

Poslaním fondu je podporovanie rozvoja užšej spolupráce medzi Českou republikou, Poľskom, Slovenskom a Maďarskom, posilňovanie vzájomných väzieb medzi Višegrádskými krajinami a ich integrácia do Európskej únie. Fond sa zameriava na podporovanie regionálnej spolupráce medzi Višegrádskými krajinami rozvíjaním prioritne štvorstranných kultúrnych, vedeckých, výskumných, vzdelávacích projektov, výmeny mladých ľudí a cezhraničnej spolupráce.

Kontakt:

Urban Rusnák, výkonný riaditeľ

Drotárska cesta 46, 811 02 Bratislava

Tel.: 02/6720 7111, Fax: 02/5935 4180, E-mail: visegradfund@visegradfund.org, <http://www.visegradfund.org>

Karpatská nadácia

Karpatská nadácia je cezhraničná, regionálna nadácia, ktorá poskytuje finančnú a technickú pomoc mimovládny neziskovým organizáciám a miestnym samosprávam. Karpatská nadácia sa zameriava na podporu medziregionálneho ekonomického rozvoja a cezhraničných aktivít. Podporuje rozvoj partnerstiev medzi verejným, súkromným a tretím sektorom, cezhraničný a interetnický prístup k rozvoju regiónov a komunít a prispieva k prevencii konfliktov.

Kontakt:

Karpatská nadácia - Slovensko
Laura Dittel, riaditeľka pre Slovensko
Hlavná 70, 040 01 Košice
Tel.: 055/6221 152, Fax: 055/6221 150, E-mail: ressk@cfoundation.org, <http://www.carpathianfoundation.org>

Nadácia Ekopolis

Nadácia Ekopolis podporuje občianske iniciatívy, ktoré riešia environmentálne problémy a podporujú demokratické procesy. Posilňuje kapacity environmentálnych mimovládnych organizácií, spoluprácu v rámci environmentálneho hnutia, zabezpečuje pre environmentálne hnutie dlhodobý prístup k nezávislým, domácim finančným a technickým zdrojom.

Kontakt:

Peter Medved', riaditeľ
Robotnícka 6, 974 01 Banská Bystrica
Tel.: 048/4145 259, Fax: 048/4145 478, E-mail: epce@changenet.sk, <http://www.changenet.sk/ekopolis>

Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation

Nadácia otvorenej spoločnosti podporuje rozvoj občianskej spoločnosti na Slovensku. Jej činnosti sú zamerané na podporu humanitných aktivít, vzdelávacích iniciatív, školstva, zdravotníctva, umenia, kultúry, manažmentu, médií, ľudských práv. Podporuje tiež rozvoj intelektuálnej spolupráce krajín strednej a východnej Európy a bývalého Sovietskeho zväzu.

Kontakt:

Alena Pániková, riaditeľka
Baštová 5, 811 03 Bratislava
Tel.: 02/5441 4730, Fax: 02/5441 8867, E-mail: osf@osf.sk, <http://www.osf.sk>

Nadácia pre podporu občianskych aktivít

Nadácia pre podporu občianskych aktivít (NPOA) je mimovládna organizácia, ktorá vznikla v rámci programu Európskej únie Phare. Jej poslaním je prispievať k rozvoju občianskej spoločnosti na Slovensku a k budovaniu partnerstva. Od roku 1993 nadácia spravuje viaceré programy, ktoré sú zamerané na podporu širokého spektra slovenských mimovládnych neziskových organizácií.

Kontakt:

Katarína Vajdová, riaditeľka
Ružová dolina 6, 821 08 Bratislava
Tel.: 02/5022 1552, Fax: 02/5022 1553, E-mail: npoa@changenet.sk, <http://www.changenet.sk/npoa>

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania vznikla zo spoločnej iniciatívy Európskej únie a vlády Slovenskej republiky. Hlavným cieľom agentúry je iniciovať rozvoj a napomáhať rast malých a stredných podnikov.

Kontakt:

NARMSP
Prievozská 30, 821 05 Bratislava
Tel.: 02/5341 7328, Fax: 02/5341 7339, E-mail: agency@nadsme.sk, <http://www.nadsme.sk/>

Pilotná grantová schéma pre rozvoj cestovného ruchu

Pilotná grantová schéma pre rozvoj cestovného ruchu v Slovenskej republike má pomôcť cestovnému ruchu na Slovensku dosiahnuť štandardy a konkurencieschopnosť ostatných európskych regiónov. Grantová schéma je dôležitým transformačným nástrojom v procese integrácie cestovného ruchu do širšieho trhu Európskej únie.

Kontakt:

Pilotná grantová schéma pre rozvoj cestovného ruchu
Sekcia cestovného ruchu
Ministerstvo hospodárstva SR
Mierová 19, 827 15 Bratislava
Tel.: 02/4854 2311, Fax: 02/4854 1749, E-mail: zsimkova@economy.gov.sk,
<http://www.economy.gov.sk/tourgrant/cadre.htm>

Program obnovy dediny

Program obnovy dediny je otvorený, dynamický a rozvojový proces, ktorý vychádza z princípu obnovy prostredia vidieka a smeruje k zachovaniu identity obcí, krajiny a kultúry. Základným princípom Programu obnovy dediny je zvýšená ľudská aktivita, ktorá je hnacím motorom procesu.

Kontakt:

Anna Kršáková, riaditeľka SAŽP, Centrum územného rozvoja
Lazovná 33, 974 01 Banská Bystrica
Tel.: 048/4152 988, Fax: 048/4152 890, E-mail: krsakova@sazp.sk, <http://www.sazp.sk>

Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy (REC) - REC Slovensko

REC Slovensko prispieva k zlepšeniu stavu životného prostredia v krajinách strednej a východnej Európy podporou účasti verejnosti na rozhodovacích procesoch, výmenou informácií o stave životného prostredia a podporou spolupráce mimovládnych organizácií, samosprávy, štátnej správy, akademických inštitúcií a podnikateľských subjektov. REC Slovensko realizuje projekty zamerané na trvalo udržateľný rozvoj, európsku integráciu, manažment zelene v mestách a ochranu vôd.

Kontakt:

Vladimír Hudek, riaditeľ
Vysoká 18, 811 06 Bratislava
Tel.: 02/5263 2942, Fax: 02/5296 4208, E-mail: rec@changenet.sk, <http://www.rec.sk>

Poradenské a vzdelávacie inštitúcie

Agentúra pre rozvoj vidieka Nitra

Agentúra pre rozvoj vidieka je príspevková, nezisková organizácia Ministerstva pôdohospodárstva, ktorej poslaním je podporovať aktivity trvalo udržateľného rozvoja vidieckych sídel. Prispieva k tvorbe zamestnanosti a poskytuje poradenstvo potenciálnym a existujúcim podnikateľským subjektom na vidieku.

Kontakt:

ARVI
Jela Tvrdoňová, riaditeľka
Akademická 4, 949 01 Nitra
Tel.: 037/7336 402, Fax: 037/7336 402, E-mail: tvrdonova@arvi.sk, <http://www.arvi.sk>

A-projekt

A-projekt je nezisková organizácia zameraná na zachovanie prírodných hodnôt a rozvoj vidieckych komunít severného Slovenska. Svoje poslanie naplňa prostredníctvom programov komunitného rozvoja a environmentálnej výchovy.

Kontakt:

A-projekt

Vlasta Körnerová, riaditeľka
P. O. Box 60, 033 01 Liptovský Hrádok
Tel.: 044/5224 127, Fax: 044/5221 214, E-mail: aprojekt@aprojekt.sk, <http://www.aprojekt.sk>

Centrum vzdelávania neziskových organizácií

Organizácia sa zúčastňuje na výskume, príprave a realizácii vzdelávacích programov pre neziskové organizácie. Centrum vzdelávania neziskových organizácií vydáva učebné materiály pre potreby svojich vzdelávacích programov a spolupracuje s domácimi a zahraničnými partnermi pri hľadaní nových foriem vzdelávania.

Kontakt:

CVNO

Danica Hullová, riaditeľka
Tajovského 51, 974 01 Banská Bystrica
Tel.: 048/4137 811, Fax: 048/4137 812, E-mail: cvno@changenet.sk, <http://www.cvno.sk>

Inštitút rozvoja obcí, miest a regiónov – IROMAR

IROMAR je pracoviskom vedy a vzdelávania Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Prioritne sa zameriava na vedeckú činnosť v oblasti tvorby teoretických, metodologických základov ekonomiky a manažmentu územných celkov formou multidisciplinárneho výskumu.

Kontakt:

IROMAR

Soňa Čapková, riaditeľka
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica
Tel.: 048/4462 011, Fax: 048/4152 789, E-mail: capkova@ef.umb.sk,
<http://www.econ.umb.sk/users/iromar/index.html>

Jantárová cesta

Organizácia sa zameriava na konzultácie a asistenciu v oblasti trvalo udržateľného turizmu vo vidieckych regiónoch, malých mestách a chránených oblastiach.

Kontakt:

Jantárová cesta

Ján Roháč
Malá okružná 2, 969 01 Banská Štiavnica
Tel.: 045/6920 203, Mobil: 0905/240 137, E-mail: rohac@stonline.sk, <http://www.jantarovacesta.sk>

Ľudia a voda

Poslaním organizácie je poskytovať služby mestským a vidieckym komunitám prevažne v Karpatskom regióne. Cieľom je vyriešenie ekonomických, sociálnych, kultúrnych a environmentálnych problémov na občianskom princípe. Ľudia a voda aktivizuje občanov, ktorí sa zapájajú do rozvoja, obnovy a šírenia tradícií, svojráznosti a rozmanitosti regiónu.

Kontakt:

Ľudia a voda

Michal Kravčík, predseda
Pražská 4, 040 11 Košice
Tel.: 055/6428 184, Fax: 055/6428 184, E-mail: mvolav@changenet.sk, <http://www.ludiaavoda.sk>

M.B. Consulting

M.B. Consulting poskytuje poradenstvo, konzultácie a školenia mestám, obciam, mikroregiónom a komunitným iniciatívam v oblasti komunikácie s občanmi, plánovania rozvoja území za účasti občanov a marketingu území.

Kontakt:

M.B. Consulting

Magdaléna Bernátová
Švermova 59, 974 04 Banská Bystrica
Tel.: 048/4132 590, Fax: 048/4132 590, E-mail: bernat@bb.sanet.sk

SOSNA

Rada SOSNY združuje zástupcov environmentálnych organizácií, miestnych samospráv a ekonomického sektoru. Organizácia šíri myšlienky, postoje a zručnosti smerujúce k trvalo udržateľnému životu.

Kontakt:

SOSNA

Štefan Szabó, riaditeľ

Pražská 2, 040 11 Košice

Tel.: 055/6446 114, Fax: 055/6445 124, E-mail: sosna@changenet.sk, <http://www.changenet.sk/sosna>

Spoločnosť pre trvalo udržateľný život – STUŽ SR

STUŽ SR bola založená v roku 1993 v Bratislave ako dobrovoľnícka mimovládna organizácia. Členmi sú odborníci z rôznych vedných odborov, ako aj umelci a novinári zaoberajúci sa environmentálnou problematikou a zachovaním života na Zemi. Cieľmi STUŽ je okrem iného podpora vytvorenia regionálnych a lokálnych centier pre trvalo udržateľný rozvoj, zapojenie verejnosti do procesu TUR a zvyšovanie verejného povedomia.

Kontakt:

STUŽ SR

Mikuláš Huba, predseda

Staroturský chodník 1, 811 01 Bratislava

Tel., fax: 02/5441 0647, Email: stuz@nexta.sk, <http://www.seps.sk/zp/stuz>

Vidiecka organizácia pre komunitné aktivity – VOKA

VOKA je sieť organizácií a jednotlivcov, ktorá aktivizuje miestny potenciál a podporuje trvalo udržateľný a demokratický rozvoj komunít prostredníctvom vzdelávania a poskytovania technickej pomoci pre zlepšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva. Občianske združenie založili vidiecki lídri v roku 1998.

Kontakt:

VOKA

Jana Mečiarová, riaditeľka

Námestie Štefana Moyzesa 4, 974 01 Banská Bystrica

Tel.: 048/4151 691, Fax: 048/4151 693, E-mail: janam@voka.sk, <http://www.voka.sk>

Vidiecky parlament na Slovensku - VIPA

Poslaním VIPA je zlepšiť životné podmienky obyvateľov vidieka a vytvoriť priestor na nový typ komunikácie a spolupráce medzi vidieckymi regiónmi navzájom, medzi vidiekom a vládou, či parlamentom.

Kontakt:

Kancelária Vidieckeho parlamentu

Darina Jančušková, riaditeľka kancelárie

Hradná ulica 338, 033 01 Liptovský Hrádok

Tel.: 044/5205 158, Fax: 044/5221 214, E-mail: vipa@aprojekt.sk, <http://www.vipa.sk>

Združenie pre rozvoj južného Slovenska

Združenie sa zameriava na projektovanie, poradenstvo a rozvoj vidieka.

Kontakt:

Regionálna rozvojová agentúra

Martina Pavlovkinová, riaditeľka

Fiľakovská cesta č. 10/6, 984 46 Lučenec

Tel.: 047/4333 603, Fax: 047/4511 548, E-mail: rra@luce.sk, <http://www.infonetsk.com>

Ostatné organizácie podporujúce MA 21

Agentúra pre regionálny rozvoj v Žiline

Poslaním agentúry je koordinácia regionálneho rozvoja, príprava a implementácia projektov regionálneho rozvoja a cezhraničnej spolupráce. ARR v Žiline je členom Integrovannej siete regionálnych rozvojových agentúr v SR.

Kontakt:

Agentúra pre regionálny rozvoj v Žiline
Ladislav Židek
Republiky 1, 010 01 Žilina
Tel.: 041/5622 295, Fax: 041/5622 295, E-mail: arrza@stonline.sk, <http://www.arrza.sk>

Dubnická environmentálna skupina (DES)

Poslaním DES je ochrana životného prostredia, zachovávanie kultúrneho dedičstva a ochrana ľudských práv za účelom dosiahnutia trvalo udržateľného života.

Kontakt:

Dubnická environmentálna skupina
Marek Kurinec
Bratislavská 380/31, 018 41 Dubnica nad Váhom
Tel.: 042/4428 797, E-mail: des@changenet.sk

Ipeľská únia

Ochranárske a kultúrne združenie Poiplia – Ipeľská únia bola založená v roku 1992. Hlavným cieľom organizácie je ochrana a revitalizácia prírodných a kultúrnych hodnôt celého povodia Ipeľa. Ipeľská únia prevádzkuje aj ekologické informačné a poradenské centrum.

Kontakt:

Ipeľská únia
Ida Wollent, riaditeľka
Hlavné námestie 1, 936 01 Šahy
Tel.: 036/7410 451, Fax: 036/7410 321, E-mail: ipelunion@stonline.sk, <http://www.ipelskaunia.sk>

KRTKo

Občianske združenie KRTKo spolupracuje s obyvateľstvom vidieka pri programovaní rozvoja obcí a mikroregiónov.

Kontakt:

KRTKo
Iveta Kavčáková
Partizánska cesta 64, 974 00 Banská Bystrica, Tel.: 048/4145 858, E-mail: ozkrtko@post.sk

Prešovské občianske fórum

Prešovské občianske fórum je mimovládna nezisková organizácia, ktorá spája občanov a zástupcov mimovládnych organizácií. Združenie sa usiluje o zvyšovanie záujmu a účasti občanov na spravovaní verejných vecí, rozvoj občianskej participácie a podporu nezávislých iniciatív v Prešovskom kraji i za jeho hranicami.

Kontakt:

Prešovské občianske fórum
Luděk Mlčoch, riaditeľ
Jarková 2, 080 01 Prešov
Tel.: 051/7721 934, Fax: 051/7721 934, E-mail: pof@changenet.sk, <http://www.pof.sk/>

Regionálna agentúra energetického manažmentu

Cieľom agentúry je udržanie energetického zdroja na severe Slovenska pre budúce generácie a podpora aktivít energetického plánovania na lokálnej a regionálnej úrovni.

Kontakt:

REMA

Zuzana Žideková
Námestie A. Hlinku 7, 010 01 Žilina
Tel.: 041/5643 022, Fax: 041/5643 022, E-mail: remazilina@stonline.sk

Regionálne vzdelávacie centrum Prešov

Poslaním centra je vzdelávanie miestnych samospráv.

Kontakt:

Regionálne vzdelávacie centrum Prešov
Dušan Demčák, predseda rady RVC
Námestie mieru 2, 080 01 Prešov
Tel.: 051/7734 215, Fax: 051/7734 215, E-mail: vipo@orangemail.sk

Spoločnosť pre trvalo udržateľný život – pobočka Biele Karpaty

Poslaním pobočky spoločnosti je podpora trvalo udržateľného rozvoja na regionálnej a miestnej úrovni - v prihraničnej oblasti Bielych Karpát a stredného Považia.

Kontakt:

STUŽ Biele Karpaty
Dagmar Líšková, predseda
M.R. Štefánika 10, 911 01 Trenčín
E-mail: liskova@changenet.sk

Spoločnosť pre trvalo udržateľný život – regionálna odbočka Nitra

Pobočka STUŽ SR, zameraná na podporu trvalo udržateľného rozvoja na regionálnej a miestnej úrovni v nitrianskom regióne.

Kontakt:

STUŽ Nitra
Peter Mederly, predseda
Milan Demo
Mariánska 10, 949 01 Nitra
E-mail: stuznitra@changenet.sk

Vidiecka rozvojová aktivita – Vydra Čierny Balog

Poslaním občianskeho združenia Vydra je prostredníctvom dobrovoľných aktivít zachovávanie tradícií, kultúrnych a prírodných hodnôt, trvalá spolupráca s ČHŽ a podpora trvalo udržateľného rozvoja vidieckeho Mikroregiónu Čierny Hron.

Kontakt:

VYDRA
Michaela Galvánková, konateľka
Hlavná 56, 976 52 Čierny Balog
Tel.: 048/6190 153, Fax: 048/6191 537, E-mail: vydra@isternet.sk, <http://www.vydra.sk>

Za Matku Zem

Za Matku Zem je občianske združenie ochrancov životného prostredia a ľudských práv, ktoré vzniklo v roku 1994. Od začiatku svojej činnosti sa aktívne venuje predovšetkým problematike energetiky a odpadov.

Kontakt:

Za Matku Zem
Pavol Široký
P.O.Box 93, 814 99 Bratislava
Tel.: 02/5542 2809, Fax: 02/5542 2809, E-mail: bratislava@zmz.sk, <http://www.zmz.sk>

Univerzitné a akademické pracoviská

Technická univerzita vo Zvolene, Fakulta ekológie a environmentalistiky so sídlom v Banskej Štiavnici, 969 00 Banská Štiavnica, Kolpašská 9B, P.O.BOX 13

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva, 949 01 Nitra, Mariánska 10

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied, Ul. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov Trenčianskej univerzity, Študentská 2, 911 50 Trenčín

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, 842 15 Bratislava 4, Mlynská dolina B-2

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, 974 01 Banská Bystrica, Tajovského 40

Slovenská technická univerzita v Bratislave, Fakulta architektúry, Nám. Slobody 19, 812 45 Bratislava 1

Prírodovedecká fakulta Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach, Moyzeova 16, 040 01 Košice

Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Nám. legionárov 3, 080 01 Košice

Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica – Centrum územného rozvoja, Lazovského 33, 974 01 Banská Bystrica,

Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava 1

Ústav krajinnej ekológie SAV, Štefánikova 3, P.O. Box 254, 814 99 Bratislava 1 a jeho pobočka v Nitre – Akademická 2, 949 01 Nitra

Academia Istropolitana Nova, Pálffyho palác, Prostredná 13, 900 21 Svätý Jur

City University Bratislava, Búdková 28, 811 04 Bratislava 1